

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ORTADOĞU KÖKENLİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN
MARUZ KALDIKLARI SOSYAL DIŞLANMA VE
SOSYAL SORUNLAR:
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ALİ RZAYEV

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ

CANAN ÖYKÜ DÖNMEZ KARA

Çanakkale - 2020

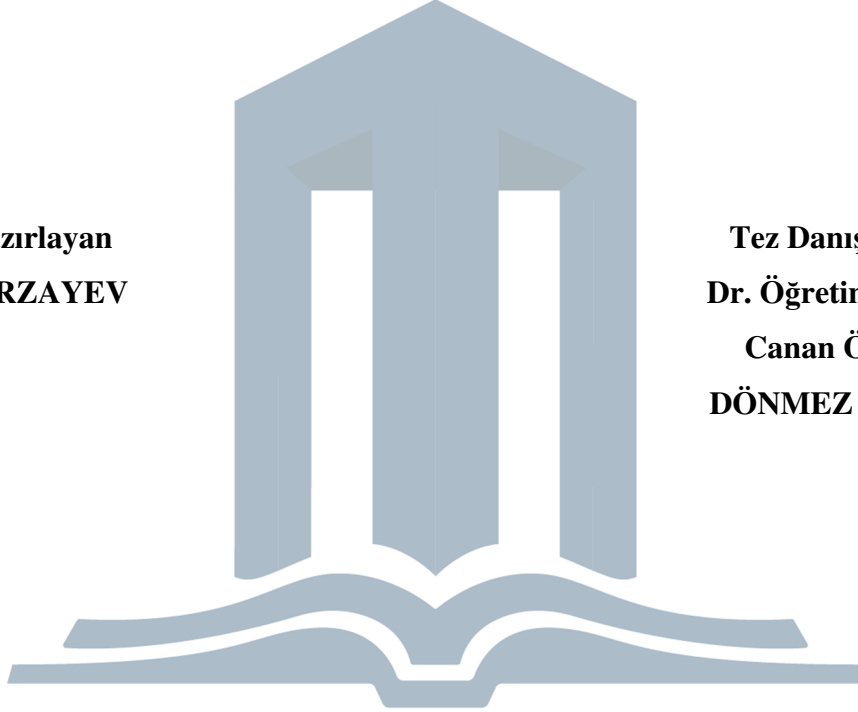
**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI**

**ORTADOĞU KÖKENLİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN
MARUZ KALDIKLARI SOSYAL DIŞLANMA
VE SOSYAL SORUNLAR:
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Ali RZAYEV**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi
Canan Öykü
DÖNMEZ KARA**

Çanakkale-2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortadoğu Kökenli Uluslararası Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sorunlar: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/06/2020

Ali RZAYEV

ÖZET

ORTADOĞU KÖKENLİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN MARUZ KALDIKLARI SOSYAL DIŞLANMA VE SOSYAL SORUNLAR: ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Tez çalışmasına konu olan sosyal dışlanma olgusu, bireyin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam içerisinde sunulan imkanlardan yararlanamaması durumudur. Son yıllarda eğitim alanında yaşanan reformlar, ülkelerin sunduğu eğitim imkanlarının çeşitli olması birçok öğrencinin eğitim göçü ile yurtdışına göç etmesini doğurmuştur. Bu bağlamda, göç eden uluslararası öğrencilerin de sosyal dışlanmaya maruz kalabilmeleri olasıdır.

Araştırma, öğrenim amacıyla Türkiye'ye gelen Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin karşılaştığı sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden örnek olay veya durum çalışması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Belirlenen amaç doğrultusunda, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde eğitim gören yirmi Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciyle görüşülerek veriler elde edilmiştir. Görüşmelerde 16 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ses kayıt cihazıyla yapılan kayıtlar, Microsoft Office Word programına aktararak dokümanlar oluşturulmuştur. Veriler, içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Analizde, MAXQDA Analytics 20 Programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları doğrultusunda Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin yaşamış oldukları sosyal sorunlar sosyal dışlanma konusu içerisinde incelenmiştir. Sonuç itibarıyla, elde edilen veriler kapsamında Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin çeşitli boyutlarda sosyal dışlanma yaşadıkları görülmüştür. Öğrencilerin en fazla sosyal dışlanma yaşadıkları alanlar sırasıyla; sosyal yaşam, mülkiyetten ve konutlardan yararlanma, mal ve hizmet piyasasından yararlanma, işgücü piyasası, eğitim imkanları, sağlık alanı ve İl Göç idaresi ile ilişkiler bağlamında yaşandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Uluslararası Eğitim Sistemi, Türk Eğitim Sistemi, Uluslararası Öğrenci.

ABSTRACT

**SOCIAL EXCLUSION AND SOCIAL PROBLEMS FACED BY
INTERNATIONAL STUDENTS OF MIDDLE EASTERN ORIGINS:
THE CASE OF ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY**

The phenomenon of social exclusion that is the subject of the thesis study is the situation where there individual can't benefit from the opportunities offered in social, economic and cultural life. The reforms experienced in the field of education in recent years and the variety of educational opportunities offered by countries have many students to migrate abroad with education migration. In this context, it is possible that international students migrating may be also exposed to social exclusion.

The research was conducted to determine the level of social exclusion faced by international students of Middle Eastern origin who come to Turkey for education. In this context, Çanakkale Onsekiz Mart University has been selected as a research area. The research was carried out by the “case study” method, which is one of the qualitative research patterns. In line the determined purpose, datas were obtained by interviewing twenty students from Middle East origin studying at Çanakkale Onsekiz Mart University. In the interviews, a semi-structured interview form consisting of sixteen questions was used. Documents were created by transferring the recordings made with the sound recording device to Microsoft Office Word program. The datas were analyzed by “content analysis” technique. In this analysis, MAXQDA ANALYTICS 20 program was used. In line with the findings of the research, the social problems of international students of Middle Eastern origin were examined within the scope of social exclusion. As a result, it was seen that international students of Middle Eastern origin experienced social exclusion in various dimensions within the scope of the data obtained. The areas where students experience the most social exclusion are; social life, benefiting from property and housing, benefiting from the goods and services market, labor market, education opportunities, health area and relations with the Provincial Migration Administration.

Keywords: Social Exclusion, International Education System, Turkish Education System, International Student

ÖNSÖZ

2018-2019 Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan istatistiklere göre, Türkiye üniversitelerinde öğrenim gören uluslararası öğrenci sayısı 154505'tir. Bu sayı Türk Yükseköğretim Sisteminin uluslararası boyut kazandığının ve bu bakımdan öğrenciler için cazibe merkezi haline geldiğinin göstergesidir. Sayının bu denli yüksek olduğunun yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma gibi onları derinden etkileyen bir sorunla karşı karşıya kalmaları mevcut yükseköğretim politikaları bakımından olumsuzluk içermektedir. Öğrenci için ailesinden ve kendi kültüründen uzaklaşarak göç etmek önemli bir zorluk teşkil ederken, geldiği ülkede de bu denli sosyal sorunun içerisinde yer almak onu daha da ağır bir buhrana sürükleyebilir. Bu çalışmada, mevcut sosyal dışlanma olgusu Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler bağlamında ve uygulama verilerinden yararlanılarak araştırılmıştır.

Bugünlere gelmemde her türlü zorluğa karşı bana destek veren geleceğimin mimarları kıymetli annem ve babam Elman RZAYEV ve Hamide RZAYEVA'ya, manevi destekleriyle yanımda olan arkadaşlarım; Gafar SHAMILOV, Gülseren GÜNLÜ, İlknur ALİBAŞ, Elgün ALİYEV, Ahmed GAFAROV ve Elnur İSMAYİLOV'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimim süresince ve özellikle tez hazırlama sürecinde her türlü bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen sevgili danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Canan Öykü DÖNMEZ KARA ve yardımlarından dolayı Prof. Dr. Suat UĞUR ve Doç. Dr. Özgür TOPKAYA ve Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK'e, araştırmamın yapım aşamasında bana kolaylık sağlayan değerli arkadaşlarım Şaza ALMASRI'ye derin teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, görüşmelerime katılmayı kabul eden ve sorularıma içtenlikle cevap veren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde okuyan Ortadoğu uyruklu uluslararası öğrencilere de katılımları için teşekkürlerimi sunarım.

Ali RZAYEV

Çanakkale, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
TABLOLAR	vii
ŞEKİLLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SOSYAL DIŞLANMA VE BOYUTLARI

1.1. Sosyal Dışlanma ve Tarihsel Gelişimi	4
1.2. Sosyal Dışlanmanın Temel Nedenleri	7
1.2.1. Küreselleşme.....	7
1.2.2. Göç.....	9
1.2.3. Yoksulluk ve Gelir Dağılımında Eşitsizlik.....	10
1.3. Sosyal Dışlanma Türleri.....	12
1.3.1. Ekonomik Alandan Dışlanma.....	12
1.3.2. Toplumsal Alandan Dışlanma.....	14
1.3.3. Kültürel Alandan Dışlanma.....	19
1.3.4. Siyasal Alandan Dışlanma.....	19
1.4. Sosyal Dışlanmanın Unsurları.....	21
1.5. Sosyal Dışlanma ile Mücadele Sosyal İçerme	22

İKİNCİ BÖLÜM DÜNYADA VE TÜRKİYEDE EĞİTİM POLİTİKALARININ GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI EĞİTİM UYGULAMARI

2.1. Dünya Geneline Eğitim Politikalarının Gelişimi	24
2.2. Avrupa Birliği ve Yükseköğretim Politikaları.....	29
2.2.1. 1995-2006 Yılları Avrupa Birliği Eğitim Politikaları.....	32
2.2.2. 2007-2013 Yılları Avrupa Birliği Eğitim Politikaları.....	34
2.2.3. 2014 Sonrası Avrupa Birliği Eğitim Politikaları	35
2.3. Türkiye'nin Eğitim Politikaları.....	40
2.3.1. Türkiye'de Eğitim Politikalarının Tarihsel Gelişimi.....	40
2.3.2. Türk Yükseköğretim Sistemi.....	42
2.3.3. Türk Yükseköğretiminde Küreselleşme ve Uluslararasılaşma.....	44

2.3.3.1.	<i>Türkiye’deki Uluslararası Öğrencilerin Sayıları.....</i>	46
2.3.3.2.	<i>Türk Yükseköğretim Sisteminde Öğrenci Değişim Programları.....</i>	50
2.3.3.3.	<i>Uluslararası Öğrencilerin Seçimi ve Kabulü.....</i>	51
2.3.3.4.	<i>Uluslararası Öğrencilerle İlgili Bürokratik Süreçler.....</i>	53
2.3.3.5.	<i>Uluslararası Öğrencilerin Barınması.....</i>	56
2.3.3.6.	<i>Uluslararası Öğrencilere Yönelik Mali Harcamalar ve Burs İmkanları.....</i>	56
2.3.3.7.	<i>Uluslararası Öğrencilerin Türkçe Öğrenimi ve Dil Sorunları.....</i>	60
2.3.3.8.	<i>Uluslararası Öğrencilerin Uyum Süreci.....</i>	62
2.4.	Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri ile İlgili Literatür Taraması.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ’NDEKİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN SOSYAL DIŞLANMA DÜZEYLERİ

3.1.	Araştırmanın Problemi ve Soruları.....	67
3.2.	Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	68
3.3.	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	69
3.4.	Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	69
3.5.	Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği.....	70
3.5.1.	Veri Toplama Aracı	70
3.5.2.	Araştırma Modeli ve Deseni.....	72
3.5.3.	Verilerin Analizi	72
3.6.	Bulgular.....	73
3.6.1.	Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler.....	73
3.6.2.	Katılımcıların Türkiye’de Yükseköğretime Başlama Süreci.....	78
3.6.3.	Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri ile İlgili Bulgular.....	79
	SONUÇ VE ÖNERİLER	109
	KAYNAKÇA	123
	EK 1. GÖRÜŞME SORULARI	135
	ÖZGEÇMİŞ	137

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ALES	: Akademik Lisansüstü Eğitime Geçiş Sınavı
AYA	: Avrupa Yükseköğretim Alanı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü
LLP	: Lifelong Learning Programme (Hayatboyu Öğrenme Programı)
OECD	: Organization for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OVP	: Orta Vadeli Program
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Başkanlığı
TÖMER	: Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi
UDEF	: Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu
UNİCEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu)
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü
YDS	: Yabancı Dil Sınavı
YÖKDİL	: Yükseköğretim Kurulu Dil Sınavı

TABLÖLAR

Tablo 2.1.	Yıllara Göre Türkiye’deki Uluslararası Öğrencilerin Sayıları.....	46
Tablo 2.2.	Türkiye’ye En Fazla Uluslararası Öğrencilerin Geldiği Ülkeler.....	47
Tablo 2.3.	Bazı Gelişmiş Ülkelerden Türkiye’ye Gelen Uluslararası Öğrenci Sayıları.....	48
Tablo 2.4.	Belli Başlı Devlet ve Vakıf Üniversitelerin Uluslararası Öğrenci Sayıları.....	49
Tablo 2.5.	Belirli Üniversitelere Ait Programların Katkı Payı ve Öğrenim Ücretleri.....	58
Tablo 3.1.	Katılımcıların Demografik Bilgileri	74

ŞEKİLLER

Şekil 3.1.	Katılımcıların Yaş Aralıkları.....	75
Şekil 3.2.	Katılımcıların Cinsiyet Özellikleri.....	75
Şekil 3.3.	Katılımcıların Uyrukları	76
Şekil 3.4.	Katılımcıların Eğitim Süreleri.....	77
Şekil 3.5.	Katılımcıların Gelir Düzeyi.....	77
Şekil 3.6.	Katılımcıların Gelir Kaynağı.....	78
Şekil 3.7.	Belirlenen Tema ve Kodlar.....	80
Şekil 3.8.	Belirlenen Tema ve Kodlar.....	82
Şekil 3.9.	Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeylerine Yönelik Algıları	83
Şekil 3.10.	Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeylerine Yönelik Algıları.....	83

GİRİŞ

Farklı araştırmalara konu olan sosyal dışlanma olgusu, bireylerin sosyal, ekonomik ve toplumsal yaşam içerisinde insani yaşam standartlarına erişememesi sorunudur. Bu durum, gelir kesintisi, yoksulluk, işsizlik gibi nedenlerle yaşanabildiği gibi bireyin toplum içerisinde farklı statüde olması sebebiyle de yaşanabilir. Örnek olarak uluslararası göçmen öğrenciler gösterilebilir.

Kaliteli eğitim imkanlarına ulaşım herkesin isteyebileceği bir haktır. Bu noktada birçok genç yükseköğretim düzeyinde başka ülkelerin eğitim imkanlarından yararlanmak için yurt dışına göç etmektedir. Yurt dışına göç etmek öğrenci için maddi ve manevi harcamalar gerektiren bir eylem olsa da büyük kazanımları bulunmaktadır. Öğrenci yeni bir kültürün içerisine dahil olmakta ve o kültüre adapte olmaya çalışmaktadır. Bu noktada öğrencinin kazandığı yeni sosyal çevre kişisel gelişime katkı sağlar. Sosyal çevre içerisinde öğrenci değişik milletlerden olan insanlar tanır ve kültürel alışveriş içerisinde olur. Yurtdışında eğitim almanın sosyal yaşam açısından olumlu etkileri olduğu gibi akademik yaşam açısından da olumlu etkileri vardır. Yeni eğitim sistemlerinin öğrenilmesi, değişik müfredatlara vakıf olma, yabancı dil öğrenme uluslararası eğitimin akademik açıdan olumlu etkileri sırasındadır.

Yurtdışında üniversite okumanın birtakım olumlu sonuçları bulunduğu gibi olumsuz yanları da vardır. Bu olumsuz sonuçların başında uluslararası öğrencinin sosyal dışlanma olgusundan bahsedebiliriz. Yurtdışına öğrenim için giden birey yeni bir kültür içerisine dahil olduğu zaman birtakım sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Yaşanan sorunlar özellikle ilk zamanlarda daha fazla kendini gösterir. Gittiği ülkenin sosyo-kültürel yaşamı hakkında bilgi sahibi olmayan, yaşadığı toplumu tanımayan birey kendini yer aldığı toplumdan soyutlanmış hissedecektir. Bu duruma bir de öğrencinin aile ve eski sosyal yaşamı ile ilgili özlemi eklendiği zaman bireyin üzerinde psikolojik buhran oluşturabilir.

Uluslararası öğrenci yaşadığı toplumda birer göçmen statüsünde bulunmakta ve göçmen bireylerin yaşadığı sosyal dışlanma sorunlarını yaşayabilmektedir. İlk zamanlarda bilgisizlik, yabancılık gibi sosyal olumsuzlukları yaşayan birey sonraki dönemlerde de birtakım sosyal dışlanma sorunları ile karşı karşıya kalabilmektedir. Genellikle, yurt dışında yaşayan öğrenci için en büyük sorunlardan bir tanesi maddi kaygılar olmaktadır. Maddi gereksinimleri tatmin edilir düzeyde olmayan birey birtakım sosyal imkanlardan mahrum

kalabilir. Bunların başında, beslenme, barınma, eğitim imkanlarından yararlanamama, sosyal yaşam içerisinde ücretli imkanlara erişememe gibi imkanlar buna örnek olabilir. Yaşanan bu olumsuzluklar sonucunda birey mal ve hizmet piyasasından dışlanmış olur.

Gerekli maddi imkanları sağlayamayan birey çalışmayı yeğleyebilmektedir. Bu durum içerisinde de öğrenci eğitim ve iş yaşamı arasında dengesizlik yaşamakta, eğitim imkanlarının dışında kalabilmektedir. Ayrıca, çalışma imkanlarının kısıtlı olduğu ülkelerde uluslararası öğrenci için iş bulabilmek zor olabilir. Öğrenci iş bulabilmesi durumunda da işyerindeki olumsuzluklardan kaynaklanan sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Bunların başında bireyin yabancı olmasından kaynaklanan önyargı, düşük ücretle çalıştırılması, uzun çalışma süreleri gibi nedenlerle sosyal dışlanmaya neden gösterilebilir.

Özellikle, muhafazakar yaşam tarzının hakim olduğu toplumlarda yabancılara dolayısıyla, uluslararası öğrencilere yönelik karşı tutum hakim olabilmektedir. Bunun sonucunda uluslararası öğrenciler sosyal yaşama entegre olma konusunda sorunlarla karşı karşılaşmakta ve bu durum ara sıra şiddet seviyesine ulaşabilmektedir. Yabancı birey kendini birer azınlık olarak hissetmekte ve sosyal yaşamdan soyutlanmaktadır. Yaşanan olumsuzluklar sosyal dışlanma olarak algılanmaktadır.

Son yıllarda Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye büyük bir göç dalgası yaşanmaktadır. Buna Ortadoğu'da yaşanan siyasi krizler sağlamaktadır. Bundan başka, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ılımlı tutumu sonucunda, bu ülkeler arasında sosyal, ekonomik ve kültürel alışveriş de daha yoğun hale gelmiştir. Bunun sonucudur ki, çok sayıda Ortadoğu uyruklu öğrenci Türkiye üniversitelerinde öğrenim görmek ve Türk yükseköğretim sisteminin uluslararasılaşmasına katkı sağlamaktadır. Bu durumun olumlu sonuçları olduğu kadar olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Nitekim araştırmalar Ortadoğu uyruklu öğrencilerin ağır sosyo-ekonomik ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Mevcut tez araştırması da yaşanan sorunların sosyal dışlanma açısından değerlendirilmesini içermektedir.

Oluşan sorunların giderilmesi için öncelikle, toplumun bakış açısı değiştirilmelidir. Bu yönde uluslararası eğitim fırsatlarının yararları ve geri dönüşümleri anlaşık hale getirilmelidir. Yabancı muamelelerin ortadan kaldırılması ve yükseköğretim politikaların iyileştirilmesinde uluslararası eğitime de yer verilmesi sorunun çözümü açısından etkili olacaktır.

“Ortadoğu Kökenli Uluslararası Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sorunlar: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği” isimli tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramlar ve tanımlara yer verilmiştir. Sosyal dışlanmanın tanımı ve tarihsel süreci açıklanmıştır. Tanımlamalardan sonra sosyal dışlanmayı meydana getiren nedenler açıklanmıştır. Olguyu meydana getiren nedenler sonrasında sosyal dışlanma türleri ve bu türlerin uluslararası öğrencilerle ilgisi açıklanmıştır. Sosyal dışlanmanın unsurları olan çok boyutluluk, toplumsal bağların kopması ve dayanışmanın bozulması, yurttaşlık haklarından yoksunluk ve yeterlilikten yoksunluk gibi kavramlar açıklanmış ve sosyal dışlanma ve uluslararası öğrenciler arasında ilişki literatür taraması yardımıyla açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararasılaşan yükseköğretim politikalarından bahsedilmiştir. Bu başlıkta dünyadaki eğitim sistemi, Avrupa eğitim politikaları, dünyada ve Türkiye’de var olan uluslararası öğrenci sayılarına yer verilmiştir. Bundan başka Türk eğitim sistemi ve yükseköğretim politikalarından bu bölümde bahsedilmiştir. Son olarak , uluslararası öğrencilere sunulan imkanlar ve bunun arkasındaki sorunlar da ikinci bölümde yer almıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerle yüzyüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Mevcut kitlenin öğrencilik döneminde yaşadıkları sosyal dışlanma sorunlarını belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada alınan cevaplar analiz edilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA VE BOYUTLARI

1970’li yıllardan sonra toplumlarda kabul gören politikalar değişmiştir. Neo-liberal ekonomi politikalarının dünya genelinde uygulanması ve hızla artan teknolojik gelişme küreselleşme kavramını ortaya çıkartmıştır. Küreselleşme, gelir düzeyini yükseltmek için fırsatlar sunmakla birlikte gelir eşitsizliğini de arttıran bir süreç yaratmıştır. Yaşanan gelir eşitsizliği durumu, belli sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sosyal sorunların en önemlilerinden bir tanesi de sosyal dışlanma olgusudur. Sosyal dışlanma toplum içinde var olan sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunlar sonucunda oluşan ve bireyin yaşamını etkileyerek toplumun dışına itilmesi sağlayan süreçtir. Araştırmanın birinci bölümünde sosyal dışlanmanın tanımı, meydana getiren sebepler, türleri ve uluslararası öğrencilerle olan ilişkileri incelenmiştir.

1.1. Sosyal Dışlanma ve Tarihsel Gelişimi

Sosyal dışlanma, göreceli, çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Bu nedenle kavram farklı dönemlerde, topluluklarda değişik anlamlarda kullanılmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel sorunlar birçok bilim dalı içerisinde yer alan sorunlar olduğundan, sosyal politikadan başka bilim dalları da konuyla ilgili çalışmalar yürütmüştür. Farklı alanda araştırmalara konu olan sosyal dışlanma, kişilerin temel isteklerini karşılayamamasından başlayıp, toplumsal bağların kopmasına kadar birçok alanları kapsayan dinamik bir süreçtir (Oral ve Şişman, 2013: 151)

Sosyal dışlanma kavramı ilk kez 1960’li yıllarda Fransa’da doğmuş, 1980’li yıllarda refah devleti anlayışının krize girmesi sonucunda kavram tüm dünya genelinde yaygın hale gelmiştir. Bu dönemde, siyasetçiler, uygulamacılar, bürokrat, gazeteci ve akademisyenler, yoksullardan üstü kapalı şekilde dışlanmış orijinal adı ile “les exclus” şeklinde bahsetmişlerdir. 1990’lı yıllarda Avrupa Birliği (AB) içerisinde, yükselen işsizlik oranı, uluslararası göçteki artış ve refah devletinin zayıflamasına bağlı sosyal sorunlar, kavramla ilgili önemi daha da arttırmıştır. Sosyal dışlanmanın çeşitliliği, sosyal parçalanma ve sosyal patlama riskinin artması, dışlanmanın karmaşıklığı ve çözüm yollarının bulunmasındaki

zorluklar, sosyal dışlanmayı AB'nin başlıca sorunlarından biri haline getirmiştir (Sapancalı, 2005: 52; Sapancalı, 2003: 3).

Fransa'nın sosyal işlerden sorumlu bakanı Rene Lenoir 1974 yılında Fransız toplumunun onda birinin toplumdan dışlandığını belirtmiştir. Dışlanan gruplar, zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular, hasta ve bakıma ihtiyacı olan yaşlılar, istismara uğrayan çocuklar, kötü alışkanlık sahipleri, intihar yönelimli insanlar, sorunlu aile yapısına sahip olanlar, sosyal çevresi olmayanlar olarak sıralanmıştır. Ayrıca, bu bireylerin “sosyal uyumsuzluk” içinde olduğu belirtilmiştir (Çakır, 2002: 84).

Sosyal dışlanmaya olan ilgi Fransa'da başlamasına rağmen artan sosyal sorunlar nedeniyle Avrupa ülkelerinde sosyal politika bilimi içerisinde çalışılmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan ağır ekonomik kriz, artan işsizlik dışlanan bireylerinin sayısını artırmıştır. Yoksulluğun esas sorunları açıklamada yetersiz kalması, sorunları daha ayrıntılı bir şekilde araştırmaya fırsat tanıyan sosyal dışlanma olgusunun daha sık kullanımına olanak tanımıştır. Küresel dünya yapısı ve neo-liberal yaklaşım sosyal dışlanma kavramını genişletmiştir. Küreselleşme ile gelişen teknoloji içerisinde dünya düzenine uyum sağlayamayan birey, toplumdan dışlanmış sayılmaktadır (Şener, 2018: 43).

Faruk Sapancalı'nın tanımına göre (2003: 19) sosyal dışlanma genel olarak, bireysel ve toplumsal açıdan gelişen yoksunluk ve yetememe durumudur. Bundan başka sosyal dışlanma, hem yoksulluğun iktisadi analizindeki geleneksel yapısı olan refah açısından hem de kurumsal açıdan bireylerin iş ararken yaşadıkları yetersizlikleri, geçim sıkıntısı, haklarını kullanmada yetersizlikler gibi konuları içermektedir. Sosyal dışlanma, kişilerin ve grupların belli düzeyde mallara, hizmetlere ve kaynaklara ulaşımında yaşadıkları engellemeler bütünüdür.

Hekimler'e göre (2012: 4); bireylerin herhangi bir nedenle toplumsal ve iktisadi yaşamdan kenara itilmesi ve bu bireylerin görünmezden gelinmesi durumudur. Bu durumla birlikte, bireylerin toplumsal ilişkiler düzeninde elde ettikleri fırsatlar ve gösterdikleri irade görmezden gelindiği gibi, toplumun dışına da atılmaktadırlar. AB sosyal dışlanmayı kişilerin ve grupların topluma entegrasyonunda yaşanan sorunlar olarak açıklamıştır (Tokol ve Yusuf , 2017: 287).

Sosyal dışlanma konusunda değişik tanımlar yapılmış ve doğruluğu konusunda çeşitli tartışmalar yürütülmüştür. Bu bağlamda sosyal dışlanma ve devamlı dezavantaj olma ile ilişki kurulmuştur. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin uzun vadede

yaşamlarındaki fırsatlar kısıtlanmaktadır. Gelir kaybı ve sonrasında sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda çeşitli olanaklardan mahrum olma şeklindeki çok boyutlu kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenkal , 2005: 358). İşsizlik, yoksulluk, eğitim yetersizliği, işgücü piyasasındaki sorunlar, barınma yoksunluğu, okuma-yazma bilmeme gibi her tür sosyal dışlanma örneği, bireyin toplumun içerisinde normal yer edinmesini engelleyen bir sorun olarak birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mevcut olmaktadır. (Şenol, 2010: 54).

Alan Walker ve Carol Walker sosyal dışlanmayı bireysel ve toplumsal yaşamda birey ve grupların bütünleşme olanaklarının düşürülmesi ve onların sosyal, ekonomik ve siyasal yönden toplumun dışına itilmesi şeklinde tanımlamıştır. Bu dışlanma kısmen veya tamamen olacak şekilde gerçekleştirilmektedir (Tokol ve Alper, 2017: 287)

Sosyal dışlanma, “yoksunluk” ve “ilişki ve süreç” gibi iki parametre içerisinde açıklanmaktadır. Yoksunluktan kast edilen ise, iş, kazanç, barınma ve eğitim gibi ihtiyaçların karşılanmamasıdır. Yoksunluğa maruz kalan birey aynı zamanda, birçok ekonomik, sosyal ve siyasal haklardan yoksun kalarak, sosyal dışlanmaya maruz kalmış olur. Sosyal dışlanma, “ilişki ve süreç” ile yakından ilişkilendirmiştir. Birey bu şekilde yaşamı süresince geliştirme fırsatı bulamadığı bireysel ilişkileri sebebiyle toplumun kenarına itilecek, bir başka ifade ile sosyal dışlanmaya maruz bırakılacaktır (Karatoğlu ve İslamoğlu, 2016: 14). İşsizlik, yoksulluk, eğitim yetersizliği, işgücü piyasasındaki sorunlar, barınma yoksunluğu, okuma-yazma bilmeme gibi sorunlar birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bireyin toplumun içerisinde normal yer edinmesini engellemektedir (Şenol, 2010: 54).

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ), gelişmekte olan ülkelerde sosyal dışlanmayla ilgili çalışmalar yürütmüş, konuya hem bireysel hem de toplumsal açıdan açıklık getirmiştir (Sapançalı, 2003: 18-19):

Bireysel Açıdan Sosyal Dışlanma, sosyal dışlanmanın doğrudan doğruya insan doğası ile ilgili bir bilim dalı olduğunu açıklamıştır. Sosyal dışlanmaya bireysel açıdan maruz kalan kişiler kendisini engellenmiş hissederler. Konuya bu yönden yaklaştığımız zaman, sosyal dışlanma olgusu yoksulluk ve gelir eksikliği anlamından öteye gitmiş olur. Sosyal yönden kendilerini dışlanmış hisseden kişiler, herhangi bir şekilde yalıtılmış gibi hissederler. Bu bireyler, aileden, yerel toplumdan, gönüllü kuruluşlardan, sendikalardan ve toplumun her hizmet alanından kopmuş sayılırlar. Ayrıca, bu kişiler yasal haklara ulaşmada da sorunlar yaşayabilir.

Toplumsal Açıdan Sosyal Dışlanma, kurumsal çerçeveye ilişkilendirilmektedir. Bireyin toplum içinde normal bir şekilde yaşamını sürdürmesi için gereken kurallar, yükümlülükler ve düzenlemeler adil değilse ve onun mal ve hizmet piyasasına erişmesine mani oluyorsa, bu durumda toplumun belli kesimi kendini dışlanmış hissedebilir. Örneğin, Türkiye’ye öğrenim görmek için gelen birey, öğrencilik döneminde aynı zamanda çalışma izni alma olanağına sahip değilse, birey kendini sosyal yönden dışlanmış hissedebilir. Bir başka örnek vermek gerekirse, ülke içerisinde burs olanaklarının yerli ve yabancı öğrenciler bakımından eşit olmaması durumunda birey kendini sosyal yönden dışlanmış hissedebilmektedir.

Sosyal dışlanma toplumdaki bireyler arasında ayrılıklar yaşanmasına sebep olan çok çeşitli boyutlarla ortaya çıkan bir kavramdır. Sosyal dışlanmanın nedeni bazen yoksulluk, bazen işsizlik, bazen toplumun genelinden farklı bir gruba mensubiyet olabilir. Bu nedenle sosyal dışlanmanın nedenlerinin ortaya konması gerekmektedir.

1.2. Sosyal Dışlanmanın Temel Nedenleri

Sosyal dışlanma toplumsal yapı içerisinde her alanında görülebilmektedir. Toplumun yaşam kalitesini düşüren tüm olaylar sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Sosyal dışlanma her toplumda yaşanabildiği gibi yine her toplumda farklı şekillerde ve düzeylerde gerçekleşebilir. Sosyal dışlanmanın nedenleri arasında küreselleşme süreci ve bu sürecin hızlandırdığı göç, yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizlikleri gösterilebilir.

1.2.1. Küreselleşme

Küreselleşme kavramı, 20. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve devam eden bir süreci ifade eder. Hızla gelişen teknoloji, iş dünyasındaki değişimler, rekabet yönlü ortam küreselleşmenin temel yapı taşları haline gelmiştir. Aynı zamanda, küreselleşme olumlu veya olumsuz etkileri tartışılan bir süreçtir. Kavramın anlaşılması için etimolojisine ve çeşitli tanımlara bakılmasında fayda vardır.

Küreselleşme, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan bir kavram olduğu gibi; uluslararası ticaretin yaygın hale gelmesi, emek ve sermaye hareketlerinde artışın yaşanması, dünya ülkeleri arasında ideolojik farklılıkların son bulması, hızlı teknolojik gelişim içerisinde ülkelerin ister ekonomik, isterse de siyasi ve sosyo-kültürel yönden birbirine yakınlaşma durumu olarak açıklanmıştır (Uçkan, 2002: 6). Küreselleşme genel olarak,

dünyanın küçülmesi ve bütüncül şekilde dünyalılık bilincinin meydana gelmesini ifade etmektedir. Bilgi teknolojilerindeki hızlı değişimler küreselleşmeyi hızlandırmıştır. Mevcut teknolojilerin kullanılması ile insanlar ve toplumlar arasında etkileşim ve iletişimin hızı artmıştır (Karaman , 2010: 132).

Scholte küreselleşme kavramla ilgili beş eğilimin olduğundan bahsetmektedir. Bunlar uluslararasılaşma, serbestleşme, evrenselleşme, batılılaşma, yeniden mekanlaşmadır. Uluslararasılaşma, ülkeler arasında sınırların ortadan kalkmasını, serbestleşme, ulus devletin düzenleyici ve koruyucu önlemlerinin ortadan kaldırılması, evrenselleşme, kültürel fenomenlerin bütün dünyada yaygın hale gelmesi, batılılaşma, bütün dünyanın batıya ayak uydurup batılı olmasını, yeniden mekansallaşma ise fiziksel sınırların önemini kaybederek, dünyanın tek bir bütün teşkil etmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Gürbüz , 2018: 9).

Küreselleşme dünya ülkeleri arasında sınırları kaldıran, iletişim hızını artıran, sermayenin büyümesine olanak sağlayan, bütün ülkeleri birbirine yakınlaştıran bir süreçtir. Bu yakınlaşma, sosyal alanlar, siyaset, ekonomi, teknoloji, bilim gibi tüm alanları kapsamaktadır. Bu şekilde dünya ülkeleri kültürel bakımdan da birbiri ile kaynaşma içerisine girebilmektedir. Tabii ki küreselleşmenin tüm göstergeleri olumlu bir şekilde seyretmemektedir. Küreselleşme ile sosyal dışlanma arasında da güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Küreselleşmenin yaygınlaştığı yakın tarih içerisinde, toplum içerisinde var olan eşitsizlik, yoksulluk, yoksunluk ve buna bağlı güvencesizlik gibi problemler, zenginlerin daha da zenginleştiği, fakirlerin daha da fakirleştiği bir ortam da oluşturmuştur. Yaşanan bu süreçte de küreselleşme sosyal şartlar dahilinde sosyal dışlanmayı tetikleyen de bir süreç yaratmıştır (Tartanoğlu , 2011: 6).

Küreselleşmenin etkisiyle son yirmi yıllık dönemde toplum içerisinde sosyal dışlanma durumu daha geniş bir alana yayılmıştır. Gelişmekte olan ülkelere doğru imalat ürünlerinin ihraç hacminin artışı görülmüş ve buna bağlı olarak imalatın gelişmiş ülkelere kaymış gelişmiş ülkelerde birçok işletme kapanarak çok sayıda kişi işsiz kalmıştır. Bunun aksine nitelikli işgücü ücretlerindeki artım karşısında farklar iyice büyümüştür. Bunun aksine nitelikli işgücünün ücretlerindeki artış niteliksiz ve nitelikli işgücünün gelirleri arasındaki farkı gittikçe büyütülmüştür. Niteliksiz işgücü gereken talepleri karşılayamadığı için işsiz kalmış ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşme beraberinde gelişmekte olan ülkelere emek

piyasalarında kuralsızlaşmayı ve esnekleşmeyi getirmiştir. Artan kuralsızlaşma ile birlikte çalışma süreleri uzamış, ücretler düşmüş ve sendikalar güç kaybetmiştir (Sapancıoğlu, 2003: 65-66). Bu bağlamda küreselleşmenin hem sosyal hem de ekonomik açıdan insanları yoksul, işsiz ve aç bırakarak toplum dışına iterek sosyal dışlanmaya yol açtığı ifade edilebilmektedir.

Küreselleşme süreci teknolojinin gelişmesi ile birlikte hızlanmıştır. Nitekim, teknolojinin gelişimi insanların işlerini kolaylaştırmış, bütün uluslararası işlemlerin kısa sürede, kolayca yapılmasına olanak sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerde teknolojik üretimde uzmanlaşma daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Teknolojik gelişimler gelişmiş ülkelerde üretim sektöründe geniş şekilde yer alırken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde teknolojiyi taklit eden ihracatçı konuma gelmiştir. Teknolojik gelişmeler birtakım olanaklar sağladığı gibi sosyal dışlanmayı da etkiler. Teknoloji gelişmeleri takip etmekte zorlanan yaşlılar, düşük eğitim düzeyine sahip olan bireyler toplumdaki dışlanma yaşayabilir. Bu bakımdan gerekli teknolojik imkanlara sahip olmayan bireyler teknolojinin yarattığı sosyal ortamın dışında kalmaktadır. Çalışanlar arasında ise teknolojiyi kullanabilen nitelikli işgücüne olan ihtiyaç artmakta ve bu kişiler niteliksiz işgücüne göre gelirini de önemli derecede yükseltmektedir (Şenkal,2005: 377-378). Sonuç olarak teknolojik yetkinliklerin yüksek olması emek piyasasını ve bireyin çalışmaya hayatına katılımını derinden etkilemektedir. Bu nedenle, bireylerin toplumsal yetkinliklerinin gelişimi sosyal dışlanmayı da önlemektedir.

1.2.2. Göç

Bireyler bazen doğup büyüdüğü veya alıştığı yaşam alanının dışına göç etmek zorunda kalmaktadır. Göç gönüllü veya zorla, bir ülkenin sınırları içinde veya ülke sınırlarını aşacak şekilde dışarıya olacak şekilde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda göç, hem göç eden bireyin hem de göç alan toplumun yapısında değişime sebep olmaktadır. Göç toplumda kabul edilebilirlikle de şekillenen bir olgu olduğu için sosyal dışlanmayı ortaya çıkarabilmektedir.

Ülkelere yönelen dış göç hareketleri ve ülke içinde kırdan kente gerçekleşen iç göç hareketleri sosyal dışlanmayı ortaya çıkarmaktadır. (Bölükbaşı, 2008: 44). Dış göçle gelen göçmenler açısından dil, kültürel ve sosyal farklılıklar sosyal dışlanmaya sebep olabilmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan göçmenler göç ettikleri yerlerde vasıfsız, çalışma

koşulları ve iş sağlığı ve güvenliği düşük işlerde çalışmakta ve sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kalabilmektedirler (Karataşoğlu, 2014: 12).

Dış göç hareketlerinin bir sebebi de eğitim amaçlıdır. Eğitim sebebi ile başka bir ülkeye göç eden bireyler sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal nedenlerle sosyal dışlanma yaşayabilmektedirler. İç göç hareketlerinde ise göçmenler açısından kırsal alanlardan kente göç sosyal dışlanmadaki en önemli sebeptir. Mekansal değişime adapte olamayan ve kültürel açıdan uyum sağlayamayan göçmenler sosyal dışlanmanın muhatabı olmaktadır (Sapançalı, 2003: 104). Kocabıyık, ve diğerlerinin (2019: 577) uluslararası öğrencilerin sorunları üzerine gerçekleştirdiği çalışmada dil, eğitim, barınma, sağlık, kültür, sosyal ortama katılım ve eğitim konusunda sorunlar yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca, bu sorunları yaşayan öğrenciler sosyal dışlanma ile de karşı karşıya kalmaktadır.

Toplumlar göçmenlere önyargılı davranabilmektedirler. Bu nedenle, göç eden bireyler, toplum içinde yer alamamakta, istedikleri işte çalışamamakta, istediği şekilde barınma imkanlarına sahip olamamakta, yerel halk tarafından kötü muamele ile karşılaşabilmektedir. Yaşanan olumsuzluklar bireysel açıdan psikolojik sorunlar yaratırken toplumunda güvenliğini tehdit etmektedir.

1.2.3. Yoksulluk ve Gelir Dağılımında Eşitsizlik

Yoksulluk kavramı dünyada yaşanan en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Toplumun belli kesiminin refah düzeyi yüksek iken, diğer kesimi ise yoksullukla mücadele etmek zorunda kalabilmektedir. Yoksulluğu tanımlarken, bireylerin beslenme, sağlık, içme suyuna ulaşabilme, eğitim gibi kriterleri belirlendiğinde “insani yoksulluk” yaklaşımı sosyal dışlanmayı açıklama bakımından da önemlidir.

İnsani yoksulluk yaklaşımı, bireyin yeterli beslenememesi, sağlıklı içme suyu kaynaklarına ulaşamaması, sağlık ve eğitim gibi insani haklardan yararlanamaması, barınmadan yoksun kalması, uygun bir iş imkanının olmaması, gelecek korkusu ve buna bağlı ümitsizlik ve güçsüzlük durumunu içermektedir. Yoksulluk insanların toplum içinde huzurlu ve dengeli bir biçimde yaşamalarına engel teşkil eder (Çakır, 2002:93). Yoksulluk ekonomik bir sonuç olmakla birlikte psikolojik ve sosyolojik yönleri ile hem bireysel hem de toplumsal sorunları içermektedir. Yoksulluk bireyin ve ailesinin toplumun birçok imkanından yoksun kalmasına neden olmaktadır.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasında neden-sonuç bağlamında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki konusunda tam bir uyumun olduğu söylenemez. Sosyal dışlanma ve yoksulluğun birbirinden farklı olduğunu ifade edenler, yoksulluk veya hane içerisinde bulunan bireylerin elindeki kaynak yetersizliği gibi bir bölüşüm sorununa parmak basarak, sosyal bütünleşmenin olmaması ve güçten yoksun olma durumu sorunlarına dayandırmaktadır. Buna göre, yoksulluk kavramının temelinde gelir yetersizliği yatmaktayken, sosyal dışlanmanın temelinde ise topluma katılamama yatmaktadır (Yıldırım ve Yenihan, 2013: 2).

Sosyal dışlanmanın bir başka nedeni de gelir eşitsizliğidir. Eşitsizlik daha çok gelirin dengeli bir şekilde paylaştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya sonuçları bakımından benzese de farklı bir kavramdır. Eşitsizlik tüm ülke içerisinde nüfusla ilgili yaşam standartlarının değişikliği ile ilgilidir. Sosyal dışlanma ise daha çok yoksulluk bağlamında normal yaşam standartlarının altına düşmüş kişiler üzerine odaklanmaktadır. Eşitsizliğin artan seyirde ilerlemesi toplum içerisinde yüksek seviyede sosyal dışlanma olgusunun yaşanmasına neden olmaktadır (Sapancalı, 2003: 90). Gelir eşitsizliği sebebiyle yoksul duruma gelen birey, temel sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaz ve yaşadıkları toplumdan dışlanabilir. Gelir eşitsizliğini azaltmak ve düşük gelire sahip olan bireylerin ekonomik gücünü yükseltmek sosyal dışlanmayı önleme bakımından büyük önem taşır (Nurdoğan, 2018: 21).

Gelir eşitsizliği sorunu uluslararası öğrenciler üzerinde maddi sorunlar ekseninde kendini göstermektedir. Maddi durumu uygun olan öğrenciler öğrencilik dönemlerini sorunsuz geçirirken, gelir kesintisi sorunu yaşayan öğrenciler mal ve hizmet piyasasından yararlanamaz duruma gelir. Bu durum da onlarda sosyal dışlanma olgusunu meydana getirir. Kiroğlu ve diğerlerinin (2010: 31) uluslararası öğrencilerin sorunlarının belirlenmesine yönelik gerçekleştirdiği nitel araştırmada bir grup öğrencinin maddi durumunun yerinde olduğu, büyük çoğunluktaki öğrencinin de maddi nedenlerden dolayı sorunlar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Öğrenciler ellerine geçen paraya göre kendi ülkelerindeki alım gücü ve Türkiye'deki alım gücü arasında farkların olduğu bildirmiştir. Ayrıca, ellerine geçen sınırlı bir parayla yaşadıkları belirtilmiştir. Yaşanan bu durum öğrencilerde alım gücünü düşürmektedir. Bu da bir grup öğrencinin maddi durumunun iyi olduğunu gösterirken bir grup öğrencinin de maddi durumunun kötü olduğunu gösterir ve gelir eşitsizliği nedeninden kaynaklanan sosyal dışlanma var olduğu ortaya çıkar.

1.3. Sosyal Dışlanma Türleri

Bu bölümde sosyal dışlanmanın meydana geldiği türler yer almaktadır. Sosyal dışlanmanın dört tür olduğu belirlenmiştir. Bunlar; Ekonomik Alandan Dışlanma, Toplumsal Alandan Dışlanma, Kültürel Alandan Dışlanma ,Siyasal Alandan Dışlanmadır.

1.3.1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Ekonomik alanda bireyin kendine yer edinebilmesi hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan önemlidir. Bu alandaki dışlanma yoksulluk ve işsizlikle bağdaştırılmaktadır. Ekonomik alandan dışlanma mal ve hizmet piyasasından dışlanma ve işgücü piyasasından dışlanma şeklinde iki grupta incelenmektedir. Bireyin ekonomik alandan dışlanmaması için yoksul ve işsiz olmaması gerekir. Bunun sonucunda yeterince maddi gelire sahip olan birey birtakım ihtiyaçlara erişebileceği gibi sosyal dışlanmaya da maruz kalmayacaktır.

Ekonomik alanda görülen sosyal dışlanmanın ilk türü bireyin *mal ve hizmet piyasasından dışlanmasıdır*. Mal ve hizmet piyasasından dışlanma, geçinme olanaklarından yoksunluk olarak değerlendirilmekte ve yaşam kalitesini açısından önemli bir etken olmaktadır. Beslenme, üretilen mal ve hizmetlerden yararlanamama, eğitim, sağlık, barınma, iletişim, ulaşım ve enerji gibi temel gereksinimlere sahip olamama gibi yoksunluklar, mal ve hizmet piyasasından dışlanma alanına girmektedir.

Sanayi dönüşüm ile birlikte toprağa dayalı geleneksel toplum yapısı değişmiş, bireyler rekabet ağırlıklı piyasalar içerisinde yer almışlardır. Yaşlılık, hastalık, sakatlık, iletişim ve bilgi eksikliği gibi nedenlerle yaşam içerisinde gerekli mal ve hizmete erişemeyen bireyler ekonomik olarak bağımlı konuma düşmektedir. Hayatta kalabilme ve toplumsal bütünlüğü sağlayabilme açısından aileden, yakın akrabalarından, arkadaşlardan ve komşulardan, vakıflardan ve diğer gönüllü hayır kuruluşlarından gelen sosyal yardım ve devlete bağımlılık artmıştır. Sosyal yardım ve devlet politikalarından gerekli desteği göremeyen bireyler, yoksullukla karşı karşıya gelmekte ve sosyal dışlanmaya uğramaktadır (Bölükbaşı, 2008: 56).

Mal ve hizmet piyasasına erişimde sorun yaşayan bir başka kesim de eğitim amacıyla farklı bir ülkede bulunan öğrencilerdir. Yabancı uyruklu olmaktan öteye birer genç olan kişi yaşadığı toplumda mal ve hizmet piyasasına erişememesi durumu hem bireysel yaşamını

hem de akademik performansını negatif yönde etkilemektedir. Öğrencinin mal ve hizmet piyasasından yararlanabilmesi için belirli gelire sahip olması önemlidir. Yurtdışında eğitimi planlayan öğrenci yurt dışı eğitim olanaklarını araştırırken dikkatli olmalı, gideceği ülkeyi yakından tanımalıdır. Bu noktada özellikle maddi gelir imkanlarının yeterlilik düzeyine bakılmalı, burs imkanları araştırılmalıdır. Gerekli önlemlerin alınmaması durumunda öğrencinin mağduriyet yaşama ve sosyal dışlanmaya uğrama olasılığı da yüksek olacaktır.

İşgücü piyasasından dışlanma ekonomik alandan dışlanma türlerinin ikincisidir. İhtiyaçlarını karşılanması için bireyin işinin olması emek piyasasında yer alması gerekir. Çalışamayan birey gelir elde edemez ve mal ve hizmet piyasasının olanaklarına erişemez. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün işsizlikle ilgili üç kriteri bulunmaktadır: Bireyin işi olmamalı veya kendi gücüne çalışma şeklinde istihdam edilmemiş olmalıdır. İşsiz birey iş aramalı ve bu konuda belirli adımları atmalıdır. Ayrıca, birey referans dönemi içerisinde hemen iş başı yapabilecek durumda olmalıdır ve referans dönemi olarak, tanımlanmış bir zaman dilimi olması şarttır (Tokol ve Alper, 2017: 127).

İşgücü imkanlarına ulaşım ve sosyal dışlanma arasında ilişki iki boyutludur. Bunlardan ilki istihdam olanaklarının dışında kalmaktır. Özellikle uzun süreli işsizler ilk boyutta yer alır. İkincisi ise, emek piyasası içerisinde oluşan sosyal dışlanmadır. Bu boyutta ise hiçbir güvencesi olmayan işlerde çalışanlar yer alır. O halde yalnızca işgücü piyasası dışında kalan kişiler değil işgücü piyasasında güvencesiz işlerde istihdam edilenler de sosyal dışlanma yaşayabilmektedir (Sapancalı, 2003: 138). Kayıt dışı istihdam edilen bireyler de düşük ücret ve sosyal güvenceden yoksun kalarak ekonomik yönden dışlanmaya uğramaktadır. Bu bağlamda bireyin insan onuruna yaraşır bir gelire sahip olması onun sosyal yaşamdan dışlanmasını önleyebilir. Uzun süreli işsizlik durumundan en fazla etkilenen grup kadınlar, göçmenler, azınlıklar ve gençlerdir (Oral ve Şişman, 2013: 154).

İşsizlik ve sosyal dışlanmanın arasında ortak bağlar çok ağır bireysel ve toplumsal sonuçları içermektedir. Uzun süre çalışmamış birey bilgi, beceri, niteliklerini kaybetmenin yanında özgüvenini de kaybetmektedir. İşsizlik bireyde ağır psikolojik sorunları yaratabilmektedir. Yaşanan bu olumsuz durum, bireysel olduğu kadar kişinin ailesini, yakın çevresini ve dolayısıyla da toplumu huzursuz eden ve bireyin sosyal dışlanma hissini artıran bir süreçtir (Sapancalı, 2003: 141-143). Çok boyutlu yapıya sahip olan sosyal dışlanmanın işsizlikle ilişkisi kuvvetlidir. Dışlanarak kenara itilen birey kronik işsizlik ile karşılaştığında yoksulluğa da itilmiş olmaktadır (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 16).

Yurt dışına eğitim amacıyla giden öğrenci hem boş zamanlarını değerlendirmek için hem de maddi gelirine katkı sağlamak için dersten ilave çalışmayı tercih etmektedir. Bu durumda öğrenciler birtakım sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Öğrencilerin bir kısmı çalışarak gelirini sağlarken, bir kısmı da iş bulamadığı için çalışmamaktadır. Bu duruma kişinin yabancı ve öğrenci olması sebebiyet vermektedir. Gül'ün (2019:123) Uşak Üniversitesinde öğrenim gören uluslararası öğrencilerle gerçekleştirdiği nitel araştırmada Suriye uyruklu öğrenciler için çalışma imkanlarının kısıtlı olduğunu ve bulunan işlerin de niteliksiz, düşük ücretli, güvencesiz işler olduğu belirtilmiştir. Üstelik çalışma sırasında erkeklerin iş bulma imkanlarının kadınlarınkinden daha zor olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum işsizlikten kaynaklanan dışlanmayı erkeklerin daha fazla yaşadığı ve iş bulunsa bile olumsuz iş şartlarından dolayı sosyal dışlanma sorunun devam ettiğini göstermektedir.

1.3.2. Toplumsal Alandan Dışlanma

Sosyal dışlanmanın üçüncü türü ise toplumsal alandan dışlanmaktır. Bireyin çalışması ve mal ve hizmetlerden yararlanması kadar toplumsal yaşam içinde kendine yer edinmesi de önemlidir. Bireyin toplum içinde insan onuruna yakışır bir yerinin olması yaşam tatminini yükseltir ve mutlu bir hayatı sürdürmesine yardımcı olur. Toplumsal alandan dışlanma, mülkiyet ve konut gibi imkanlardan dışlanma ve sosyal refah hizmetlerinden dışlanma şeklinde iki şekilde incelenmektedir.

Mülkiyetten ve konuttan dışlanma mekânsal bir özellik içerir. Bireyin belli hizmetlerin dışında kalıp yoksun olması salt kişisel ve barınmadaki maddi kaynakların yeterli olmamasından kaynaklanmayabilir. Bunun aksine, bireyin yaşadığı yerde kamu hizmetlerindeki eksiklikler bireyi ve onun hanesindeki diğer şahısları toplumsal yaşamın dışına itmektedir. Yoğun dışlanma olgusunun yaşandığı bir mekanda sosyal ilişkileri kurmak da imkansız hale geldiği için toplumsal dışlanma hissi artmaktadır (Han, 2016: 21).

Barınma, sosyal bütünleşme açısından en önemli unsurlardan biridir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde¹ barınmanın sadece temel bir gereksinim olmadığı aynı zamanda sabit ve uygun konut imkanlarına sahip olma anlamına geldiği ifade edilmektedir. Barınma sorunu özellikle gelişmekte olan ülkelerde mülkiyetten dışlanmayı yaratmakta ve kırsal yoksulluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal yoksulluk, köyden kente göçü

¹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 1948 Haziran ayında hazırladığı ve birkaç değişiklik yapıldıktan sonra 10 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'nun Paris'te yapılan 183. oturumunda kabul edilen 30. maddelik bildiridir.

hızlandığı için göç eden kişilerin barınma sorununu doğurmaktadır. Bireyler, uygun olmayan çalışma koşullarında çalıştığı gibi, olumsuz barınma imkanlarında da yaşamak zorunda kalmaktadır (Sapanca, 2003: 167-170).

Evsizlik durumu içerisinde olan bireylerin profilleri dünyada ve Türkiye’de benzerlik göstermektedir. Özellikle, yaşlılar, çocuklar, gençler, kadınlar, sakatlar, madde bağımlıları evsizlik durumu içerisinde en çok mağdur olan kesimlerdir. Kanunlarda evsizlik kavramı üzerinde direkt durulmasa da aile üyelerinin korunmasına dair birtakım düzenlemeler yer almaktadır. Bu durumda atılacak en önemli adım, devletin sosyal çalışmalar konusunda görevlendirdiği kamu çalışanlarının mevzuata uygun şekilde evsizlere yönelik gerekli düzenlemeleri uygulamalarıdır (Akyıldız, 2017: 83). Bunun için de barınma sorunu olan bireylerin tespiti önemlidir. Bu duruma örnek olarak Han’ın (2016: 126) Sakarya Üniversitesinde öğrenim gören uluslararası öğrencilerle gerçekleştirdiği nicel çalışma önemli bir örnek teşkil edebilir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler öğrencilerin %39,4’ü barınma konusunda dışlanma yaşamaktadır.

Sosyal refah hizmetlerinden dışlanma toplumsal alandan dışlanmada karşılaşılan ikinci dışlanma türüdür. Sosyal refah hizmetlerinin açıklanmasından önce, refah devleti kavramının açıklanmasında yarar vardır. Refah devleti, nakit yardımlar yanında, sağlık, eğitim, barınma imkanlarını sağlama ve tam istihdama ulaşma yolunda alınan önlemler vasıtasıyla, vatandaşlarına düzenli gelir, gelecek güvencesi ve gereken asgari sosyal hizmetlerden yararlanma imkanlarını ve ekonomik hayatın düzgün işleyişini sağlayan, özel kesim tedbirleri veya Kamu İktisadi Teşekkülleri vasıtasıyla da faaliyette bulunarak ekonomiye yön veren devlettir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 13). Bu bağlamda sosyal refah devleti, insanlara “insan onurunu” koruma ve onlara normal bir hayat sunma felsefesiyle hareket eder. Refah devleti kavramına eklenen sosyal kavramı, konunun toplumsal boyutunu açıklamaktadır. Bu bağlamda sosyal refah hizmetlerinden dışlanma ise eğitimden, sağlık imkanlarından ve sosyal güvenlik hizmetlerinden dışlanma gibi üç boyutta incelenmektedir.

Eğitimden dışlanma: Eğitim insan yaşamının ilk çocukluk döneminden başlayan ve hayatı boyunca devam eden bir eylemdir. Eğitim bireyin gelişimi için en önemli unsurlardan birisidir. Eğitim, modern yaşamda bir insan hakkıdır. Bu hakkın insanların elinden alınması onların sosyal hayata entegrasyonu bakımından negatif sonuçlar doğurur.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesinde eğitim hakkı ile ilgili; “herkesin eğitim hakkının olduğu, belli noktalarda ücretli olsa bile ilk ve orta öğretim ücretsiz olması gerektiği, ilk eğitimin zorunlu olmasının zaruri olduğu, teknik ve mesleki eğitimden herkesin yararlanabileceği, yükseköğretim liyakat çerçevesinde herkesçe ulaşılabilmesi” yer almaktadır. Beyannameye dayanarak, “Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Yönelik Uluslararası Sözleşme”², “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”³’de ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda⁴ eğitim eşitliği konusunda maddeler yer almaktadır (Miser, 2008: 58).

Eğitim nedeniyle dışlanma, bireyden kaynaklandığı gibi toplumsal düzenden de kaynaklanabilir. Bireyin yetenekleri, cinsiyeti, sağlık gibi kişisel özellikleri, gelir eşitsizliği, ailevi durumu, barınma şartları, ırk, din gibi farklılıkları bireyin toplumsal hayatta sosyal dışlanmaya maruz kalıp kalmamasında etkilidir. İyi eğitim olanaklarına sahip olamayan birey, ileride meslek edinmemekte, çalışma hayatından dışlanmakta, çalışma hayatından dışlanan birey de gelir, tüketim, barınma ihtiyaçlarından ve sosyal güvenlikten mahrum olarak hayata yabancılaşıp, zararlı alışkanlıklar ve suç eğilimlerine yönelebilmektedir (Sapançalı, 2003: 175).

Türkiye’de eğitim nedeniyle yaşanan sosyal dışlanma olgusu çok yaşanmamakla birlikte, hala özellikle Roman kesiminde eğitim hayatından dışlanma görülmektedir. Roman çocuklar okudukları okulda diğer kesim tarafından sahip olduğu ırk nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Roman çocuklarının eğitim seviyeleri bu nedenle düşük olabilmekte ve sınıfın homojen yapısını negatif yönde etkilediği düşünülmektedir fırsat eşitsizliğine uğramaktadırlar. Bu bağlamda, Roman çocuklarla ilgili eğitimcilerin daha hassas olması, motivasyonlarını arttırılarak başarı gücünü geliştirmeye çalışmaları gerekmektedir. Böylece bu çocukların sınıf ortamına entegrasyonu da sağlanabilir (Genç vd., 2015: 86). Ayrıca, uluslararası öğrenciler açısından da eğitim alanında sosyal dışlanma yaşanma durumu olasıdır. Şahin ve Demirtaş’ın (2014: 204) İnönü Üniversitesinde uluslararası öğrencilerle nitel araştırma yöntemlerinden görüşme ve doküman incelemesi sonucunda elde ettiği verilerde eğitim almak amacıyla gelen öğrencilerin birtakım sorunlar yaşadığı ve bu durumun dışlanma aşamasına geldiği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin

² Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Yönelik Uluslararası Sözleşme: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (21) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Avrupa Konseyi üyelerince 4 Kasım 1950 senesinde kabul edilmiş, 3 Eylül 1953 senesinde yürürlüğe girmiştir.

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: R/G: 09.11.1982/2709

%52,3'ünün eğitim alırken dil sorunu yaşadığı, %14.2'si hocalar tarafından ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Bir grup öğrenci Türkiye'deki yükseköğretim müfredatının uluslararası öğrencilere yönelik olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların birçoğu eğitim alanında ekonomik sıkıntılar çektiği anlaşılmıştır. Öğrencilerin %31,2 eğitim harçlarının yüksek olduğunu, %14.5 onlara burs imkanlarının sağlanmadığını ve %25 'de eğitim alırken maddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı gözlenmiştir.

Sağlık İmkanlarından Dışlanma: İnsanın hayatını normal bir şekilde sürdürebilmesi için fiziksel ve ruhsal yönden sağlıklı olması gerekir. Bireyin istihdamda yer alması ve eğitim alabilmesi sağlıklı olmasına bağlıdır. Bu bakımdan yaşanan sorunlar, bireylerin sağlık imkanlarından dışlanmaya maruz kalma seviyesini etkiler.

Dünya Sağlık Örgütü'nün Anayasası'na⁵ göre, örgütün temel amacı bütün bireylerin mümkün olduğunca en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarıdır (www.mfa.gov.tr). Bundan başka, Dünya Sağlık Örgütü, sağlığı “bireyin beden, ruhen ve sosyal yönden tam iyilik hali” olarak tanımlamıştır. Bu tanım, sağlığın bireysellikten öteye, toplumsal bir sorun olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda yaşanan bir dışlanma sorunu, toplumsal bir sorun olduğunu gösterir. Nitekim, hasta ve sakat bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma riskleri açısından en yüksek risk teşkil eden grup oldukları bilinmektedir. Bu bakımdan, engelli ve hasta bireylerin, çeşitli refah hizmetlerine ulaşımı da engellenmiş olur (Han, 2016: 23-24).

Türkiye Sağlık Sistemi İçerisindeki Dönüşümler Programı⁶ sağlık alanında sürdürülebilirlik konusu üzerinde durmaktadır. Bu program 2002-2009 yıllarını içermiştir. Bu program sonrasında Sağlıkla Stratejik Planlama (2010-2014) ve Sağlıkta Stratejik Planlama (2013-2017) planlama programları Sağlık Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulmuştur. Stratejik Planlama raporunun belirgin özellikleri; Türkiye'nin sağlık alanında etkili planı içeren ülke olduğunu ispatlamak, Türkiye'nin sağlık alanında stratejik planlamayı etkin kılan faktörleri anlamak, stratejik planlamayı güçlü kılacak yolları araştırmak ve diğer ülkelerin stratejik planlamayla ilgili etkinliğini güçlendirmek isteyen diğer ülkelerin Türkiye'nin deneyimlerinden elde edecekleri payları tanımlamaktır. Türkiye'nin elde etmiş olduğu iyi sağlık imkanlarının devamlılığının sağlanması, sağlık güvencesi sisteminin güçlü olmasına bağlıdır. Stratejik Dönüşüm Programı ve Sağlıkta

⁵ Dünya Sağlık Örgütü Anayasası: 1948 yılında Birleşmiş Milletlere üye 51 ülkenin temsilcisi ve FAO, İLO, UNESCO, Uluslararası Halk Sağlığı Bürosu, PAHO, Kızılhaç, Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu gibi kuruluşların katılımıyla oluşturulan Anayasa'dır. Anayasa'nın amacı, Tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarıdır.

⁶ Türkiye Sağlık Sistemi İçerisindeki Dönüşümler Programı: 2003 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Program 8 ana başlıktan oluşmaktadır.

Stratejik Planlama programları ile sağlık alanında gelişimler kayıt edilmiştir. Nitekim, doğumda anne ölümleri oranı ve 5 yaş altı çocukların ölüm oranlarında düşüş yaşanmıştır. Yurt genelinde sıtma ve kızamık gibi hastalıklar tamamen ortadan kalkmıştır (WHO, 2015: 1-2). Bu çerçevede, yeni sağlık sistemi, esasen bireysel ve toplumsal korumaya odaklanarak, hizmete erişimi daha kabul edilebilir bir seviyeye getirme çabası içerisinde olacaktır. Şeyda Çavmak ve Doğançan Çavmak'a göre (2017: 56), sistemin sürdürülebilir hal alabilmesi için SGK kapsamı içerisinde gelir ve istekler dahilinde farklı kapsam paketlerinin oluşturulması ve kişilerin bu paketler doğrultusunda belirlenen mecrada hareket etmesi uygun olacaktır. Bireyin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için özel veya genel sağlık sigortasından yararlanabilmesi gerekmekte ya da devamlı bir gelire sahip olabilmesi gerekmektedir. Bu imkanları, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından düşünecek olursak, sağlık hizmetlerini herkese ulaştırmak çok da kolay değildir. Bu bağlamda bireylerin sağlık yönünden sosyal dışlanmaya maruz kalmasını en aza indirmek için gerekli kamu politikalarının sağlık, sosyal güvenlik ve iş mevzuatları çerçevesinde programlanması ve önlemlerin doğru bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

19. yüzyılın son çeyreğine doğru modern sosyal güvenlik çalışmaları hız kazanmış ve gelişmiş ülkelerde hastalık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik ve yoksulluk gibi sebeplerle meydana gelen sosyal güvenlik risklerine karşı mücadelede, gelir dağılımının eşit şekilde tüm toplum içerisinde dağıtılmasında ve refah düzeyinin yüksek mertebelere çıkarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bundan başka, sosyal güvenlik fonları, sosyal güvenlik harcamaları ve kurumsal yatırımcı gibi sosyal güvenlik kurumları ve emeklilik fonları gelişmiş ve ülke ekonomisi ve finans sistemlerine önemli katkılar sunmuştur (Bayri, 2013: 19).

Sosyal Güvenlik İmkanlarından Dışlanma: Sosyal güvenlik uygulamaları birçok gelişmiş ülkede başarıyla uygulanmasına karşılık, az gelişmiş ülkelerde uygulanma konusunda birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle, yoksulluk, işsizlik, yaşlılık, sakatlık gibi riskler karşısında sosyal güvenliğin eşit şekilde toplumun her kesimine dağıtılamaması sosyal güvenlik imkanlarından dışlanma sorununu ortaya çıkartmaktadır.

Sosyal Güvenlik İmkanlarından dışlanma olgusu, uluslararası öğrenciler açısından geçerli sağlık sigortası, çalışma izni ve iş sözleşmesi gibi haklara ulaşamama durumu örnek gösterilebilir. Güvencesiz ve hiçbir sosyal hakları olmayan çalışan sosyal güvenlik risklerine karşı korunamayacak ve dışlanma durumu ile karşı karşıya kalabilecektir. Ayrıca,

uluslararası öğrencilere sunulan sağlık sigortalarının da kapsayıcı olma özelliği de sosyal dışlanmanın oluşabilmesine etki eder. Şahin ve Demirtaş'ın (2014: 106) araştırma sonucunda elde ettiği verilere göre, %17,7'sinin sağlık sigortasının olmadığı anlaşılmıştır.

1.3.3. Kültürel Alandan Dışlanma

Ekonomik nedenlerden bağımsız olacak şekilde, bireyin toplumsal ve kültürel yaşama katılamama sürecidir. Buna örnek verecek olursak, toplum içerisinde bulunan azınlık konumunda bulunan farklı bir etnik kökene sahip olan bireyler, toplum içerisinde azınlık teşkil edecek şekilde değişik din ve mezheplere inanan bireyler, o toplum içerisinde konuşulan esas dilde rahat bir şekilde konuşamamak veya aksanlı bir şekilde konuşmak kültürel alandan dışlanmaya örnek gösterilebilir. Bundan başka, farklı giyim ve kuşamlarda toplum içerisinde görünmek, bireyin cinsel kimliğinin farklı olması gibi nedenlere bireye karşı olan soğuk davranılma ve sürekli olan engellerin çıkarılması gibi durumları kültürel alandan dışlanmaya örnek teşkil edebilecek durumlardır (Adaman ve Keyder, 2006: 10).

Tez çalışmasının örneklemini teşkil eden uluslararası öğrencilerin de göçmen öğrenci sıfatıyla toplum içerisinde azınlık olduğu bilinmektedir. Mevcut öğrencilerin de dili iyi bir şekilde konuşamamaktan ve farklı giyim ve geleneklere sahip olmalarından dolayı kültürel dışlanmaya maruz kalabilecekleri düşünülmektedir. Kocabıyık ve diğerlerinin (2019: 566-568) gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin anlama, konuşma, yazma sorun yaşadıkları gözlenmiştir. Ayrıca, bir kısım katılımcıların belirttiklerine göre yemek ve giyim kültürünün farklı olması da onlar için sorun teşkil etmektedir. Son olarak, öğrencilerin önyargı, arkadaşlıktan soyutlanma, dile hakim olmama, evrak işlemlerinde zorluk gibi alanlarda öğrencilerin ayrımcılık yaşandığı araştırma bulguları sırasında ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu sorunların uluslararası öğrencilerin yaşadığı sorunlardan ilave, sosyal dışlanmaya olanak sağlayan durumlar olduğu görülmektedir.

1.3.4. Siyasal Alandan Dışlanma

Siyasal alandan dışlanma, bireyin vatandaşlık haklarını, yasal ve politik hüviyetlerin tam olarak kullanılamamasını ve siyasal katılımın doğrudan ve dolaylı olarak engellenmesini ifade etmektedir (Oral ve Şişman, 2013: 155). Dışlanmanın etkisi kamu düzeni içerisinde, geniş kesimlerin kamu politikalarından kenarının dışında kalması, hatta bunun ilerisinde siyasete zıt olacak tutumlar içerisine girmesi olarak görülmektedir. Burada önemli husus,

kamusal hayatın sürdürülmesini sağlayan kamu hizmetleri alanında dışlanmadır. Bunun sonucu olarak birey fırsat eşitsizliği ile karşı karşıya kalmaktadır (Bölükbaşı, 2008: 72).

Demokrasi, haklar ve yönetim bakımından siyasal dışlanma, siyasal alandan dışlanma türlerinden biridir. Siyasal dışlanmanın yaşanması demokratik bir ortamın olmamasının sonucudur. Siyasal dışlanma konusunda haklar, kişisel güvenlik, hukuk kuralları içerisinde eşitlik, ifade özgürlüğü, siyasi katılım, fırsat eşitliği ve sendikal haklar yer almaktadır. Bu bakımdan, yurttaşlık hakları a) medeni (ifade özgürlüğü, adalet hakkı gibi) b) siyasal (siyasal gücün kullanılmasına katılım hakkı), c) sosyo-ekonomik (kişisel güvenlik, fırsat eşitliği, asgari sağlık imkanlarının sağlanması, eğitim ve işsizlik yardımı gibi haklar) olarak ayrılmaktadır (Sapancalı, 2003: 195-196). Bireyin din, dil, ırk yönünden özgür olmamaları, eğitimsiz kalarak, yeni siyasi gelişmelerden kenarda kalması, siyaseti elinde barındıran küçük bir elit kesimin diğer büyük kesime duyarsız kalması, onların söz ve vicdan hürriyetlerini kısıtlayarak onların özgürlük bilinçlerinin elinden alınması bireylerin siyasal yönden dışlanmalarının göstergesidir.

Göçmenler ve azınlıkların siyasi dışlanması bir diğer siyasal alandan dışlanması türüdür. Günümüzde birçok ülkede, göçmen, etnik, dini ve diğer türden olan azınlıkları yurttaşlığın kapsamını daraltılarak, mevcut grubun sosyal dışlanmasını doğurmaktadır. Bu durumu milliyetçilik ideolojisi ile savunulmaktadır. Bu durum, özellikle, Amerika Birleşik Devletleri ve birçok Avrupa ülkelerinde geniş bir şekilde yaşanmakla birlikte Türkiye’de de yaşanmaktadır. 1980’lerden sonra Türkiye’nin göç veren ülkeden, göç alan ülke konumuna geçtiği görülmektedir. Bu bakımdan, komşu ülkelerde cereyan eden politik değişimler ve kitle iletişim araçlarında ve teknolojiye yaşanan gelişmeler Türkiye’nin göç politikasını yakından etkilemektedir. Özellikle, Afganistan, İran, Irak ve Suriye gibi komşu ülkelerde yaşanan politik değişimler Türkiye’yi de yakından etkilemiştir. Bu ülkelerden gelen göçmenlerin Türkiye’yi tercih etmesinde temel neden olarak, Türkiye’nin Asya ve Avrupa arasında yer alan jeopolitik konumu ve üçüncü bir ülkeye geçiş için transit ülke olarak görülmesi etkilidir (Gönülaçan ve Çolak, 2017: 2319). 6

Suriye’de yaşanan siyasi sorunlar nedeniyle Türkiye’ye çok sayıda kişi sığınmış ve sığınmaya devam etmektedir. Sığınmacılar topluma uyum sorunları yaşamakta ve dışlanmaktadır. Uyum sorunları, sığınmacılar ile yerel halk arasında birtakım gerginliklerin yaşamasına da neden olabilmektedir (Ertan ve Ertan, 2017: 34).

1.4. Sosyal Dışlanmanın Unsurları

Sosyal dışlanma çok boyutlu, dinamik, sosyal ilişkiler ve görelî süreç olarak açıklanmaktadır. Sosyal dışlanmanın unsurları ise çok boyutluluk, toplumsal bağların kopması ve dayanışmanın bozulması, yurttaşlık haklarından yoksunluk ve yeterlilikten yoksunluk şeklinde özetlenmektedir.

Çok boyutluluk unsuru sosyal dışlanmanın çok sayıda ve farklı boyutlarda ele alınan bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Başlıca boyutlar olarak; eğitim, barınma, sağlık, istihdam, yasal ve politik rejimler ve sosyal ağlar sayılabilir (Şenol, 2010: 64).

Sosyal dışlanmanın diğer boyutu *toplumsal bağların kopması ve dayanışmanın bozulmasıdır*. Ekonomik sistemin dışına çıkılması sonucu etkinliğini kaybeden sosyal ilişkiler ve dayanışmalar bireylerin toplum içine entegrasyonunu engeller. Bu iki boyutta incelenebilir. İlki bireyin işsiz kalması sonucu sosyal ilişkilerini kaybetmesi ve kendini toplum içinde faydasız hissetmesidir. Birey çalıştığı zaman hem gelir elde eder hem de bir sosyal çevre edinmiş olur. Ama işsizlik bu sosyal ilişkilerin zedelemektir. İkinci boyut ise, aile, akrabalık, arkadaşlık gibi yakın çevreyle olan ilişkilerdir. Birey çeşitli gereksinimlerden yoksun olsa bile, yakınlarından birisinin yardımı ile sosyal dışlanmadan zarar görmemiş olacaktır. Bu bağlamda bireysel ve toplumsallığın ön planda olduğu toplumlarda sosyal dışlanma farklı şekilde seyir etmiş olur. Toplumsal düzene uygun sosyal destek mekanizmaları, diğer kurumlardan daha dinamik şekilde kendini gösterir (Bölükbaşı, 2008: 15-16).

Yurttaşlık haklarından yoksunluk sosyal dışlanma unsurları içinde yer alır. Temel yurttaşlık haklarının kullanılamaması ve bunlardan yoksun kalmak sosyal dışlanmanın önemli unsurlarından bir tanesidir. Özellikle toplum içerisindeki önem teşkil eden ekonomik ve sosyal fırsatlara katılımı sağlayan ve temel yaşam standartlarını belirleyen yurttaşlık haklarından yoksun olma durumu veya bu imkanlara ulaşmadaki zorluklar, üzerinde önemle durulan unsurlardandır. Bu bağlamda sosyal dışlanma eksik yurttaşlık olarak da nitelendirilebilir. Bu yüzden ilk önce kişinin topluma karşı olan aidiyetini sağlayan temel yurttaşlık hakları belirlenmelidir (Sapancalı, 2003: 31-32). 21. yüzyılda özellikle toplumlar içerisinde var olan temel yaklaşımlar, kamu hizmetleri yerine özel hizmetler aracılığıyla yoksul bireylere yardımların sağlanması ve onların ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesi şeklinde sergilenen tutumlardır. Bu bağlamda bazı toplumlar sosyal hakları bir yurttaşlık hakkı olarak görmemektedirler. Unutulmaması gereken ise göz ardı edilen konuların sadece

bireylerin sosyal hakları ile ilgili değil, aynı zamanda onların siyasi ve medeni hakları ile de ilgili olduğudur (Çomuk , 2018: 46).

Yeterlilikten yoksunluk ise sosyal dışlanma unsurlarının dördüncüdür. Bireylerin barınma, beslenme, giyim gibi gereksinimlerinin asgari düzeyde karşılanması, bireylere içilebilir su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım imkanları, sağlık ve eğitim gibi imkanların ve kendilerini etkileyen kararlara katılımının sağlanması gibi gereksinimlerin dışında kalması yeterlilikten yoksunluk olarak adlandırılmaktadır (Sapancalı, 2003:36).

1.5. Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Sosyal İçerme

Sosyal içerme olgusu sosyal dışlanmanın aksine dezavantajlı grupların (engelli, kadın, yaşlı, çocuk vb.) sosyal yaşama dahil edilmesi sürecidir. Kavram dezavantajlı grupları toplumdan dışlanmayı engellemesi, bireylerin yaşamlarını sürdürecekt bir gelir elde etmelerine fırsat tanınması açısından özellikle istihdamla ilişkilendirilmektedir. Dezavantajlı grupları işgücü piyasasına erişimi önündeki engellerin kaldırılması gerektiği belirtilmektedir. Bunun için hem hukuki düzenlemeler hayata geçirilmeli hem de toplumsal bilincin artırılmalıdır (Genç ve Çat, 2013: 369).

Sosyal içerme politikaları, yoksulluk seviyesinde yaşayan bireylerin sosyal, siyasi ve kültürel yaşama katılımını sağlayan ve sosyal refah düzeylerini arttıran kaynaklardan yararlanma imkanlarını sunan ve güvence altına alan tüm politikalardan oluşmaktadır. Sosyal içerme politikaları, dini, etnik kökenleri, cinsiyetleri, eğitim durumları, zihinsel ve fiziksel engellerine bakılmaksızın herkese tanınan hakların korunmasını ve onların yaşam süreçlerini engelleyen tüm negatif durumların ortadan kaldırılmasını amaçlar. Bu şekilde bireylerin, kendileriyle ilgili tüm konularda söz sahibi olmaları ve temel haklara erişimi istenmektedir (Sapancalı, 2007: 58).

Sosyal içermeye ilişkin net düzenlemelerle ilgili Amsterdam Anlaşması'nda⁷ herkesin eşit haklara sahip olması ve düzgün bir yaşam sürmesi gerektiği belirtilmiştir. 2001 yılında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından konuyla ilgili ulusal eylem planlarını sunma yükümlülüğü getirilmiştir. Amsterdam Antlaşmasının 136 maddesi sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal içerme politikalarını kapsamaktadır. İstihdamı geliştirme, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, uygun sosyal koruma imkanlarının sunulması, sosyal

⁷ Amsterdam Antlaşması: 02.10.1997 tarihinde Avrupa Birliği ülkelerince imzalanmıştır. Antlaşma, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini artırmış; demokrasi, birey hakları ve özgürlüklerini konu almaktadır.

diyalog ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi önlemle sosyal içerme politikaları ile ilgili hedefler ortaya konulmuştur. Ayrıca, aynı antlaşmanın 137. maddesinde belirtilen hedeflere ulaşılması için üye ülkelere destek sunulacağı vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin AB üyeliği kapsamında bu yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Türkiye'de sosyal içermeyle ilgili ilk politikalar Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanmış Orta Vadeli Program'da (OVP) 2007-2009 yılında uygulanma döneminde, "Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele" başlığında bahsedilmiştir programın sosyal içerme politika ile ilgili amaçları; eğitim, sağlık ve kamu politikalarının sunduğu hizmetlerin herkesin ulaşabilmesinin sağlanması, kırdan kente göçen ve sosyal dışlanmayan maruz kalan bireylerin topluma kazandırılması ve sosyal korumanın tüm vatandaşları kapsayarak dezavantajlı kesimin topluma kazandırılması gibi amaçlar belirlenmiştir (Gündüz ve Ustabası, 2018: 36; OVP, 2005: 12; Altınsoy, 2019: 42).

Uluslararası öğrencilere yönelik uygulanabilecek sosyal içerme politikaları olarak, literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Sedaghatnia ve diğerlerinin (2015, 96) Malezya'nın üç üniversitesinde gerçekleştirdiği çalışmada uluslararası öğrenciler açısından sosyal içerme politikalarını değerlendirmiştir. Veriler doğrultusunda katılımcıların yaşam kalitesini yükselten içerme politikaları belirlenmiştir. Sonuçlar doğrultusunda sosyal ilişkiler, barınmanın kalitesi, ders dışı faaliyetlere erişebilirlik, güvenli yaşam, konforlu yaşam, akademik hizmetler, ulaşım gibi alanlarda sosyal içerme politikalarının uygulanması öğrencilerin yaşam kalitesini yükselteceği belirlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARININ GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI EĞİTİM UYGULAMALARI

Gün geçtikçe artan ihtiyaçlar devletlerini yeni politikaları geliştirmeye teşvik etmektedir. Değişen politikaların başında da eğitim politikaları gelmektedir. Özellikle yükseköğretim seviyesinde uluslararası eğitim imkanları gittikçe artmaktadır. Eğitimin küresel boyuta ulaşması eğitim politikaları noktasında özellikle insan hareketliliği ile yeniden şekillenmiş ve uluslararası öğrenci dolaşımını artırmıştır. Bir başka ifade ile yükseköğretim politikaları uluslararasılaşmıştır. Bu süreçte uluslararası öğrenciler eğitim amacıyla farklı ülkelere giderek uluslararası göçün ögeleri arasına dahil olmaktadır. Eğitim amacıyla göç eden öğrenciler her göç hareketinde yaşanan sorunlara paralel olarak birtakım ek sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan sorunlar sosyal, ekonomik ve kültürel boyutta kendini gösterir. Uluslararası öğrencilerin yaşadığı sorunların başında dil, barınma, beslenme, eğitim, sağlık, maddi sıkıntılar ve mal ve hizmet piyasasına ulaşım gibi sorunlar gelmektedir. Uluslararası öğrencilerin yaşadığı sorunların bir kısmı sosyal dışlanmadan kaynaklanmaktadır. Tezin ikinci bölümünde Dünya ve Türkiye'deki yükseköğretim alanında uygulanan politikalar ve imkanlar değerlendirilmiş, uluslararası öğrenci sayıları incelenmiştir. Son olarak, Türkiye'nin uluslararası öğrencilere yönelik politikalar ve programlar incelenmiş ve sosyal dışlanma uluslararası öğrenciler açısından değerlendirilmiştir.

2.1. Dünya Geneline Eğitim Politikalarının Gelişimi

İnsan gücünün üretimde olan önemi arttıkça, eğitimin ne kadar önemli olduğu gittikçe daha çok farkedilmektedir. Bu noktada, verimli insan gücünün üretim piyasasında yer alabilmesi için bireyin düzgün planlanmış bir eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir. Bu planlanma eğitimin her alanında önemli olmaktadır. Bu yüzden kamu yönetimi alanında

eğitime daha çok önem verilmekte ve eğitimin emek piyasasının gereksinimleri karşılaması için çalışmalar yürütülmektedir.

Sabuncuoğlu (2005: 124) eğitimi makro açıdan tanımlayarak, toplumun yaratıcı gücünü ve verimliliğini artıran, kalkınma eylemlerinin gerçekleşmesinde yararlı olacak nitelikli ve nitelikli işgücü kaynağının yetişmesine olanak tanıyan ve toplum içindeki bireylere yetenekleri doğrultusunda yetiştirme olanağı tanıyan araç olduğunu belirtmiştir. Tanımda, eğitimin yeteneklerin geliştirilmesinde bir araç olarak rol oynadığı ve toplumların gelişimine olanak sağladığı vurgulanmıştır.

Bilginin gücü artması bilgiye dayalı ekonomik süreci hızlandırmıştır. Bu durum gelişmiş ülkelerde olumlu sonuçlar doğururken, gelişmekte olan ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yaşanan büyük değişimlerin temelinde, sistemli araştırma ve geliştirme çalışmaları ve bilgi çağıının istihdamdaki payının yüksek oranda artması yatmaktadır. Bilgisayar kullanımının yaygın hale gelmesi, bilgi işlem alanındaki çalışanların oranını yüksek oranda artırmakta, hizmet sektörü ve sanayideki istihdamdaki niteliksiz istihdama olan ihtiyaç azalmaktadır. Bu şekilde imalata dayalı ekonomiden, bilgi teknolojisine dayalı bir ekonomik yapıya doğru bir değişim olmuştur. Bireyin yaratıcı gücü de göz ardı edilemez bir faktördür (Balay, 2004: 77). Bireyin zeka ve yeteneği ile onun kazandığı nitelikli eğitim hem emek piyasasını hem de toplumları olumlu yönde etkiler.

Eğitim açısından iyi bir geleceğin temel koşulu, bilinçli ve değişime açık gençlerin yetişmesidir. Bu bakımdan geleceğin eğitimcileri, endüstriyel toplumda ilk nesilden bazılarına niteliksel ve niceliksel değişimlere olanak sağlayabilecek seviyede olmalıdır. Geleceğin eğitim anlayışı, bireyler arasındaki ilişkilerdeki uyumu amaçlamaktadır. Mevcut uyum, yerelleşmeden çok küreselleşmeye uygun olacak şekilde düzenlenmektedir. Küreselleşme yolunda ise, dört ilkenin varlığından söz edilmektedir. Bunlar, *öğrenmeyi bilmek, öğrenmeyi öğrenmek, bireysel öğrenmek ve birlikte yaşamayı öğrenmektir* (Dağlı, 2007: 3).

Eğitim süreci, hayat boyu öğrenmeyi, bilgiyi bilmeyi, bilgi sahibi olmayı, yeni bilgi üretmeyi, bilgi ile yaşamayı özümsemeyi barındıran bir dönem olarak ifade edilmektedir. Burada eğitim yöneticisine düşen görev ise, küreselleşme sürecinde “kişi-toplum-çevre” üçlüsünü birbirine bağlı olacak şekilde, güven ilkesine sadık olmaktır (Dağlı, 2007: 3).

Üniversite ve yüksekokullar geleneksel uzmanlaşma ve araştırma yapma gibi çalışmalarının yanı sıra, kültürler ve toplumlar arasındaki etkileşimi hızlandırma

çalışmalarını da yürütmelidir (Aslan, 2004: 2). Bu şekilde toplumlar arasında kültür alışverişi gerçekleşmektedir. Örneğin Türkiye'ye eğitim amacıyla gelen Afrika kökenli bir bireyin kendi kültürünü, Türkiye'ye tanıtması ve Türkiye'deki kültürel değerleri kendi ülkesine aktarması kültür alışverişinin en güzel göstergesidir.

Gelişen yaşam koşulları içerisinde eğitim örgütlerinin görevi büyük önem kazanmaktadır. Eğitim toplumsal yapıya yön veren önemli kurumlardandır. Eğitim kurumunun göz önünde tutması gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Eğitim yaşam boyu öğrenimi desteklemelidir. Teknolojik yapıdaki gelişimler ve yoğun bilgi birikimi içerisinde, eğitim yaşam boyu süregelen bir şekilde devam etmelidir. Bireye sadece belli kalıptaki bilgiler öğretilmemeli, bireyin öğrenme gücü gelişim içerisinde olmalıdır. Eğitim, zaman ve mekan farkı olmadan her alanı kapsamalıdır. Ev ve işyerinde geniş eğitim olanakları sağlanmalı, sınıflarda olduğu kadar internet ve televizyonda da geniş eğitici bilgiler sunulmalıdır. Bireyin yaşam boyu öğrenim gücünü geliştirmek için, işletme ve diğer kurumların eğitim kurumları ile etkileşimi sağlanmalıdır. Eğitim, eleştirel düşünmeyi ve problem çözme yeteneğini geliştirmelidir. Eğitim, toplumun gelişimine yatırım sağlamalıdır. Toplumun gelişimine yatırım sağlayan eğitim, toplumsal gerçeklerden uzak kalmaz. Eğitim sistemi, bireye küresel vatandaşlık düşüncesini kazandırmalıdır. 21. yüzyılda bireylerin sadece kendi tarihlerini, kültürlerini ve dillerini öğrenmeleri yetmemektedir. Küreselleşme süreci başarıyla çalışmayı, farklı insan ve kültürlerin de yaşam tarzını öğrenmeyi gerekli kılar. Eğitim hem ulusal çapta hem de uluslararası çapta ortaklık kurma becerisini sağlamalıdır. Bu ortaklık kurma becerisi, işletmeler, endüstri ve kamu kuruluşları arasında gerçekleşmelidir. Bunun sonucu olarak, eğitim bireyin sadece kendi alanında uzmanlığını gerektirmez, toplum ve dünyanın değişik ihtiyaçlarına cevap vermeyi de içerir (Öz Kılınc, 2009: 20-21).

Genç nesil dünyanın farklı yerlerini tanımaya istekli, değişik tecrübelerle açık ve sorgulayıcı bireylerden oluşmaktadır. Bu özelliklerle sahip gençler niceliksel olarak disiplinler arası eğitime erişseler de aldıkları eğitimi eleştireceklerdir. Bu bakımdan, geleceğin üniversitesinin görevi, yaşam boyu öğrenmeyi öğretmek ve analiz edici profesyonel bireyler yetiştirmektir. Üniversiteler gelecek planlamalarını yaparken sistemlerini geleceğin ihtiyaçlarına uygun tasarlamalıdır (Çetin, 2007: 189).

Uluslararası öğrenci hareketliliğinde marka değeri de yabancı öğrencilerin üniversite tercihlerini etkilemektedir. Öğrencilerle rahat iletişim kurabilmek de önemlidir. Asya ve

Pasifik bölgesinde üniversitelerin geliştirdiği sloganlar, sözlü ve görsel sembollerle rahat iletişime katkı sağlamaktadır. Bu sloganlar vasıtasıyla, üniversitelerin reklamı da yapılmaktadır. Piyasa içindeki sağlam iletişim uluslararası öğrencileri çekmede etkili olmaktadır. Piyasa içinde üniversitelerin rekabet gücü de artmaktadır. Uluslararası öğrencileri çekmede ve küresel alanda etkinlik sağlanabilmesi yolunda üniversiteler şube üniversiteler açmayı tercih etmektedirler. Başka ülkelerde üniversitenin şubesinin açılması, öğrencilere kendi ülkelerinde diğer ülkenin üniversitesinden eğitim görme fırsatını sunmaktadır. Üniversitelerin şubesinin açılmasının büyük faydaları mevcuttur. Öğrencilere evlerinden ayrılmadan kaliteli eğitim alma fırsatı sağlar ve üniversitelere diğer ülkelerde kendi eğitim sistemlerinin reklamlarını yapma olanağı tanır. Şube üniversite açma çalışması ile, üniversiteler iyi bir gelir elde ederek küresel çapta adını duyurma olanağı bulur (Akkutay, 2017: 4).

Yükseköğretim alanında yaşanan büyük dönüşüm süreci, mevcut sistemlerin yüksek oranda uluslararasılaşmasına paralel ilerlemektedir. Üniversiteler arasında ortak diploma programları, öğrencilerin öğrenci değişim programları çerçevesinde anlaşmalı üniversiteler devam ettirebilme imkanları uluslararası öğrenci hareketliliğini önemli ölçüde arttırmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin öngörülerine göre, uluslararasılaşma ve akademik çalışmalarda uluslararası işbirliklerinin artacağı varsayılmaktadır. 2030'lu yıllara gelindiğinde uluslararası eğitimde Kuzey Amerika ülkeleri ilk sırada yer alırken Asya ve Avrupa ülkelerinin de değişimlere yön vereceği belirtilmektedir. Bu gelişmelerden dikkat çeken bir husus da uluslararası şube kampüslerinin Ortadoğu'dan Asya'ya doğru yönelmesidir (Çetinsaya, 2014: 29-30).

Uluslararası öğrenciler ülke ekonomilerine de katkı sağlamaktadır. Kanada, ABD, İngiltere, Avusturalya gibi ülkeler yabancı öğrencileri çekebilmeye çalışmaktadır. Örneğin, Kanada'da uluslararası öğrencilerin ülke içinde yaptıkları harcamanın tamamı, ülkenin en önemli ihracat sektörlerinden elde edilen gelirin tamamından daha fazladır. Kanada'da uluslararası öğrenci kapasitesinin arttığı ve hizmet sektöründeki 80 bin kişiye ilave istihdam imkanı sunulduğu gözlenmiştir. Nitelikli, yabancı öğrencilerin gittikleri ülkeye katkılarından bilimsel araştırma kapasitesini ve rekabet edilebilirliği artırmalarıdır. Bir ülkede eğitimin uluslararası boyuta ulaşması, rekabet gücünü artırması ve eğitimin kalitesinin yükseltilmesi yanında kültürler arasında diyalogun gelişimine de katkı sağlamaktadır (Özer, 2012: 10).

Gelişimin anahtarını eğitimde gören bireyler öğrenci hareketliliğine büyük önem vermekte, ister kendi bütçeleri hesabına, isterse de sunulan çeşitli burs ve yardımlarla başka ülkelerin yükseköğretim kurumlarından eğitim almaktadırlar. İnternetin ve sosyal medyanın geniş çapta yayılması, öğrencilerin üniversitelerle ilgili çeşitli bilgileri almalarını kolaylaştırmıştır. Bu yönde üniversitelerin sitelerinde ve sosyal medya hesaplarında ülke ve üniversitelerin tanıtımı hem üniversitenin uluslararası tanınırlığını artırmış hem de yabancı öğrencilerin ilgisini çekmiştir.

2017 yılında dünya genelinde 5,3 milyon kişi uluslararası öğrenci hareketliliğine katılırken, OECD ülkeleri arasında bu sayı 2017 yılında 3,7 milyona ulaşmıştır. Birçok ülkede, yükseköğretim programlarına kayıtlı uluslararası öğrencilerin payı eğitim seviyesine göre kademeli olarak artış seyrindedir. 2019 OECD verilerine göre; üye ülkelerde ortalama olarak, uluslararası öğrenciler üniversitenin toplam öğrenci sayısının %6'sını, doktora eğitimi seviyesinin ise %22'sini oluşturmaktadır (OECD, 2019: 229).

Eğitim dilinin İngilizce olması, öğrencilerin tercihlerinde çok etkilidir. Özellikle dört ülke (ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya) tüm öğrenci hareketliliğinin %40'na sahiptir. 2019 OECD verilerine göre, ABD'de 987.000, Birleşik Krallık'ta 436.000, Avustralya'da 381.000, Kanada'da ise, 210.000 uluslararası öğrenci öğrenim görmektedir. ABD, OECD ülkeleri arasında toplam öğrenci sayısının %22'sine, Avustralya ve İngiltere, her biri %9 ve %10'na, Kanada ise %5'ine sahiptir (OECD, 2019: 234).

2019 OECD verilerine göre, 23 AB ülkesi arasında da, uluslararası öğrenci hareketliliği sayısı 1.7 milyona ulaşmıştır. İngiltere'den sonra en fazla uluslararası öğrenci sayısına sahip ülkeler Fransa ve Almanya (260.000), İtalya (98.000), Hollanda (96.000) ve Avusturya (74.000) gibi ülkelerdir. Fransa ve Almanya gibi büyük uluslararası öğrenciye sahip ülkeler, toplam uluslararası öğrenciye sahip ülkelerin %6'sını oluşturmaktadır. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nda da toplam uluslararası öğrenci sayısının %6'sını kapsayacak şekilde 278.000 uluslararası öğrenci bulunmaktadır (OECD, 2019: 236).

Teknoloji ve bilimde büyük ilerleme kaydeden Asya ülkeleri de uluslararası öğrenciler tarafından tercih edilmektedir. Japonya'da 164.000 öğrenci öğrenim görürken, Çin'de ise, 157.000 uluslararası öğrenci bulunmaktadır. Oransal olarak, bu sayı OECD ülkelerinin %4'nü kapsarken, dünya genelindeki tüm ülkelerin %5'ine tekabül etmektedir (OECD, 2019: 236).

Görüldüğü gibi, bilim çağında teknolojinin gelişimi ile eğitim alanıyla ilgili yenilikler artmıştır. Özellikle yükseköğretim alanında gerçekleştirilen programlarla gençler için yeni fırsatlar sunulmuştur. Bu noktada uluslararası öğrenci hareketliliğinin önemi daha da artmış, gelişmiş ülkeler için birer gelir kaynağı haline de gelmiştir. Artan öğrenci hareketliliği ile yeni yeni eğitim politikaları ortaya konulmuştur. Bu noktada Türkiye'nin de aday konumunda olduğu AB yükseköğretim politikaları uluslararası öğrenciler için birer fırsat haline gelmiştir. Türk yükseköğretim sisteminde uluslararası öğrenciler için sunulan imkanlardan önce AB yükseköğretim politikalarına değinmek gerekmektedir.

2.2. Avrupa Birliği ve Yükseköğretim Politikaları

20.yüzyıl üniversiteler için, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile değişimin zorunlu hale geldiği bir dönem haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Japonya bilim ve teknoloji yanında yükseköğretim alanında başarılı olmuştur. Avrupa ülkeleri ve üniversiteleri de bu gelişimi yakalamış ve bazı yükseköğretim kurumları ABD'yi ve Japonya'yı geride bırakmıştır. 1990'lı yıllarda eğitim alanında Avrupa ülkelerinde eğitim alanında yeni reformlar yapılmıştır (Aydın, 2010: 1).

1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe Maastricht Anlaşması ile “Avrupa Gerçekleri Üzerinde Eğitim ve Yurttaşlık Eğitimi” giderek önem kazanmıştır. Eğitim alanında bilgi teknolojileri ve iletişim teknolojilerinin yaygın bir şekilde kullanımı, eğitimde kaliteye önem verilmesi, mesleki eğitim alanının sanayinin taleplerine uygun hale getirilmesi, sanayi ve eğitim dünyası arasında işbirliğinin geliştirilmesi, eğitimdeki sorunlar nedeniyle ülkeler arasında işbirliğinin sağlanması AB'nin ortak eğitim politikasını oluşturmuştur. Bu politikaların en önemli özelliği, ülkeleri tek bir modeli uygulamaya zorlamamasıdır. Her ülke kendi sosyo-ekonomik yapısı çerçevesinde politika uygulamakta özgürdür. AB ülkelerinin temel yaklaşımı, eğitim sistemlerinin belirli ilkeler dahilinde çakışmayacak bir biçimde düzenlenmesidir. Bu noktada, “tek tip” eğitim anlayışı yerine, eğitim politikalarının ülkelerin kendi ulusal özellikleri doğrultusunda, karşılıklı uyum içinde uygulanması hedeflenmektedir. AB eğitim politikalarının esas amacı, üye ülkelerin vatandaşları arasındaki ortak anlayışı özendirmek, Avrupalı olma bilincini yaygın hale getirmek, Avrupa damgasını vurmak, öğrenci ve öğretmenleri ise bu doğrultuda eğitmektir (Çavdar, 2003: 234-237).

Tüm düzeyde Avrupa’da eğitim boyutunun geliştirilmesi, eğitim kaynaklarına ulaşımı kolaylaştırmak, eğitimde fırsat eşitliğini tanımak, AB dilleri içerisinde az bilinen diller ile ilgili bilgilerin kalite standardının yükseltilmesini desteklemek, açık ve uzaktan eğitimi desteklemek, diploma ve eğitim sürelerinin tanınmasının yaygın hale getirilmesini teşvik etmek gibi alanlar esas alanlar olarak belirlenmiştir. Bundan başka uluslararası öğrenci hareketlerini artırmak için ülkeler arasında öğrenci değişim programları konusunda teşviklerin sağlanması, eğitim alanında ortak politikaların gerçekleştirilmesi, sosyal dışlanma, ırkçılık ve yabancı uyruklu düşmanlığına karşı mücadele etmek gibi hususlar AB eğitim politikalarının hedefleri arasında yer almaktadır (Gençer, 2009: 38-39).

AB ülkelerinin yükseköğretim sistemlerine bakıldığında ortaöğretim süreleri, türü ve kapsamı, üniversiteye giriş sistemleri farklılık göstermektedir. Bununla birlikte eğitim ücretleri ile ilgili, üniversite akademik takvimlerinin düzenlenmesi, zorunlu ve seçmeli derslerin belirlenmesi ve öğrencilerin akademik başarılarının değerlendirilmesi açısından ne şekilde düzenleneceği ve eğitim programlarının yapısı, süresi ve verilen diplomaların türleri ile ilgili farklılıklar da göze çarpmaktadır (Terzi, 2005: 77).

AB eğitim programlarının iki esas özelliği bulunmaktadır. Birincisi, bu programların uygulandıkça değerlendirmeye tabii tutulmasıdır. Uygulamalar değerlendirilirken, ihtiyaç doğrultusunda programların değiştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi mümkündür. İkinci özellik ise, programların tamamlayıcı nitelik taşımasıdır. Konuyla ilgili kararlar ulusal çapta alınmakta ve hayata geçirilmektedir (Cansever, 2009: 224).

AB’nin eğitim ve gençlik alanında belirlediği temel politikalar çeşitlilik arz etmektedir. Temel politikalarla göre eğitimin her alanında kalitenin artırılmasına çalışılmaktadır. Bu doğrultuda, öğrenci ve öğretim elemanlarının hareketliliği sağlanmakta ve katılımcılar arasında Avrupalılık bilinci oluşturularak, hayat boyu öğrenme anlayışı desteklenmektedir. Temel politikalar mesleki eğitim standartları konusunda da standartlar belirlemiş, endüstrinin talepleri doğrultusunda eğitimin kalitesinin yükseltilmesi gerektiği vurgulamıştır. Ayrıca, politikalar Avrupalılık kimliği ve bilincinin geliştirilmesi yanında kültürel etkileşimin sağlanmasını, çevreyi koruma bilincinin katılımcılar arasında yaygın hale getirilmesini, ırkçılıkla mücadele ve genç göçmenlere yönelik uygulamalara destek verilmesini de kapsamaktadır (Gençer, 2009: 42-43).

Esas itibarıyla, AB, 20 ve 21.yüzyıldaki gelişimlere ayak uydurmak için eğitim konusuna önem vermiş ve gençlerin Avrupalılık bilincine varması için programlar

gerçekleştirmektedir. Bu noktada öğrenci ve öğretim elemanlarının hareketliliğini, hayat boyu öğrenme eğitim anlayışını esas tutarak, eğitimin sınırsızlaştırılması, gençlerin birbiriyle devamlı bir iletişim içinde olması için teknolojik altyapının da kullanılması ile eğitim ve gençlik politikalarını gerçekleştirmektedir.

AB bünyesinde uygulanan yükseköğretim politikaları için öngörülen yapısal düzenlemeler ile ilgili önemli uygulamalardan biri 1998 yılında imzalanan Sorbon Deklarasyonu'dur. Sorbon Deklarasyonu'nda, ortak işbirliği ve hareketliliğin artırılması, öğrenim derecelerinin karşılaştırılabilir bir nitelikte olması, dil ve bilgi teknolojileri ile ilgili yetkinliklerin geliştirilmesi esas hedefler olarak gösterilmiştir. Ayrıca, deklarasyon ile eğitim konusunda ortak hareket etme çağrısında bulunulmuştur. Yükseköğretimin lisans ve lisansüstü olacak şekilde düzenlenmesi de yine öneriler arasındadır. Önerilen yapı, Türk yükseköğretim sistemine uygundur. Burada tartışılan esas konu, lisans öğrenim sürelerinin 4 yıldan 3 yıla indirilmesidir (Terzi, 2005: 77).

1999 yılında 31 Eğitim Bakanları Bologna şehrinde toplanarak, Sorbon Deklarasyonu doğrultusunda Bologna Deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyon doğrultusunda isimlendirilen Bologna Süreci, 2010 yılına kadar “Avrupa Yükseköğretim Alanı (European Higher Education Area, AYA)” oluşturulmasını amaçlayan yenilikçi bir süreçtir. Süreç dahilinde, tek tip yükseköğretim sisteminin oluşturulması tercih edilmemektedir. Burada esas istenen davranış, çeşitlilik ve birlik arasında bir denge oluşturulmasıdır. AYA ile amaçlanan yükseköğretim politikalarının ülkelerin genel yapısı dikkate alınarak, karşılıklı şekilde uyumlu hale getirilmesidir (Sağlam ve diğerleri, 2011: 98). Bologna Süreci'nin temel hedeflerinin 6 tanesi bu bildiri ile bildirilmiştir. Bu doğrultuda üniversiteler arasında karşılıklı ve eşdeğer değere sahip diploma ve programları ortaya koymak, yükseköğretimin lisans ve yüksek lisans şeklinde iki derecede sunulması, Avrupa Kredi Transfer Sistemini uygulamak, üniversite ve akademisyenlerin uluslararası hareketliliğini temin etmek, yükseköğretim alanında kalite güvencesi ağını oluşturmak ve yaygın hale getirmek ve son olarak, yükseköğretimin Avrupa boyutunu geliştirmek gibi programlar hedef olarak sunulmuştur (www.uluslararası.yok.gov.tr).

23-24 Mart tarihlerinde Lizbon Zirvesi'nde alınmış kararlar bilgi toplumuna ulaşmayı hedeflemektedir. Lizbon hedeflerinde gösterilen istihdamı güçlü hale getirme, sosyal uyumu güçlendirme, işgücü ve eğitim sistemlerinin modern hale getirilmesi konularına bakıldığında doğrudan eğitim açık adres olarak gösterilmektedir. Bununla

birlikte Avrupa Komisyonu 20 Nisan 2005 tarihinde “Mobilising the Brainpower of Europe: Enabling Universities To make Their Full Contribution to The Lisbon Strategy” isimli ve 152 sayılı resmi belge ile Lizbon hedeflerine ulaşım doğrultusunda üniversitelerin önemini açıklamıştır. Belgeye göre; eğitim, araştırma ve yeniliklerin bir araya geldiği bilgi üçgeninin güçlendirilmesinden bahsedilmiştir. Eğitim-öğretim çalışmalarında bu üç hususun öneminden bahseden Avrupa Komisyonu, öğrenme ve öğretmede daha esnek ve daha açık olunmasının öğrenciler için daha çekici olacağını vurgulamıştır. Ayrıca, kurumlara bireylerin teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmeleri noktasında oluşabilecek riskleri önlemek ve onların istedikleri alanda eğitim alabilmelerine olanak sağlanması için belirli uygulamaları gerçekleştirilmeleri için tavsiyeler verilmiştir. Nitekim bilgili insan, kendisi ile ilgili gelişim ve değişimlere ayak uydurabilen, öğrendiklerini pratiğe döken, gelişime açık, bilgi ve iletişim teknolojilerini sorunsuz bir şekilde kullanan bireyler olarak nitelendirilmektedir. Bu yolda eğitimden beklenen ise, kendini tanıyan, geliştiren, sorgulayan, duyarlı bireyleri topluma kazandırmaktır (Önder ve Balcı, 2010: 96-97).

Bologna ve Sorbon Deklarasyonlarının imzalanmasından sonra 19 Mayıs 2001 tarihinde Prag otuz iki AB ülkesi, bakanlar düzeyinde toplanarak eğitim projeleri alanındaki ilerlemeleri tartışmıştır. Toplantıda önceki deklarasyonlarda alınan kararların ülkeler arasında yoğun bir şekilde uygulandığı görülmüştür. Özellikle kalite güvencesi ile ilgili çalışmalarda ilerlemeler dikkat çekmiştir. Uluslararası eğitim getirdiği zorlukların belirlenmesinde, ülkeler arasında işbirliğinin olması gerektiğine ve yaşam boyu öğrenmeye dayalı bir perspektife ihtiyaç duyulduğu tartışılmıştır (www.uluslararası.yok.gov.tr).

AB gençlik ve eğitim politikaları doğrultusunda, 1995-1999 ve 2000-2005 yılları arasında Sokrates Programı, Leonardo Da Vinci Programı (Mesleki Eğitim), Youth Programı (Gençlik Programı); 2007-2013 yılları arasında Hayat Boyu Öğrenme (LLP- Lifelong Learning Programme) ve Gençlik Programları (Youth of Action) uygulanmıştır. AB bünyesinde son olarak çeşitli alanları kapsayan ve günümüz 2020 yılında da uygulanan program Erasmus + programıdır.

2.2.1. 1995-2006 Yılları Arasında Avrupa Birliği Eğitim Programları

AB'nin eğitim politikaları AB Komisyonu'nun 1995 yılında yayımladığı “Büyüme, İstihdam ve Rekabet Gücüne” isimli belgede yer almıştır. Belgede eğitim-öğretimin istihdama dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmış, bu alanda çalışmaların yürütülmesi

ülkelerin ulusal ajanslarına devredilmiştir. Bu amaçla, 1995 yılında Sokrates, Leonardo Da Vinci Programı ve Genlik Programları uygulamaya konulmuştur (Tosun, 2010: 83).

Sokrates Programı; eğitim konusunda ortak eylem iki aşamada uygulanmıştır. Programın ilk aşaması 1995-1999 yılları arasında uygulanmıştır. Programın ikinci aşaması ise 2000-2006 yıllarını arasında gerçekleşmiştir. Programın esas özelliği, bütün yaş aralıklarını ve eğitim programlarını kapsamasıdır. Programın esas amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (Çavdar, 2003: 237-238):

- Eğitim her alanında Avrupa boyutuna destek olunması ve Avrupa düzeyinde fırsat eşitliği desteklenirken eğitim kaynaklarına uluslararası düzeyde erişimin kolaylaştırılması,
- Avrupa dil eğitiminin kalite yönünden gelişiminin desteklenmesi ile kültürler arası bütünlüğün ve ülkeler arasında dayanışmanın sağlanması,
- Eğitim konusunda üniversiteler arasında işbirliğinin sağlanması, açık ve uzaktan eğitim imkanlarının yaygınlaştırılması, diplomaların uluslararası çapta tanınması ve bilgi paylaşımı noktasında sınırların ortadan kaldırılması ve bu konuda işbirliğinin sağlanması,
- Eğitim konusundaki uygulamalarda teknolojinin kullanımının desteklenmesi ve bu konuda ortak politikaların yürürlüğe konulmasının sağlanması.

Programın finansmanı, katılımcı ülkelerin kendi paylarına düşen para miktarı ile oluşturulan havuzdur. Her ülkenin para havuzuna ekledikleri para belli kriterler doğrultusunda belirlenmiştir. 2. dönem Sokrates programının bütçesi 1.850 milyon Euro'dur ve her yıl ortalama 120.000 öğrenci ve 25.000 öğretim elemanı bu programdan yararlanmaktadır. Sokrates programına ayrılan fonların yaklaşık %80'i Erasmus programına ayrılmıştır. Erasmus programına ayrılan bütçenin yaklaşık %88'i de öğrenci ve öğretim elemanı üyelerinin hareketliliği için harcanmıştır. Program doğrultusunda 8 alt programda çalışmalar yapılmıştır. Bunlar, Comenius (Okul Eğitimi), Grundtvig (Yaygın Eğitim), Minerva (Uzaktan Eğitim), Lingua (Dil Öğrenimi), Erasmus (Yüksek Öğrenim), Observation and Innovation (Gözlem ve Yenilikler), Joint Actions (Ortak Faaliyetler), Accompanying Measures (Destek Faaliyetleri)'tir (Sancak , 2009: 17-18).

Leonardo Da Vinci Programı (Mesleki Eğitim Programı); AB ülkeleri arasında mesleki eğitim politikalarını kapsayan programlardan oluşur. Bu program üye ülkelerde iş birliği ile kalite yükseltilmesi, yenilikçiliğin yaygınlaştırılmasını amaç edinmiştir. Program

çerçevesinde; Hareketlilik, Pilot Projeler, Dil Yeterlilikleri, Ülkeler Arası Ağlar, Referans Kaynakları gibi 5 faaliyet alanında çalışmalar yürütülmüştür (www.ua.gov.tr).

Youth Programı (Gençlik Programı); gençlerin gönüllülüğü temeline dayanan, mevcut eğitim faaliyetleri dışında beceri ve uzmanlık kazandırmak için gerçekleştirilen programdır. Program 15-25 yaş aralığında gençlere ulusal ve uluslararası alanda projelerini gerçekleştirme imkanı sağlamaktadır. Program kapsamında 15-25 yaşlı gençlerin kısa dönemli değişimlerine destek verilmiş, 18-25 yaşındaki gençlerin çeşitli projelerde gönüllü çalışmaları sağlanmış ve gençlik çalışmalarıyla ilgili projeler projenin hibe yardımlarıyla hayata geçirilmiştir (www.ua.gov.tr).

2.2.2. 2007-2013 Yılları Arasında Avrupa Birliği Eğitim Politikalar

2006 yılı itibariyle Socrates Programı, Leonardo Da Vinci Programı ve Youth Programı'nın uygulanması sonlandırılmıştır. Programların sonlandırılması ile beraber, 2007-2013 yıllarını kapsayan yeni bir AB eğitim projesi olan “Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP)” uygulanmaya başlanmıştır. 1995-2006 yılları arasında ayrıca bir program olarak tasarlanan Leonardo Da Vinci (Mesleki Program), 2007 -2013 yılları arasında uygulanan “Hayatboyu Öğrenme LLP” programına dahil edilmiştir. Programın yanı sıra, Gençlik Programı (Youth in Action) programı da uygulanmıştır.

Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP-Lifelong Learning Programme); 2007-2013 yılları arasında uygulanan programın amacı, bilgi toplumunun gelişimine olanak tanıyan, sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya yönelik, daha çok ve iyi istihdam olanaklarına sahip olan ve çevre şartlarının gelecek kuşaklar için yaşanılabilir halde olmasına katkı sağlayan bir Avrupa toplumu oluşturmaktır. Program dahilinde Socrates ve Leonardo Da Vinci programları tek çatı altında birleştirilmiştir. AB ülkelerinin etkileşim ve işbirliği içerisinde yürüttüğü program 5 alt programı içermektedir. Bu programlar; Comenius Programı (Okul Eğitimi), Erasmus Programı (Yükseköğretim), Leonardo Da Vinci Programı, Grundtvig Programı (Yetişkin Eğitimi), Ortak Konulu (Transversal) Programı (Çalışma Ziyareti)'dir (www.ua.gov.tr).

Gençlik Programı (Youth in Action)'in amaçları, gençlerin aktif vatandaşlık duyguları içinde, dayanışma, birlik ve hoşgörü duygularının gelişmesini ve Avrupa'nın geleceği doğrultusunda etkin rol almalarıdır. Program, AB ülkeleri arasında, bireylerin eğitim, kültürler arası diyaloglarına destek vermekte, bireylerin sosyo-kültürel özelliklerine

bakılmazsınız gençlerin istihdama katılımlarının artırılmasını ve emek piyasasında yer almalarını teşvik etmektedir. Program çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Program kapsamında, Gençlik Değişimleri, Gençlik Girişimleri, Gençlik Demokrasi Projeleri, Avrupa Gönüllü Hizmeti, Avrupa Birliği Komşu Ortak Ülkelerle İşbirliği, Gençlik Çalışanları ve Gençlik Kuruluşları İçin Eğitim ve Ağ Kurma ve Gençler ve Gençlik Politikalarından Sorumlu Olanların Toplantıları desteklenmektedir (www.ua.gov.tr).

2.2.3. 2014 Sonrası Avrupa Birliği Eğitim Politikaları

2013 yılı itibariyle “Hayatboyu Öğrenme Programı” ve “Youth in Action” programı sona ermiş, yerine 2014-2020 yıllarını kapsayan Erasmus+ programı uygulamaya başlanmıştır. Erasmus+ programı da mevcut programların devamı niteliğinde olmakla beraber, yeni proje alanlarını da içermektedir.

1 Ocak 2014 tarihi itibariyle uygulanmaya başlayan Erasmus + Programı 2014-2020 yılları kapsamaktadır. Programın amacı, bireylerin yaş ve eğitim durumlarına bakılmaksızın yeni kişisel gelişimlerin güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarına uygun hale getirilmesidir. Programa “Erasmus +” isminin verilmesinin nedeni, toplumda daha fazla bilinen, yurt dışında eğitim alma ve Avrupa ülkeleri arasında işbirliği ile sağlam bir şekilde bağlanan önceki Erasmus programının bilinirliğinden faydalanmaktır. Program dahilinde, bir önceki programlarda yer alan okul eğitimi, yetişkin eğitimi ve gençlik alanlarında destek ve yardımların yanı sıra, spor alanındaki projelere de hibe desteği verilmektedir (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Programı kendinde belli başlı yenilikleri kendinde barındırmaktadır Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamına dahil olan Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Tempus, Alfa, Edulinik ve Sanayileşmiş Ülkelerle İşbirliği Programı, Erasmus+ Programı’na dahil edilmiştir. Programın bir diğer özelliği, basit başvuru kuralları ile parçalı yapı sonlandırılmıştır. Bu şekilde, yüksek lisans düzeyinde eğitimlerini almış bireylerin bir sonraki eğitim seviyelerini yurt dışında alabilmeleri ve bilgi yoğunluğu olan bir işte çalışabilmeleri için gerekli yeterlilikleri kazanabilmelerine destek vermek amacıyla hibe desteği sağlanmaktadır. Bir önceki programda uygulanmış program alanı olan Yükseköğretim Alanında Sanayileşmiş Ülkelerle İşbirliği, gençlik alanını da kendinde barındırarak, uygulanmaya devam etmiştir. Yeni öğretim tekniklerini kullanarak üniversitelerin ve işletmelerin yaratıcılık ve inovasyon alanında bilgi ortaklıklarının

oluşturmasına imkan sağlıyor. Bundan başka, çeşitli sektörlerde mesleki alanda yeni eğitim-öğretim yöntemlerinin kullanılmasını ve bireylerin istihdam edilebilirliklerini maksimum düzeye ulaştırmak için kurum ve kuruluşlar arasında sektörel beceri ortaklıklarının oluşturmasına imkan sağlar. Yükseköğretim öğrencileri, mesleki eğitim öğrencilerinin, öğretim görevlilerinin hareketliliği için hibe desteği sağlamaktadır. Üniversite öğrencileri, akademisyenler, yükseköğretim kurumlarında çalışan herkes, mesleki eğitim kurumlarında eğitim gören öğrenciler, öğretim üyeleri ve bu alanda çalışan herkes programdan yararlanabilir. Bundan başka ortaöğrenim alanında okul eğitimi kapsamına dahil olan öğrenciler; ilk ve ortaöğrenim öğrencileri, öğretmenler ve okullarda çalışan yöneticiler, yetişkin eğitimi kapsamında olan öğrenciler, öğretim üyeleri ve diğer çalışanlar ve son olarak, gençlik alanı kapsamına giren 13-30 yaş aralığındaki gençler, bu alanda çalışanlar Erasmus+ Programından yararlanabilir (www.ua.gov.tr).

Program kapsamına 28 AB ülkesi (Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan) AB'ye üye olmayan bazı ülkeler (Norveç, İzlanda, Lihtenştayn, Kuzey Makedonya, Sırbistan) ve üçüncü ülkeler kapsamına dahil olan (Arnavutluk, Azerbaycan, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ Cumhuriyeti, Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova, Ukrayna, Rusya, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin Suriye, Tunus) ülkeler programdan yararlanabilmektedir (www.ua.gov.tr). Program aracılığıyla “Erasmus+ Okul Eğitimi”, “Erasmus+ Yükseköğretim”, “Erasmus+ Mesleki Eğitim”, “Erasmus+ Yetişkin Eğitimi”, “Erasmus+ Gençlik”, “Erasmus+ Bilgi Ortaklıkları”, “Erasmus+Sektörel Beceri Ortaklıkları”, “Erasmus+ Jean Monnet”, “Erasmus+ Spor Destekleri” başlıkları altında 9 alanda projeler desteklenmektedir.

Erasmus+ Okul Eğitimi Programı'nın amacı, gençlik, eğitim ve spor alanlarında 2020 Avrupa Stratejisi hedefleri doğrultusunda alanlar arasında işbirliğini arttırarak daha etkili hale getirmektir. Okul eğitimi alanına özel olarak, eğitimde kalite standartlarını yükseltmek, programa üye ülkelerin okul ve eğitim çalışanları arasındaki etkileşimi güçlendirmek hedefler arasındadır. Programın esas hedef kitlesi, eğitim alanındaki özel ve kamu kuruluşları ile bu kurumlarda çalışan, yöneticiler, eğitimciler ve öğrencilerdir. Programa başvurular ülkelerin “Erasmus+” programı konusundaki yetkilendirilmiş

kurullarınca yapılmakta, bireysel başvurular kabul edilmemektedir. Program kapsamında iki ana eylem (Okul Eğitimi Personel Hareketliliği ve Okul Eğitimi Stratejik Ortaklıklar) üzerinden hibe desteği verilmektedir (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Yükseköğretim Programı'nın amacı, yükseköğretim alanında kaliteyi yükseltmek, yükseköğretim kurumlarının hem öz aralarında hem de iş dünyası ile etkileşimlerini gerçekleştirmektir. Program, yükseköğretime taraf olan kurum ve kuruluşların çalışanları ve öğrencilerini içermektedir. Programa başvurular, ülkelere yetkilendirilmiş Erasmus ofislerine ve Eğitsel, Görsel ve Kültürel Yürütme Ajansına yapılmaktadır. Program kapsamında 2 ana eylem ve 1 özel eylem faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Programın birinci ana eylemi olan Bireylerin Öğrenme Hareketliliği kapsamında Yükseköğretim Öğrenci ve Personelinin Öğrenme Hareketliliği, Ortak Yüksel Lisans Dereceleri, Yüksek Lisans Öğrencileri İçin Kredi Garantisi gibi program hizmetleri sunulmaktadır. Bundan başka, 2. ana eylem olan Yenilik ve İyi Uygulama Değişimi için İşbirliği altında Stratejik Ortaklıklar, Bilgi Ortaklıkları faaliyetleri uygulanmaktadır. Programın özel eylemi kapsamında Jean Monnet faaliyeti uygulanmaktadır (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Mesleki Eğitim Programı önceki programlarda Leonardo Da Vinci Programı olarak isimlendirmiştir. Program, Erasmus + Programı kapsamında özel alana sahip olup, esas amacı mesleki eğitim alanında öğrenim görenlerin istihdam ve mesleki yetkinliklerini artırmak, Avrupa ülkeleri ekonomisi bünyesinde rekabet gücünü yükseltmek ve kalite standartlarını yükseltmektir. Program bünyesinde iki ana eylem belirlenmiş, birinci eylem olan Bireylerin Öğrenme Hareketliliği kapsamında Mesleki Eğitim Öğrencisi ve Personelinin Öğrenme Hareketliliği programı, ikinci ana eylem olan Yenilik ve İyi Uygulama Değişimi için İşbirliği eylemi kapsamında ise, stratejik ortaklıklar ve sektör bazında beceri ortaklıkları programları gerçekleştirilmektedir (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Yetişkin Eğitimi Programı, yetişkinlerin temel becerilerini geliştirilmesine yönelik çalışmaları içermektedir. Hedef kitle, yetişkinlerin temel beceri ve anahtar yeterlilikleri kapsamında hizmet veren personel ve bu alan eğitim gören yetişkin öğrencilerdir. Program kapsamında hibe desteği sağlanan 2 ana eylem bulunmaktadır. Programın birinci eylemi olan Bireylerin Öğrenme Hareketliliği kapsamında Yetişkin Eğitimi Personelinin Öğrenme Hareketliliği faaliyeti gerçekleştirilmektedir. İkinci ana eylem olan Yenilik ve İyi Uygulama Değişimi İçin İşbirliği kapsamında Yetişkin Eğitimi

İçin Stratejik Ortaklıklar faaliyetlerine AB tarafından hibe desteği sağlanmaktadır (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Gençlik Programı, gençlik alanında çalışanlar ve gençler için gerçekleştirilen gençlere katılımı destekleyen bir projedir. Program kapsamında gençler yurt dışı ve yurt içinde eğitim olanaklarından faydalanabilir ve Avrupa Gönüllü Hizmeti'nden yararlanabilirler. 3 ana eylem belirlenmiş ve eylemler doğrultusunda sunulan programlara hibe desteği sunulmaktadır. Birinci ana eylem kapsamında Gençlik Değişimleri, Avrupa Gönüllü Hizmeti, Gençlik Çalışanlarının Hareketliliği gibi faaliyetler, ikinci ana eylem olan Yenilik ve İyi Uygulamaların Değişimi İçin İşbirliği kapsamında Stratejik Ortaklıklar programı, üçüncü ana eylem kapsamı olan Politika Reformları İçin Destek kapsamında ise Yapılandırılmış Diyalog: Gençler ve Gençlik Alanında Karar Alıcıların Toplantıları gibi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Program kapsamında Büyük Ölçekli Avrupa Gönüllü Hizmeti Etkinlikleri, Gençlik Alanında Kapasite Geliştirme, Spor ve Diğer Merkezi Faaliyetler kapsamında faaliyetlere AB tarafından hibe desteği sağlanmaktadır. (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Bilgi Ortaklıkları projesi, kurumsal işbirlikleri kapsamında desteklenmekte, üniversite ve emek piyasası arasında ilişki kurmayı hedefleyen, uluslararası, yapılandırılmış ve sonuç odaklı bir çalışmadır. Programın ana hedefi, iş dünyası, üniversitelerin sosyo-ekonomik anlamda yenilikçiliği teşvik ederek, Avrupa'nın yenilikçilik gücünün güçlendirilmesidir. Program, mevcut olan ve gelecek yaşam içerisinde üniversitelerin ve emek piyasasının ihtiyaçlarını karşılayabilecek uyumlu ve geniş faaliyetleri destekler. Program kapsamında yeni eğitim-öğretim tekniklerinin geliştirilmesi, işletmeler arası ve işletmeler dahilinde eğitim politikalarının sürekli hale getirilmesinin düzenlenmesi, girişimcilik eğitimlerinin verilerek girişimcilik zihniyeti ve becerilerinin geliştirilmesi programın çalışma alanları da çalışma faaliyetleri arasındadır. Proje süresi 2 veya 3 yıl arasında değişmektedir. 2 yıllık projeler için azami 700.000 Avro, 3 yıllık projeler için ise azami 1.000.000 Avro hibe desteği sağlanmaktadır. Program üyesi veya ortak ülkedeki herhangi resmi veya özel kuruluş programa katılabilir (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Sektörel Beceri Ortaklıklar belli bir iş alanında piyasanın ihtiyaç duyduğu talepler doğrultusunda, mesleki eğitim sistemlerinin etkinliğini artırmayı amaçlayan uluslararası bir projedir. Program, belli bir piyasada beceri ihtiyaçların ve eksiklerin belirlenmesi, ortak bir mesleki eğitim müfredatlarının hazırlanması ve uygulamaya

koyulması programın esas faaliyetleridir. Sektörel Beceri Ortaklıklarının esas amaçları aşağıda sıralanmaktadır. Katılımcıların beceri ihtiyaçlarının belirlenmesi, mesleki eğitim programlarının çalışma hayatının gereksinimleri doğrultusunda yenilenmesi, bireylerin yeterliliklerin artırılması ve sertifikalar aracılığıyla bunun belgelenmesi, ekonomik sektörlerin rekabete dayanıklı olmasını sağlamak, iş dünyası ve üniversiteler arasında işbirliğini artırmak, işbaşı eğitim programlarını entegre etmek, mesleki eğitimde inovasyonu desteklemek ve eğitim-öğretimde kalite standartlarını uygulamak programın esas amaçlarıdır (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Jean Monnet dünya genelinde AB çalışmaları ile ilgili araştırma ve öğretme konusunda gelişimleri teşvik eden faaliyetler programın faaliyetlerini kapsar. AB ve Karşılaştırmalı Bölgesel Çalışmalar, AB İletişim ve Bilgi Çalışmaları, AB Ekonomi Çalışmaları, AB Tarih Araştırmaları, AB Kültürler Arası Diyalog Çalışmaları, AB Disiplinler Arası Çalışmalar, AB Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Çalışmaları, AB Hukuk Çalışmaları, AB Siyasi ve İdari Çalışmalar alanları projenin temel çalışma alanlarıdır. Program kapsamında Jean Monnet Modülleri, Jean Monnet Kürsü Başkanlıkları, Jean Monnet Mükemmellik Merkezleri, Kurum ve Derneklere Jean Monnet Desteği, Jean Monnet Ağları ve Jean Monnet Projeleri gibi alanlara proje desteği sağlanmaktadır (www.ua.gov.tr).

Erasmus+ Spor Destekler, önceki AB projelerinin aksine Erasmus+ programı kapsamına spor destekleri de dahil edilmiştir. Programla AB’de spor alanının geliştirilmesi istenmektedir. Doping, şike, şiddet, ayrımcılıkla mücadele, sporcular için sporun yanı sıra, diğer kariyer olanaklarının teşvik edilmesi, spor etkinliklerine katılımın artırılması ve beden eğitiminin önemi hakkında toplumu bilinçlendirmek, faaliyetleri ulusal çapta genişletmek ve yenilikçilik doğrultusunda sonuçlandırmak programın esas hedefleridir. Program aracılığıyla spor ile ilgili alanlarda işbirliği ortaklıkları, kar amacı gütmeyen spor etkinlikleri, küçük işbirliği ortaklıkları gibi 3 faaliyet alanı desteklenmektedir. Program kapsamında işbirliği ortaklıkları için 400.000 Avro, küçük işbirliği ortaklıkları için 60.000 Avro, ve kar amacı gütmeyen spor etkinlikleri için ise 500.000 Avro hibe desteği sağlanmaktadır (www.ua.gov.tr).

2014 yılı sonrasında yaygın bir şekilde uygulanan ve AB tarafından finanse edilen programa katılımcılar tarafından ilgi büyüktür. Öğrencileri, akademisyenleri, gençleri, çeşitli alanlarda aktif şekilde yer alan, spordan mesleki eğitime kadar her alanı içeren program Türkiye’de de rağbet görmektedir. Nitekim, üniversiteler bünyesinde ERASMUS

ofislerinin bulunması, üniversitelerin yurt dışındaki çeşitli kurumlarla olan anlaşmaları, öğrenci ve akademisyen mübadelesi Türk Yükseköğretim içinde esas bir alan oluşturmuştur. Bu durum, Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri açısından da büyük öneme sahiptir.

2.3. Türkiye'nin Eğitim Politikaları

Türkiye'de eğitim kurumu tarihsel süreçte yenilenerek gelişmiştir. Türkiye'nin eğitim politikaları zamanın ihtiyaçlarına göre şekillenirken yükseköğretim sisteminin uluslararası eğitimi de kapsayarak geliştiği görülmektedir. İlk olarak Türkiye'de eğitim politikalarının tarihsel değişiminin inceleneceği başlıkta ayrıca yükseköğretimde uluslararasılaşma, uluslararası öğrenci sayıları ve uluslararası öğrencilerin eğitim süreci ele alınacaktır.

2.3.1. Türkiye'de Eğitim Politikasının Tarihsel Süreci

Eğitimin bir insan hakkı olması bu alanda hükümetlerin düzenli politikalar geliştirmesini gerekli kılmıştır. Türkiye'nin eğitimle ilgili politikaları Osmanlı geçmişine dayanmaktadır. Osmanlı döneminin eğitim kurumları Yeniçeri Ocakları, esnaf loncaları, Ahi Birlikleri, tekke ve zaviyelerdir. Ayrıca 19. yüzyıla kadar faaliyetini sürdüren Sıbyan Mektepleri, medreseler ve saray okulu Enderun Mektebi de Osmanlı döneminde gençlerin eğitim-öğretimi için önemli merkezler olmuştur. Tanzimat Dönemi'ne doğru eğitimin modernleştirilmesi önemli bir konu haline getirilmiştir. Sıbyan Mektepleri'ni modernleştirmek amacıyla, Maarifi Umumiye Nizamnamesi (1868) uygulamaya konulmuş, modernleşme için bir hukuksal belge niteliği kazanmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde 1912 yılında Tahsil-i İbtidai Kanun-ı Muvakkatı çıkarılmış, bu yönetmelikle zorunlu ve ücretsiz eğitim kapsamında her bölge ve mahallenin kendi okulunu açması, giderlerini karşılaması şartı konulmuştur (Tanilli , 1994: 29-35).

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde 3 Mart 1924 yılında "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" çıkarılmış, medreseler kaldırılmış, bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı denetimine verilmiştir. Kanun gereği tüm dini okullar kapatılmış ve yerine İstanbul'da İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okulları açılmıştır (Güllüpinar, 2015: 191). Bu şekilde eğitime milli nitelik kazandırılmıştır. 2 Mart 1926 tarihinde "Maarif Teşkilatı" kanunu çıkarılarak ilk ve ortaöğretime laiklik kazandırılmış ve ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. 1928 yılında Harf

İnkılabı yapıldıktan sonra ülkedeki okuryazar oranını artırmak amacıyla “Millet Mektepleri” açılmıştır (Güven, 2010: 212-213).

1940’lı yıllarda Türk eğitim sisteminde önemli sorun teşkil eden konulardan bir tanesi de köylerde halkın büyük çoğunluğunun eğitim alamamasıdır. Bu amaçla, 17 Nisan 1940’da 3803 sayılı kanunla Köy Enstitüleri faaliyete başlamıştır. Kentlerden uzakta, kırsal bölgelerde kurulan bu okulların sayısı zamanla 21’e ulaşmıştır. Köy enstitülerinin kuruluş felsefesi, köy çevresine uygun, köylülerin yaşam tarzını anlayan bir öğretmen nesli yetiştirilmesidir. 1954 yılında çıkarılan 6234 sayılı Kanunla Köy Enstitüleri kapatılmış ve geleneksel ilköğretim okullarıyla birleştirilmiştir. Faaliyette olduğu yıllarda Köy Enstitüleri 15.000’e yakın öğretmen, 2.000’e yakın sağlık çalışanı yetiştirmiştir (Akyüz, 1997: 339-342).

Türk eğitim sisteminde 1950-1960’lı yıllarda durağanlaşma hakimdir. Bu yıllarda ilköğretim seferberliği için bütçeden para ayrılmamış; ilköğretimde okullaşma oranı gerilemiştir. Bu durum ortaöğretim ve yükseköğretim için de geçerli olmuştur. 1960 yılında Eğitim Milli Komisyonu oluşturulmuş, Türk eğitim sistemi bünyesinde incelemeler yapılmış ve rapor haline getirilmiştir. 1961 Türkiye Anayasası ile laik, zorunlu, parasız ilköğretim anlayışı ve öğretim hakkı hukuksal yapıya dönüştürmüştür. Resmi okullar ile erişilmek istenen seviye kadar özel okulların da açılabilceği hüküme bağlanmıştır (Güven, 2010: 243; Başaran, 1996: 18). 1961 yılında Merkez Hükümet Teşkilatı Araştırması kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili de araştırmalarda bulunulmuştur. 1962-1992 yılları arasında eğitimi konu alan birçok araştırmalar gerçekleştirilmiş ancak bu araştırmalardan yeterince yararlanılmaması tartışma konusu olmuştur (Başaran, 1996: 18). 1982 yılında hazırlanan yeni Anayasa gereğince, din kültürü ve ahlak eğitimi ilk ve ortaöğretimde zorunlu hale getirilmiştir. 1982 Anayasası, ana dil olarak Türkçe’nin Türk vatandaşlarına öğretilmesi ve gençlerin Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde, ülkenin ve milletin milli bütünlüğü bilinciyle yetiştirilmesini sağlamaya çalışmıştır (Akyüz, 1997: 359-360).

1990’ların ortalarından itibaren okullaşma oranları ve sürelerini artırmak için çalışmalar başlamış, 1996 yılından itibaren 15 yıllık yenilikleri öngören Eğitim Ana Planı hazırlanmıştır. Tüm bu çalışmalara rağmen, ne okullaşma oranında ne de diğer alanlarda uygulanması öngörülen programlar uygulanamamıştır. 2002 yılından itibaren eğitim alanında etkin çalışmalar başlatılmış, eğitim alanında uluslararası işbirlikleri geliştirilmiştir (Görür, 2011: 17-18). Bu dönemde eğitim alanında toplam kalite yönetimi çalışmaları

uygulanmaya başlanmış ve bu uygulamalar eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesine de olanak tanımıştır. 6 Nisan 2011 tarihli ve 652 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eğitim alanında yapısal, örgütsel, personel sistemleri açısından köklü bir dönüşüme gidilmiş ve eğitim yöneticilerinin yetki ve sorumlulukları tekrardan düzenlenmiştir. Kararnameye göre, yöneticiler görevlerini sadece mevzuata göre değil, aynı zamanda “performans ölçütlerine” ve “hizmet kalite standartlarına” uygun gerçekleştirmeli sağlanmıştır (Güllüpinar, 2015: 201).

Küreselleştirilmenin etkileri ile Türk eğitim sisteminde birçok çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Dünya Bankası’nın desteği ile Temel Eğitim Projesi 1 (1997) ve Temel Eğitim Projesi 2 (2006-2011) eğitimin kalitesinin yükseltilmesi hedefiyle başlatılmıştır. 2012 yılında eğitimin kalitesini artırmak amacıyla ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki eğitim sürelerinin her biri 4 yıl olacak şekilde 12 yıla çıkartılması kararlaştırılmıştır. Eğitim için eşitliğin sağlanması, kalitenin iyileştirilmesi, eğitimin AB seviyesinde düzenlenmesi ve mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yeni eğitim sisteminin uygulanabilmesi için Avrupa Birliği tarafından sunulan hibeler, Dünya Bankası’ndan alınan krediler, Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF) tarafından destek verilen projeler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya dönüştürülmüştür. Eğitim alanında ele alınan esas konular mesleki eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, okullaşma ve kız çocuklarının eğitime katılım oranlarının artırılması olmuştur. Zorunlu eğitimin süreleriyle ilgili hem Milli Eğitim Bakanlığı’nın stratejileri ile AB eğitim programları incelenmiş ve bu ülkelerin zorunlu eğitim sürelerine ve okullaşma oranlarına ulaşılması hedef olarak belirlenmiştir (Balıkçı ve Demirtaş , 2014: 2-3).

2.3.2. Türk Yükseköğretim Sistemi

Türk yükseköğretim sistemi, Osmanlı İmparatorluğu’nda II. Mehmet döneminde kurulan Fatih Medresesi’ne kadar uzanmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Süleymaniye Medresesi oluşturulmuştur. Avrupai tarz yükseköğretim kurumu ise, 1865 yılında “Darülfünun” medresesi ile gerçekleştirilmiştir (Gürüz , 2003)

Cumhuriyetin ilanından sonra Türk Eğitim Sisteminin modernleşmesi yolunda önemli adımlar, Anayasa, tüzükler ve kanunlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 130 ve 131. maddeleri doğrudan yükseköğretim sisteminin düzenlenmesini konu almaktadır. Anayasa’nın 130. maddesi gereğince, çağdaş

eğitim ilkeleri doğrultusunda insanlığa ve topluma hizmet eden kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğine sahip üniversitelerin kurulan devlet üniversiteleri kurulmaktadır. Anayasada yer alan “Devlet” sözcüğü üniversitelerin devlet yönetiminde olduğu ve ilgili çalışmaların devlet üniversitelerinde ilgili kanunlarla düzenlendiğini belirtmektedir. 130. Maddesinde ise kanunlar çerçevesinde ve devletin denetimi çerçevesinde vakıf üniversitelerinin kurulabileceği Anayasa hükümlerince yer almıştır (T.C.Anayasası: m.130). Her iki tip üniversitelerin kurulması esaslarındaki devletin bir taraf olarak iştirak etmesi, üniversitenin tam bağımsız kurumlar olmadığını ve gerektiğinde devletin müdahalesinin olduğu düşüncesini bildirmektedir.

Türkiye yükseköğretim sistemini düzenleyen kanun ise, 06.11.1981 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’dur. Kanun’un 6. maddesi gereğince, bütün yükseköğretim kurumlarının yönetimine yön veren, yükseköğretim faaliyetlerini düzenleyen yetkili devlet kurumu Yükseköğretim Kurulu olarak belirlenmiştir. Kurum, 1982 Anayasası ve 2547 sayılı Kanunu’nun gerekli maddeleri doğrultusunda tüm üniversite, akademi ve yüksekokulları tek çatıda toplayan bir kamu kuruluşu haline gelmiştir. Kurum Anayasa’nın ön gördüğü ilkeler doğrultusunda oluşturulmuş, Anayasal kuruluştur (www.yok.gov.tr)

Cumhuriyet döneminde kurulan üniversiteler üç aşamada değerlendirilebilir. Bu aşamalar, 1923-1946 yılları arası, 1946-1981 yılları arası ve 1981 sonrası dönemler olarak tanımlanmaktadır. 1923-1950’li yıllarında, 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi, 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930 yılında Ziraat Enstitüsü açılmıştır. 1 Ağustos 1933 yılında İstanbul Darülfünun’un adı, İstanbul Üniversitesi olarak değiştirilmiş ve geniş kapsamlı ilk üniversite olarak İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul Üniversitesi’ni takiben 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara’da 1937 yılında, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1943 yılında Fen Fakültesi ve 1945 yılında Tıp Fakültesi açılmıştır. Ayrıca, 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu⁸ ile, 12.06.1946 tarihinde Ankara Üniversitesi kurulmuştur. 1950’li yıllardan sonra İstanbul ve Ankara dışındaki diğer vilayetlerde de üniversiteler kurulmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1955 yılında Trabzon’da Karadeniz Teknik Üniversitesi ve İzmir’de ise, Ege Üniversitesi eğitim hayatına başlamıştır. Bunu takiben 1957 yılında Erzurum’da Atatürk Üniversitesi, 1959 yılında Ankara’da Orta Doğu

⁸ 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu: 13 Haziran 1946 tarihinde çıkarılmıştır. Üniversitelerin yönetimi ve işleyişi ile ilgili çıkarılmış kanundur. Kanuna göre; özerkliğe ve tüzelkişiliği olan araştırma ve öğretim birimleridir. 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu, R.G. (18.06.1946/6336)

Teknik Üniversitesi ve 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi kurulmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasından 1973 yılına kadar Türkiye'deki üniversite sayıları toplamda 12'e çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmeler 1981 reformuyla da devam etmiştir (Sargın , 2007: 136-138). YÖK'ün 2019 yılı istatistiklerine göre, Türkiye genelinde, 129 devlet, 73 vakıf olmak üzere toplamda 202 üniversite bulunmaktadır (www.istatistik.yok.gov.tr).

2.3.3. Türk Yükseköğretim Sisteminde Küreselleşme ve Uluslararasılaşma

Yükseköğretimdeki uluslararasılaşma eğilimleri çerçevesinde son yıllarda Türk yükseköğretim sistemi de büyük gelişim içine girmiştir. Türkiye uluslararası öğrenciler için tercih noktalarından birisi haline gelmiştir. Uluslararası öğrenci ve akademisyen hareketliliği Türk üniversitelerinde yeni stratejiler geliştirilmesini ve eğitim politikalarının küresel çapta planlanmasını gerekli kılmıştır. Bologna Süreci, TURQUAS Projesi, Erasmus ve Erasmus + programları, Türkiye Bursları, Mevlana Değişim Programı, Ortak Diploma Programları, Proje Tabanlı Uluslararası Değişim Programı, YABSİS Projesi, Okul Tanıma ve Denklik Yönetmeliği, doktora öğrencilerinin mezun olduktan sonra Türkiye'de ikamet sürelerinin uzatılması, YÖK'ün yabancı öğrencilere burs imkanları sağlaması, Türkiye'nin yükseköğretim alanında dünyaya açılmasında önemli adımlar arasında yer almaktadır (www.yok.gov.tr).

Türkiye'nin yükseköğretim yol haritasında uluslararasılaşma üç esas öğeden birisi olarak görülmektedir. Türkiye'nin 2023 hedefleri içerisinde Dünya'nın en büyük ekonomilerinden olması yolundaki hem nitel hem de nicel anlamda olan gelişimleri tüm dünyada dikkat çeken noktadır. Türkiye'nin yakın komşuları Irak ve Suriye gibi ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar sonucunda bu ülkelerin yükseköğretim sistemi büyük zarar görmüş ve mevcut ülkelerdeki uluslararası öğrencilerin yurt dışında eğitime yönelmesine sebep olmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Avrupa kıtasında yer alan İngilizce konuşulan ülkeleri tercih etse de bu ülkelere giden uluslararası öğrencilerin yaşadığı kültürel ve uyumsal sorunlar kendilerini daha yakın hissettikleri ülkelere yönelmelerine sebep olmaktadır (Şeremet , 2015: 28).

Onuncu Kalkınma Planı⁹ ile Türkiye'nin dünyadaki uluslararası öğrenci payı içerisinde Türkiye'nin aldığı pay %1.5'e çıkarılması hedef tutulmaktadır. Plandaki hedefler

⁹ Onuncu Kalkınma Planı: T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2014-2018 yıllarını eylem planıdır. 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 01.07.2013 tarihli 127. Birleşiminde onaylanmıştır.

dahilinde, yükseköğretim sisteminin temelinde özerklik, performans odaklılık, uzmanlaşma, çeşitlilik kavramları yer almaktadır. Öğrenci hareketliliğinde rekabetçi bir yapının benimsenmesi, Türkiye’deki üniversitelerin çeşitlendirilmesi ve yabancı uyruklu nitelikli akademisyenler ve öğrenciler için tercih edilebilir olması hedeflenmektedir (Selvitopu ve Aydın, 2018: 804).

1992-1993 eğitim öğretim yılından itibaren, Türkiye’de “Büyük Öğrenci Projesi” kapsamında Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği (SSCB)’nin çöküşü ile bağımsızlığını kazanan Türki Cumhuriyetler ve bağımsızlığını kazanan diğer 57 cumhuriyet ve Türkiye arasında eğitim ilişkileri oluşturulmaya başlanmıştır (Öztürk, 2014: 46). Projeye Orta Asya ülkeleri ve Balkan ülkeleri dahil edilmiştir. Projenin esas amacı, mevcut ülkelerle Türk arasında dostane ilişkiler geliştirmektir. Hedeflerinin sorunsuz olmasına rağmen, uygulama noktasında oluşan zorluklar projenin işleyişini engellemiştir. Özellikle, Türk Yükseköğretim müfredatının ağır olması da gelen birçok öğrencinin mezun olamamasına neden olmuştur (Ergin ve Türk, 2010: 36-37).

Bürokratik alanda Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yunus Emre Enstitüsü, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın önce Başbakanlığa bağlanması ve daha sonra kurumla ilgili kanunda yapılan değişikliklerle, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı kurulmuştur. Kurumun teşkilat yapısında gerçekleştirilen değişiklikler ile Yabancı Öğrenciler Dairesi Başkanlığından Uluslararası Öğrenci Dairesi Başkanlığına geçiş, uluslararası öğrenci kavramının yabancı öğrenci kavramı yerine kullanılması hakkında düzenlemelerin gerçekleştirilmesi uluslararası öğrenci değişim programında küresel ilkelerin benimsendiğini göstermektedir (Öztürk, 2014: 112-113). 2010 yılı itibariyle Büyük Öğrenci Projesinden, Türkiye burslarına geçiş tamamlanmış ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı aracılığıyla “Türkiye Bursları” projesi uygulamaya başlanmıştır (www.ytb.gov.tr)

Türk yükseköğretim sisteminin küresel çapta uluslararasılaşması yolunda atılan önemli adımlardan birisi de Yükseköğretim Kurulu’nun 2010 yılı itibariyle, merkezi ve zorunlu şekilde gerçekleştirdiği Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı’nın kaldırılarak, yabancı uyruklu öğrencilerin kabulünün üniversitelerin düzenlemesine bırakılmasıdır. Bu düzenleme sonrasında Türk üniversitelerinde öğrenim gören uluslararası öğrencilerin sayısı ciddi olarak artmıştır (Çetinsaya, 2014: 152).

2.3.3.1. Türkiye’deki Uluslararası Öğrencilerin Sayıları

Türkiye’nin coğrafi konumu, son yıllarda ülkenin uluslararası platformda sözü geçen bir ülke haline gelmesi, dış sermayenin ülkeye kayması, özellikle, İstanbul’un bir ticaret merkezi olması eğitim açısından da ülkenin avantajlarını artırmıştır. Aşağıdaki tablolarda son yıllarda Türkiye’deki uluslararası öğrencilerin sayısal verilerine görülmektedir

Tablo: 2.1. Yıllara Göre Türkiye’deki Uluslararası Öğrencilerin Sayısı

Yıl	Öğrenci Sayıları
2013-2014	48183
2014-2015	72178
2015-2016	87903
2016-2017	108076
2017-2018	125138
2018-2019	154505

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı . Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 29.09.2019)

Tablo 2.1’de 2013-2014 ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılları arasında Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilerin genel sayıları belirtilmiştir. Tabloya göre, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında uluslararası öğrenci sayısı 48183 iken, bu sayı 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 3 kat artarak 154505’e ulaşmıştır. Bunun nedeni, son yıllarda Türkiye’nin izlediği uluslararası eğitim politikası, üniversitelerdeki uluslararası öğrenci ofislerinin çalışmaları, üniversitelerin tanıtım amacıyla yurt dışındaki eğitim fuarlarına katılımı, Türkiye’nin coğrafi yerleşim bakımından öğrenciler için çekici hale gelmesi gösterilebilir.

Tablo: 2.2. Türkiye'ye En Fazla Uluslararası Öğrencinin Geldiği Ülkeler

Ülkeler	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Afganistan	2332	3672	4338	5251	5826	6804
Almanya	396	728	722	3755	4012	4378
Azerbaycan	6901	10638	12504	14878	17088	19383
Bulgaristan	843	1011	951	2030	2510	3010
Çin	691	1088	1297	1496	2084	2257
Filistin	675	976	1238	1472	1825	2483
Irak	1585	3033	4414	5012	5187	7608
İran	4343	5302	5661	6099	6418	7154
Kazakistan	1306	1799	1986	2015	2065	2191
Kırgızistan	1410	1819	1994	2032	1926	1937
Libya	226	957	1668	1943	1669	1756
Mısır	199	410	697	1217	1921	2910
Pakistan	728	1127	1438	1606	1822	2115
Rusya	825	1048	1175	1280	1331	1316
Somali	638	915	1383	1735	2310	3764
Suriye	1785	5560	9689	15042	20701	27034
Türkmenistan	6941	9092	9903	10418	12247	17571
Ürdün	306	507	730	1006	1603	2643
Yemen	327	678	994	1380	1896	3076
Yunanistan	1500	1826	1993	2285	2546	2713

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı . Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 29.09.2019)

Tablo 2.2’de Türkiye’ye en fazla uluslararası öğrenci gönderen ülkeler alfabetik sıralamayla yer almıştır. Bu noktada 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de en fazla yabancı uyruklu öğrencisi bulunan ülkelerin Azerbaycan, Türkmenistan, Suriye olduğu görülmektedir. Özellikle, son yıllarda Suriye, Irak, Filistin, Mısır, Libya gibi ülkelerde yaşanan siyasi krizler nedeniyle çok sayıda mültecinin Türkiye’ye sığınması, bu ülkelerden gelen uluslararası öğrenci sayısındaki artışın en önemli nedenidir. Tabloya göre Türkiye’ye daha çok gelişmekte olan ülkelerden, Türki Cumhuriyetlerden, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden yabancı uyruklu öğrenciler eğitim için gelmektedirler. Bunun yanı sıra, Almanya’dan Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilerin sayısında da 2013-2014 (396) ve 2018-2019 (4378) eğitim-öğretim yılları arasında önemli artış yaşandığı gözlenmektedir. Bunda, Almanya’da yaşayan Türk kökenli Alman vatandaşlarının, başka bir ifadeyle Türk gurbetçilerin yükseköğretim eğitimlerini Türkiye’de yapma tercihleri de etkili olabilmektedir. Coğrafi yakınlık sebebiyle, Yunanistan ve Bulgaristan gibi komşu ülkelerden gelen uluslararası öğrencilerin sayısında da artış gözlenmektedir.

Tablo: 2.3: Bazı Gelişmiş Ülkelerden Türkiye'ye Gelen Uluslararası Öğrenci Sayıları

Ülkeler	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
ABD	246	345	334	472	532	661
Avustralya	28	36	38	76	77	82
Fransa	44	122	131	204	233	356
Güney Kore	144	192	216	216	224	213
İngiltere	85	121	115	154	157	192
İsviçre	25	40	34	130	151	174
Kanada	36	53	72	108	134	161
Japonya	28	44	34	42	43	55

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı . Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 29.09.2019)

Tablo 2.3’de bazı gelişmiş ülkelerden Türkiye’ye gelen uluslararası öğrenci sayıları yer almaktadır. Tabloya göre bu ülkelerden Türkiye’ye eğitim almaya gelen öğrenci sayıları çok daha düşüktür. Nitekim, bu ülkelerin uluslararası öğrenci hareketliliğinde lider olduğu düşünülürse, bu ülkelerden Türkiye’ye gelen öğrencilerin sayısının az olması normal karşılanabilir. Bu sayıların düşük olmasında Türkiye’de eğitim dilinin esasen Türkçe olması ve İngilizce eğitim noktasında birçok üniversitenin yetersiz kalması etki etmektedir. Buna karşılık, bu ülkelerden Türkiye’ye gelen öğrenci sayısında da artış olduğu görülmektedir. Listede en fazla yabancı uyruklu öğrenci bulanan ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olurken, en az yabancı uyruklu öğrenci olan ülke ise, Japonya olduğu görülmektedir.

Tablo 2.4: Belli Başlı Devlet ve Vakıf Üniversitelerin Uluslararası Öğrenci Sayıları

Devlet Üniversiteleri	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Akdeniz Üniversitesi	197	887	1286	1457	1832	1877
Anadolu Üniversitesi	2078	2716	3286	4770	5721	6661
Ankara Üniversitesi	2018	2158	2198	2518	2508	2786
Atatürk Üniversitesi	1424	1955	1695	1794	2387	2699
Boğaziçi Üniversitesi	351	350	387	385	357	333
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	348	401	526	762	1049	1570
Ege Üniversitesi	1316	1396	1356	1495	1394	1463
Erciyes Üniversitesi	924	1098	1355	1663	1667	1698
Gazi Üniversitesi	1695	1954	2034	1999	1726	951
Hacettepe Üniversitesi	1042	1542	1745	1844	1583	1336
İstanbul Üniversitesi	3051	5317	5556	7671	7448	6648
İstanbul Teknik Üniversitesi	1075	1649	2131	2345	2723	2894
Karadeniz Teknik Üniversitesi	854	966	1164	1320	1355	1242
Marmara Üniversitesi	2146	2310	2179	2638	2627	2566
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	923	1477	1980	2465	3162	5176
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1817	1645	1551	1392	1764	1615
Sakarya Üniversitesi	927	1906	2900	3153	3151	2851
Selçuk Üniversitesi	849	953	1326	2433	2292	1859
Uludağ Üniversitesi	1124	2235	2096	3202	4356	5430
Yıldız Teknik Üniversitesi	528	1025	1156	1399	1469	1542
Vakıf Üniversitesi						
Bahçeşehir Üniversitesi	1003	1411	1785	2053	2827	3548
Beykent Üniversitesi	316	591	562	638	950	1098
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	402	473	810	946	935	895
İstanbul Aydın Üniversitesi	839	1594	1830	2836	3505	3878
İstanbul Kültür Üniversitesi	361	467	456	801	944	1101
Koç Üniversitesi	182	156	287	300	286	436
Okan Üniversitesi	176	288	395	483	645	815
Sabancı Üniversitesi	243	307	368	547	428	517
Yeditepe Üniversitesi	200	242	294	376	436	517

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı . Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 29.09.2019)

Tablo 2.4'te Türkiye'deki belli başlı üniversitelerinde yer alan uluslararası öğrencilerin sayısı yer almaktadır. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında devlet üniversiteleri içerisinde en fazla öğrenciye sahip kurumlar Anadolu Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Boğaziçi Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'nde öğrenci sayısının bir önceki yıllara göre azaldığı söylenebilir. Bunun en önemli nedeni, bu kurumların öğrenci seçiminde olabildiğince çok seçici olması ve kontenjanlarını da ona göre belirlemeleridir. Aynı tablodaki belli başlı vakıf üniversitelerine bakıldığında sayıların arttığı gözlenmektedir.

Vakıf üniversiteleri üniversite için önemli bir gelir kaynağı olan eğitim harcı almakta ve bu noktada uluslararası öğrenci sayılarını arttırmaya çalışmaktadır. Tabloda 2018-2019 verilerine göre, uluslararası öğrenci sayısında, en fazla öğrenciye sahip kurumlar, İstanbul Aydın Üniversitesi (3878), Bahçeşehir Üniversitesi (3548) ve Beykent Üniversitesi (1098)'dir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde 2013-2014 eğitim-öğretim yılında 348 yabancı öğrenci varken 2018-2019 eğitim-öğretim yılında sayı 3 katından fazla bir artış göstererek öğrenci sayısı 1570'e ulaşmıştır.

2.3.3.2. Türk Yükseköğretim Sisteminde Uluslararası Öğrenci Değişim Programları

Küreselleşme süreciyle birlikte hem öğrencilerin eğitim almak için yurt dışını tercih etmeleri hem de kısa dönemli öğrenci hareketliliği hızlanmıştır. Öğrenciler bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı iken, kısa dönemli eğitim gezileri ve staj programlarına katılabilmektedir. Her geçen gün yeni öğrenci programları uygulamaya konmakta, öğrenciler için yeni fırsatlar sunulmaktadır. Yaşanan bu gelişimler Türkiye için de geçerlidir. Öğrenci değişimi programları sayesinde, çok sayıda uluslararası öğrenci Türkiye'ye gelmekte, çok sayıda Türkiyeli öğrenci de eğitimlerinin bir kısmını yurt dışında almaktadır. Bu programlar sayesinde, öğrenciler kültür etkileşiminde bulunmakta, eğitim sistemleri hakkında bilgi sahibi olmakta ve program sayesinde ülkede konuşulan dili ve İngilizceyi daha iyi bir düzeyde öğrenme olanağına sahip olmaktadır. Günümüzde Türkiye'nin taraf olduğu öğrenci hareketliliği programları Erasmus Öğrenci Değişim Hareketliliği ve Mevlana Öğrenci Değişim Programıdır.

Erasmus + Öğrenci Değişim Hareketliliği: Türkiye'de Erasmus öğrenim hareketliliğini gerçekleştiren kurum T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, Erasmus + Programı Türkiye Ulusal Ajansı'dır. Program dahilinde eğitime yönelik öğrenci hareketliliği süresi 3-12 ay, staja yönelik öğrenci hareketliliği ise, 2-12 ay arasında gerçekleşmektedir. Programa kayıtlı olan öğrencinin hareketlilik döneminden önce, hareketlilik dönemi sırasında ve hareketlilik dönemi sonrasında birtakım işlemleri gerçekleştirecektir. Program öncesinde gidecek öğrenci, sigorta yaptıрма, konaklama yeri bulma, vize alma, not sistemi hakkında bilgi elde edecektir. Bundan başka, gönderen kurumla gönderilen kişi arasında Hibe Sözleşmesi, gönderen kurum ve ev sahibi kurum arasında Öğrenim Anlaşması

imzalanacaktır. Programa kayıtlı olan öğrenci hareketlilik dönemi dahilinde, ev sahibi kurum/kuruluşun kurallarına ve düzenlemelerine uymalı ve kurum/kuruluşun tüm öğrenim fırsatlarından faydalanır. Öğrenim sırasında öğrencinin bütün eğitim imkanlarından yararlanması için hiçbir eğitim ücreti talep edilmez. Öğrenim Anlaşmasında herhangi bir değişiklik yapılması istisnai durumlarda, öğrenciyi gönderen kurum ve ev sahibi kurumun belirlediği son başvuru tarihlerine kadar yapılabilir. Öğrenci hareketlilik dönemi sonrasında Öğrenim Anlaşmasına uygun olacak şekilde, gönderen kurumdan tam akademik tanınma alma hakkı elde eder. Öğrenci staj yapıyorsa, staj sonunda bir Staj Sertifikası elde edecektir (www.europa.eu).

Mevlana Öğrenci Değişim Programı: Mevlana Değişim Programı, yurt içindeki eğitim kurumları ile yurt dışındaki eğitim kurumları arasındaki öğrenci ve öğretim elemanı değişimini gerçekleştiren programdır. Programın uygulanması 23 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 28034 sayılı yönetmelikle başlamıştır. Program ismini büyük düşünür Mevlana Celaleddin Rumi’den almaktadır. Programın amacı, yurt dışındaki eğitim kurumları ile, yurt içindeki eğitim kurumları arasındaki öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğinin gerçekleştirmenin yanı sıra, Türkiye’yi yükseköğretim alanında bir çekim merkezi haline getirmek, üniversitelerin akademik performansını artırmak, yükseköğretimin küreselleşmesini katkı sağlamak ve son olarak, Türkiye’nin tarihi ve global mirasını global düzeyde yaygınlaştırmak, kültürler arası etkileşimin artması sonucu, farklı kültürlerle saygı ve anlayış kültürünü öğretmektir. Programa Mevlana Değişim Programı Protokolünü imzalayan bütün yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora düzeyinde bütün öğrenciler programdan yararlanabilirler. Öğrencinin programdan faydalanması için, ön lisans ve lisans seviyesinde en az iki buçuk, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin ise, en az üç not ortalamasına sahip olmalıdır (www.mevlana.yok.gov.tr).

2.3.3.3. Uluslararası Öğrencilerin Seçimi ve Kabulü

Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde yer alan üniversitelere uluslararası öğrenci kabulü, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 45.(f) maddesi ve Yükseköğretim Kurulu’nun “Yurtdışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esaslar”ı doğrultusunda ilgili maddelerce gerçekleştirilmektedir. Uluslararası öğrencilerin lisans seviyesine kabulünde, kendi ülkelerindeki ulusal sınavların sonuçları, uluslararası sınavlara katılım belgeleri, öğretim (lise) not ortalamaları, başvurdukları üniversitelerin kabul için gerek gördüğü başvuru sınavı

vb. sınav sonuçları esas sayılmaktadır. Bundan başka, öğrencilerin eğitim döneminde maddi ihtiyaçlarının temin edilmesi amacıyla maddi güvence sağlamasına dair güvence miktarının eklenmesi gerekmektedir. Öğrencilerin Türkçe dil seviyelerinin belirlenmesi amacıyla, yurt dışından gelen öğrencilerin Türkçe bildiklerinin ilgili kurumlar tarafından belgelendirilmesi gerekmektedir. Kabul süreci ile ilgili yükseköğretim kurumları da yurt dışından gelecek öğrenci kontenjanı dahilinde kabul ve yerleştirme takvimini belirtmesi, kaydı bulunan öğrenciler hakkında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na bildirim sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, yurt dışından gelen öğrencilerin doğru seçim yapma yolunda Yabancı Uyruklu Öğrenci Ofislerinin oluşturulması, üniversitelerin yurt dışı fuarlarına katılımının sağlanması, gelecek yabancı uyruklu öğrencilere gerekli kabul mektubunun gönderilmesi uygulamalar, Yurt Dışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esaslar doğrultusunda, gerekli ilkeler mevcut öğrenci ofisleri ile sağlanmaktadır. Öğrencilerin kabul edilmesi için, yabancı uyruklu olmaları, lise son sınıfta olmaları veya mezun durumunda olmaları gerekmektedir. Doğumla Türk vatandaşı olup da İçişleri Bakanlığı'ndan Türk vatandaşlığından çıkma izni ve bunların Türk vatandaşlığından çıkma belgesinde kayıtlı reşit olmayan çocuklarının Türk Vatandaşlığı Kanunu gereğince Tanınan Hakların Kullanılmasına İlişkin Belge sahibi olduklarını belgelendirmeleri gerekmektedir. Son olarak, adayların çifte vatandaşlığı olmaları, bireyin ortaöğretimini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) hariç yabancı bir ülkede tamamlaması, KKTC uyruklu olup; KKTC'de ikamet etmesi ve ortaöğrenimini (lise) orada tamamlaması ve GCEAL sınav sonuçlarına sahip olması gerekmektedir (www.yok.gov.tr).

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı uluslararası öğrenci seçiminde üniversitelere belirli sınav alternatifleri sunmaktadır. Örneğin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve bunun gibi birçok yükseköğretim kurumları belirli ülkelerin ulusal sınavlarını veya uluslararası geçerliliği olan bazı sınavları esas almaktadır. Bundan başka, öğretim üyeleri veya belirli uzman heyetin değerlendirmelerinden de yararlanmakla öğrenci seçimini gerçekleştirmektedir. Yüksek kaliteli öğrenci seçiminde üniversitelerin yıllar içinde edindiği tecrübeler de etkili olmaktadır. Bu noktada üniversiteler ülkelerin, üniversitelerin başarı istatistiklerinden yararlanılarak üniversitelerin inisiyatifi ile öğrenci kabulü gerçekleştirilebilmektedir. Sonuç itibarıyla, üniversitelerin öğrenci kabulü noktasında ortak bir görüş ve uygulamanın olduğu söylenemez. Merkezi bir sınav sisteminin uygulanması gerektiği düşüncesinin yanında, üniversitelerin kendi kabul ve seçim sistemlerinin olması gerektiği düşüncesi de belirli

düşünürlerce tartışmaya açık durumdadır. Bu eleştirilerin en önemlisi ise, üniversitelere uygulanan sınavların standart olmamasıdır. Özellikle, son dönemlerde üniversitelerin yaptığı Yabancı Öğrenci Seçme Sınavlarının zorlukları, müfredatlarının, değerlendirme sistemlerinin farklı olması, öğrencilerin üniversiteyi kazanma yolunda birden fazla sınava girmek zorunda kalmaları, bu sınavlar için hem maddi hem manevi yönden yıpranmalarına sebep olmaktadır. Standart olmayan sınav sisteminin olması, öğrencilerin daha fazla gelir elde edebilme yönündeki eylemleri öğrenci kabulündeki kaliteyi aşağı çekmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi Raporu, 2015: 81-82). Yabancı uyruklu öğrencilerin Yüksek Lisans ve Doktora seviyesinde eğitimleri, 20.04.2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan “Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği” doğrultusunda, üniversitelerin oluşturduğu lisansüstü eğitim-öğretim yönetmeliklerince düzenlenmektedir.

Lisans öğrenimine girişte adayların yaşadığı sorunlar, yüksek lisans ve doktora seviyesine kabul süreci için de geçerlidir. Bugün genellikle, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu adaylar için ALES¹⁰, YDS¹¹, YÖKDİL¹² ve alan sınavı veya mülakat uygulamaları yapılırken, uluslararası öğrenciler için de kısmen veya tamamen bu kurallar geçerli olabilmektedir. 2020 yılının da içinde olduğu son yıllarda bütün üniversitelerin tek bir sınav doğrultusunda öğrenci seçimlerini gerçekleştirmemeleri, üniversite başvuru tarihlerinin esnek ve farklı olması, başvuru ve kabulde yaşanan bürokratik zorluklar yaşanması, birçok noktada üniversitelerin öğrenci seçiminde kendi kurallarını uygulaması öğrenciler açısından sorunlara neden olmaktadır. Öğrencinin birçok farklı sınava katılması, belli bir geçme puanını sağlamaya çalışması, bu yolda maddi bir harcama içine girmesi olumsuz bir süreç yaratmaktadır. Yaşanan bu aksaklıklar, öğrenciyi maddi açıdan zorlamanın yanı sıra, psikolojik yıpranma ve tükenme noktasına getirmektedir.

2.3.3.4. Uluslararası Öğrencilerle İlgili Bürokratik Süreçler

Türkiye’ye gelen uluslararası öğrenciler birtakım bürokratik süreçlerle karşılaşmaktadır. Ülkeye gelmek için bir öğrenci vizesine sahip olması gereken öğrenci, Türkiye’de uzun süre yaşayabilmek için çalışma iznini ve sağlık durumunu güvenceye almak için sağlık sigortası yaptırmak zorundadır. Bu süreç, ülkeye yeni gelen ve sistemi düzgün bir

¹⁰ ALES: Akademik Lisansüstü Eğitime Geçiş Sınavı

¹¹ YDS: Yabancı Dil Sınavı

¹² YÖKDİL: Yükseköğretim Kurulu Dil Sınavı

şekilde öğrenme fırsatı olmayan bir öğrenci için birtakım sorunlar doğurmaktadır. Özellikle, yeterli seviyede Türkçe bilmeyenler için bu süreç daha zor işlemektedir.

Uluslararası Öğrencilerin Oturma İzinleri: Türkiye'ye öğrenci olarak gelmek isteyen aday, gelmeden önce öğrenci vizesi alması gerekmektedir. Türkiye, öğrenci kabulü konusunda fazla sorun yaşanmayan ülkelerdendir. Öğrenim vizesi için öğrencilerden üniversite kabul belgesi, öğrenim süresini kapsayan pasaport, öğrenim sürecini kapsayacak gerekli gelire sahip olunma belgesi talep edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi Raporu, 2015: 85).

Uluslararası öğrencilerin ikamet izni ile ilgili düzenlemeler 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile düzenlenmektedir. Kanunun 38, 39, 40 ve 41. maddeleri bu konuda düzenlemeleri içermektedir. Kanunun 38. maddesine, Türkiye'deki herhangi bir öğrenim kurumunda ön lisans, lisans, yüksek lisans veya doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencilere ikamet izni verilmektedir. Bu tür ikamet izni, öğrencinin yakınlarına, anne ve babasına ikamet izni alma ile ilgili hiçbir hak sağlamaz (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m.38).

Öğrenciler, gerekli belgeleri sağlaması halinde, ikamet iznine engel olacak bir durum olmadıkça ve Türkiye'deki ikamet adreslerini belirtmesi durumunda bu ikamet izninden faydalanabilirler (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: m.39) Öğrenciler, ikamet izni ile ilgili şartları yerine getirmediğinde, öğrenimini sürdürebilme durumunun ortadan kaldırılması durumunda, öğrenciye verilen ikamet iznini kullanan öğrenci oturma iznini kullanım amacının dışında kullanırsa ve bu durum ortaya çıkarsa ve son olarak, ülkeye giriş yasağı ve sınır dışı edilme durumu söz konusu olursa, öğrencinin ikamet izni reddedilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m.40).

Göçle ilgili politikaları ve stratejileri belirlemek ve mevcut konular dahilinde başka kurumlarla ve kuruluşlarla koordineli çalışmak, yabancı uyruklu vatandaşların Türkiye'de girişlerinin ve kalışlarının bürokratik süreçlerini gerçekleştirmekle yükümlü olan kurum İçişleri Bakanlığı'nca bünyesinde yer alan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'dür. Yabancı uyruklu vatandaşların sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma programları çerçevesinde korunması, insan ticareti mağdurlarının korunması ile ilgili iş ve işlemlerin takibinde de Göç İdaresi Müdürlüğü sorumludur (www.goc.gov.tr). Uluslararası öğrencilerin Türkiye'de ikameti ve korunması ile ilgili çalışmaları da Göç İdaresi Müdürlüğü gerçekleştirmektedir.

Uluslararası Öğrencilerin Çalışma İzinleri: 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 41. maddesince, Türkiye'de öğrenim gören, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri çalışma izni almak koşuluyla, Türkiye'de çalışabilirler. Ön lisans ve lisans düzeyinde öğrencilerin çalışma izinleri göç politikaları çerçevesinde belirlenerek, İçişleri Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ortak şekilde düzenlenir. (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m.41).

Uluslararası Öğrencilerin Çalışma izinleri hakkındaki düzenlemeler 13.08.2016 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunun 19. Maddesinde yer almaktadır. İlgili madde gereğince, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki örgün öğretim programlarına kayıt olan öğrenciler çalışma izni alarak çalışabilirler. Bunun için ön lisans ve lisans öğrenim düzeyinde eğitim görenlerin ilk yıllarını tamamlaması gerekirken, lisansüstü öğrenim seviyesinde eğitim görenler için bu sınırlama uygulanmamaktadır. Yapılan başvurular, Göç Politikaları Kurulunca belirlenmiş esaslar dikkate alınarak ve İçişleri Bakanlığından görüş alınarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından karara bağlanır. Ayrıca, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarından mezun olmuş öğrenciler de mezuniyet tarihinden itibaren bir yıl içerisinde başvuru yaparak, Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulunca belirlenmiş esaslarla çalışma izni alabilir (Uluslararası İşgücü Kanunu, m.19).

Uluslararası Öğrencilerin Sağlık Sigortaları: Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrencilerle ilgili sağlık sigortası konusundaki düzenlemeler 31.05.2006 tarihinde kabul edilen, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile gerçekleştirilmektedir. 29.05.2013 tarihinde yayımlanan 6486 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la 5510 sayılı kanunun 60.maddesine değişiklik yapılmış ve Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrenciler için zorunlu olan genel sağlık sigortasının uygulanması ortadan kaldırılmıştır. Yapılan değişiklik ile Türkiye'de okuyan yabancı uyruklu öğrenciler, ilk kayıt tarihinden itibaren üç ay içinde genel sağlık sigortası için başvuru yapması gerekmektedir. Bu başvuruyu yapılmaması durumunda, öğrenciler öğrenimleri boyunca genel sağlık sigortası yapma hakkını kaybederler (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi Raporu, 2015:89).

2.3.3.5. Uluslararası Öğrencilerin Barınması

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliği, 8. Maddesi, 5958 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ve diğer kanun ve yükümlülükler gereğince, burslu öğrenciler ve Yükseköğretim Kurulu aracılığıyla yürütülen öğrenci değişim programlarından yararlanan yabancı uyruklu öğrenciler için belli sayıda kontenjan ayrılmaktadır. Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü (KYK) yurt kontenjanı haricinde, Hacettepe Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) gibi üniversitelerin de kendilerine ait yurtları bulunmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi Raporu, 2015: 64).

Öğrenciler için Türkiye’de bulundukları sürede yurtlarda barınmayı tercih etmeleri, ailesinden ve memleketinden uzak insanların ilk tercih ettiği konaklama biçimidir. Yurtlar, öğrencilerin sosyal bütünleşmesi ve uyum sağlaması için en uygun konaklama biçimidir. Öğrencinin okul arkadaşlarıyla birlikte yaşaması, onların derslere olan ilgisini artırarak, düşünsel gelişimini öne çıkarır. Özellikle, kampüs içi öğrenci yurtlarında barınma, öğrencilerin akademik performansına olumlu etki etmektedir (Eşidir, 2017: 12).

Öğrencilerin yaygın olarak kullandığı barınma yöntemlerinden birisi de ev kiralayarak, tek başına veya birkaç arkadaşıyla öğrenci evinde yaşamasıdır. Öğrencilerin kendi evlerinde kalması kendilerine ev rahatlığında yaşama imkanı sunarken bir yandan da olumsuzluklar yaşatabilmektedir. Öğrencinin ödemek zorunda olduğu faturalar, evdeki teknik aksaklıklar, öğrencinin evde yemek yapmayı bilmemesi, evdeki ekonomik dengeyi sağlayamaması ve en önemlisi evdeki diğer arkadaşlarıyla anlaşmazlıkların yaşanması öğrenciyi zor duruma sokar. Bu nedenle, hala birçok öğrenci için yurttan barınma tercih edilen bir barınma olanağıdır. Uluslararası öğrencilerin barınma meseleleriyle ilgili geniş literatür çalışması bulunmamakla beraber, öğrencilerin yaygın olarak, özel, devlet yurtlarında ve kiralık evlerde barındıkları bilinmektedir.

2.3.3.6. Uluslararası Öğrencilere Yönelik Mali Harcamaları ve Burs İmkanları

Eğitim sürecinde olan öğrencilerin eğitimini tamamlayabilmesi ve günlük ihtiyaçlarını karşılaması noktasında ekonomik yönden destek alması önemlidir. Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrenciler çoğunlukla Orta Doğu, Orta Asya, Afrika ve Balkan ülkelerden gelmekte ve ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Gelen öğrencilerin büyük

çoğunluğu dar gelirli ailelerin çocuklarıdır. Öğrenci kendi ülkesindeki gelir gider koşulları ile buradaki gelir gider koşullarını karşılaştırmazsa ekonomik sıkıntılar yaşayabilir. Mevcut durum, öğrencinin ailesi tarafından “çok gönderdik” ifadesiyle tanımlanırken, öğrenci tarafından baktığımızda ise, beslenme, giyim, ulaşım gibi karşılanması konusunda “gelirim ihtiyaçlarımı karşılamıyor” şeklinde tanımlanmaktadır (Ercan, 2012: 31-32).

Uluslararası öğrencilerin üniversite seçiminde etken olan faktörlerden bir diğeri de öğrenim ücretleridir. Yabancı uyruklu öğrencilerden alınan ücretler öğrencinin mensup olduğu ülke, okuduğu bölüm ve akademik başarısına göre değişiklik göstermektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi, 2015: 68). Aşağıda OECD ve G-20 ülkelerinin yabancı öğrencilerle ilgili izledikleri politika yer almaktadır (OECD, 2014: 348):

- **Yerli Öğrencilere Kıyasla Uluslararası Öğrencilerden Daha Fazla Ücret Alan Ülkeler:** ABD, İngiltere, Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Danimarka, İrlanda, Hollanda, Polonya, İsveç, Yeni Zelanda, Rusya Federasyonu, Türkiye.
- **Öğrenim Ücretlerinin Belirlenmesinde Yerli ve Yabancı Öğrenci Farkı Gözetmeyen Ülkeler:** Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Güney Kore, Meksika, İspanya, İsviçre.
- **Yabancı Uyruklu Öğrencilerden Öğrenim Ücreti Almayan Ülkeler:** Finlandiya, İzlanda, Norveç.

Uluslararası öğrencilerin devlet üniversitelerinde öğrenim görmek için ödedikleri katkı payı miktarı, Yükseköğretim Kanunu’nun 46. Maddesi ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi’nin ilgili yükümlülükleri ile düzenlenmektedir. Yükseköğretim Kanunu’nun 46. Maddesi’ne göre, yabancı uyruklu öğrencilerin katkı payı ödemeleri birinci ve ikinci öğretimi ayırımı yapılmadan, her bir dönem için öğrenim ücreti alınarak, öğrencinin dönem kaydı yapılmaktadır. Öğrenci katkı payı ve öğrenim ücretleri ders yılının başında alınmaktadır. Akademik takvim içerisinde ödeme yapmayan öğrenciler ve mazeretleri olması durumunu ilgili yükseköğretim kuruluna kabul ettiremeyen öğrenciler o dönem için kayıt yaptıramaz ve aktif öğrenci statüsünde yer alamaz (Yükseköğretim Kanunu, 1981: m.46).

Yurtdışından kabul edilen yabancı uyruklu öğrencilerin kabulünde öğrenim ücretlerinin miktarı, “2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim

Ücretlerinin Tespitine Dair Karar”ı ile belirlenmektedir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılı için ilgili kararnamenin çıkmaması nedeniyle, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında belirlenen kararname 2019-2020 eğitim-öğretim yılı için de geçerli olmaktadır. Kararname’nin 3. maddesi gereğince, yabancı uyruklu öğrencilerin kabulü sırasında öğrenciden alınan ücret miktarları, kararnamenin birinci ve ikinci eklerinde yer alan “öğrenci cari maliyetleri ve katkı payları” tablolarında yer alan miktarın üç katından az olmamak ve cari hizmet maliyetinin beş katından fazla olmamak şartıyla belirlenmelidir (12007 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, m.3). Türkiye’de bazı devlet üniversitelerinin 2019-2020 eğitim-öğretim yılı öğrenim ücretlerini şu şekildedir:

Tablo: 2.5: Belirli Üniversitelere ait Programların Katkı Payı ve Öğrenim Ücretleri

Marmara Üniversitesi	Öğrenim Ücretleri
Tıp Fakültesi	29.550.00 TL
Spor Bilimleri Fakültesi	10.265.00 TL
Sağlık Bilimleri Fakültesi	10.265.00 TL
Diş Hekimliği Fakültesi	10.265.00 TL
İktisat Fakültesi 2. Öğretim	3.645.00 TL
Sakarya Üniversitesi	
Tıp Fakültesi	15.544.00 TL
Mimarlık Fakültesi	3.848.00 TL
Metalürji ve Malzeme Mühendisliği (İngilizce)	4.587.00 TL
Endüstri Mühendisliği (2.Öğretim)	4.587.00 TL
İnşaat Mühendisliği (2. Öğretim)	4.587.00 TL
Çevre Mühendisliği (2.Öğretim)	4.587.00 TL
Makine Mühendisliği (2.Öğretim)	4.587.00 TL
Elektrik ve Elektronik Mühendisliği (2.Öğretim)	4.587.00 TL
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (2. Öğretim)	3.081.00 TL
Diş Hekimliği Fakültesi	5.607.00 TL
Hacettepe Üniversitesi	
Tıp Fakültesi	46.632.00 TL
Diş Hekimliği Fakültesi	16.821.00 TL
Eczacılık Fakültesi	16.821.00 TL
Mühendislik Fakültesi	9.171.00 TL
Güzel Sanatlar Fakültesi	11.544.00 TL
Ankara Devlet Konservatuarı	26.605.00 TL
Fen Fakültesi	7.686.00 TL
Hukuk Fakültesi	6.930.00 TL
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	6.930.00 TL
Hemşirelik Fakültesi	6.159.00 TL
Sağlık Bilimleri Fakültesi	6.159.00 TL
Edebiyat Fakültesi	6. 159,00 TL
Eğitim Fakültesi	6.159,00 TL
Spor Bilimleri Fakültesi	6,159,00 TL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	
Diş Hekimliği Fakültesi	1.482.00 TL
Moleküler Biyoloji ve Genetik (İngilizce)	1.278.00 TL
Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler (İngilizce)	1.408. 50 TL
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi	1.161.00 TL
Mühendislik Fakültesi	1.161.00 TL
Ziraat Fakültesi	1.161.00 TL
Çevre Mühendisliği (İngilizce)	1.278.00 TL
Deniz Bilimleri Fakültesi (2. Öğretim)	5.772.00 TL
Mühendislik Fakültesi (2. Öğretim)	4.587.00 TL
Biga İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi (2. Öğretim)	3.465.00 TL
Siyasal Bilgiler Fakültesi (2.Öğretim)	3.465.00 TL
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (2. Öğretim)	3.465.00 TL
Biga Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu (2. Öğretim)	3.465.00 TL
Fen Edebiyat Fakültesi (2.Öğretim)	3.843.00 TL
İlahiyat Fakültesi (2.Öğretim)	3.081.00 TL
Spor Bilimleri Fakültesi (2. Öğretim)	3.081.00 TL
Turizm Fakültesi (2. Öğretim)	3.081.00 TL

Kaynak: Marmara Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi resmi sitelerinden alınmıştır.

Tablo 2.5’de Marmara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinin en yüksek harç miktarlarına sahip bölümleri yer almaktadır. Bu üniversitelerin seçiminde amaç ülkenin önde gelen birkaç üniversitesini örnek olarak incelemektir. Tabloya bakıldığında, en fazla ücret rakamları, özellikle Tıp, Diş Hekimliği, Hukuk, Mühendislik Fakültesi gibi alanlarda olduğu görülmektedir. Harç miktarlarının yüksek olduğu Amerika, İngiltere, Kanada ve diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığımızda Türkiye’deki rakamların daha makul olduğu görülebilir. Türkiye’ye eğitim almak için gelen yabancı uyruklu öğrenci profilinin genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olduğu göz önünde bulundurduğumuzda, bu rakamların öğrencilerin öğrenim bütçelerini zorlayabileceğini düşünebiliriz.

Uluslararası öğrencilere burs sağlanması, ülkeler ve toplumlar arasında etkileşimi artırarak, bağların daha da sıkılaşmasına etki etmektedir. Kamu politikaları ve özel kuruluşlar tarafından öğrencilere sağlanan burs imkanları, uluslararası öğrencilerin Türkiye’yi tercih etmeleri noktasında önemli işleve sahiptir. Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin uluslararası öğrencilere sağladığı burs imkanları önemli işleve sahiptir. 1992 yılında başlatılan “Büyük Öğrenci Projesi” aracılığıyla sağlanan burs imkanları, 2012 sonrasında “Türkiye Bursları” projesiyle genişlik kazanmıştır.

Türkiye Bursları başarılı uluslararası öğrencilere yönelik hazırlanmış kamu aracılığıyla fonlanan bir burs programıdır. Programın amacı, Türkiye'nin diğer ülkelerle olan karşılıklı ilişkilerini güçlendirmek ve küresel bilgi birikimini geliştirmektir. Programın uygulanmaya başladığı ilk senesi olan 2012 yılında başvuru sayısı yaklaşık 10 bin iken, bu sayı 2019 yılında 167 ülkeden olmak üzere yaklaşık, 145 bin 700'e ulaşmıştır (www.ytb.gov.tr).

Burs kapsamında yabancı uyruklu öğrencilere, aylık para yardımı, ülkelerine gidip gelmeleri için uçak bileti, üniversite katkı payı, genel sağlık sigortası, KYK yurtlarında ücretsiz barınma imkanı, Türkçe bilmeyen öğrencilere Türkçe eğitimi gibi yardımlar sağlanmaktadır. Aylık burs yardımı, lisans öğrencileri için 700 TL, yüksek lisans öğrencileri için 950 TL, doktora düzeyinde eğitim alanlar için ise, 1400 TL olarak hesaplanmıştır. Program kapsamında, önceden burs almamış başarılı öğrencilere de “Başarı Bursu” ile Lisans öğrencilerine 440 TL, Yüksek Lisans öğrencilerine 590 TL, Doktora düzeyinde eğitim alan uluslararası öğrencilere ise 880 TL'lik para yardımı yapılmaktadır. Program kapsamında, öğrenciler için yıl içinde düzenlenen sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılma fırsatına sahip olabilmektedirler (www.ytb.gov.tr).

“Türkiye Bursları” programından ilave, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, her sene belli bir kontenjan dahilinde uluslararası öğrencilere burs imkanı sunmaktadır. Yabancı uyruklular 99'la başlayan 11 haneli yabancı kimlik numaraları ile programa başvuru yapabilmektedir. Başvuru yapan öğrencinin burs imkanlarından yararlanabilmesi için eğitim aldığı üniversitede aktif kayıtlı öğrenci statüsünde olmalıdır (www.vgm.gov.tr). Yine uluslararası öğrencilere burs sağlayan kurumlar arasında “Türkiye Diyanet Vakfı” vardır. Kurum vasıtasıyla 1992-2011 yılları arasında eğitim almak için Türkiye'ye gelen 3.115 öğrenciye burs sağlamıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi Raporu, 2015: 95).

2.3.3.7. Uluslararası Öğrencilerin Türkçe Öğrenimi ve Dil Sorunları

Yurt dışına eğitim amacıyla giden öğrencinin ilk aşamada yaşadığı sıkıntıların başında dil sorunu gelmektedir. Dil bir iletişim aracı olduğu için Türkiye'ye gelen öğrenci Türkçe bilmiyorsa toplum içinde iletişim kuramayacak ve birtakım uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalacaktır. Eğitim dili, yurt dışında eğitimin tercihi noktasında önemli bir etkidir.

Eğitim dilinin İngilizce olması tercih noktasında önemli husustur. Bu noktada en çok tercih edilen ülkelerin ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve İrlanda

gibi ülkelerdir. Ayrıca, ana dili İngilizce olmamasına karşılık, eğitim dilinin İngilizce olduğu ülkeler olan Finlandiya, Danimarka, Hollanda ve İsveç gibi ülkeler de tercih edilen lokasyonlar olarak bilinmektedir. Bu bağlamda Türkiye yükseköğretiminde belli boşlukların olduğu görülmektedir. Türkiye’de de eğitim dili olarak İngilizcenin yaygın hale getirilmesi, Avrupa ve Amerika kıtasından öğrencilerin Türkiye’deki üniversiteleri tercih etmelerini artıracaktır (Han, 2016: 75).

Uluslararası öğrenci akademik başarısı için dil bilgisinin yeterli olduğunu düşünebilir ama sosyal dil becerisi noktasında kendini eksik görmesi sebebiyle sosyal dışlanma yaşayabilir. Bu durumda, dil bilgilerinin sağlam olmasının, öğrencinin kendi öz benliğini kazanması noktasında ve kültürel uyum sürecine katılma noktasında etkili olacağı görülmektedir. Yalnızlık hissi ve sosyal çevre, kararlılık ve başarısızlık, endişeli olma ve öz güvenlilik duygularının bireyde olması dil becerileriyle ilişkilidir. Örneğin, ABD’de eğitim gören uluslararası öğrencilerin İngilizce seviyelerinin yeterli düzeyde olmaması, iletişim sağlayabilmelerini engellediği, fikir ve düşüncelerini ortaya koymada bir engel olduğu ortaya çıkmıştır (Ercan, 2012: 19-20)

Kılıçlar, Sarı ve Seçilmiş’in (2012: 167) Türk dünyasından gelen öğrencilerin yaşadığı sorunlarının akademik başarılarına etkilerine yönelik çalışmada öğrencilerin dille ilgili yaşadığı dil sorunları akademik başarılarını düşürürken, dil sorunları ile ilgili sorunları yaşamayan öğrencilerin ise, akademik başarıların yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin Türkçe seviyelerini yükseltmek için, Türkçe derslerinin yanı sıra, yaz döneminde ek olarak Türkçe kurslarının düzenlenmesi öğrencilerin akademik performansında olumlu etki yaratacaktır. Bundan başka, öğrencilerin Türk müşterilerin hizmet almak için başvurduğu işletmelerde stajlarını yapmalarının sağlanması yine dili daha da etkili kullanabilmelerine yardımcı olacaktır.

Türkçe öğretimi konusunda Yunus Emre Enstitüsü başta olmakla birlikte çeşitli kurumlar ve üniversiteler çalışmalar yürütmektedir. Türk kültürünü, dilini, tarihini uluslararası arenada tanıtmaya Yunus Emre Enstitüsü’nün esas çalışmaları arasındadır. Bu amaçla Türkçe eğitimi kurumun eğitim programlarına dahil edilmiştir. Kurum bünyesinde Türkçe Yeterlilik Sınavı ve Türkçe Yaz Okulu Programı gerçekleştirilmektedir. Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÖMER)’leri ile işbirliği içinde olan kurum, dil eğitimi alanında uzaktan eğitim programlarını da gerçekleştirmektedir. TÖMER’lerde sağlanan eğitimin standart duruma getirilmesi ve öğrencilerin Türkçe seviyelerini ölçecek

standart sınavın gerçekleştirilmesi ile ilgili çalışmalar kurum bünyesinde hayata geçirilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı Araştırma Projesi Raporu, 2015: 96). Türkçe öğrenimi ile ilgili önemli kurumlar haline gelen TÖMER'ler ilk kez Ankara Üniversitesi'nde uygulanmaya başlamıştır. Artık birçok üniversitenin TÖMER ofisi bulunmaktadır. Bu sayede yeni gelen uluslararası öğrencilere Türkçe eğitimi ve sertifikasyonu sağlanmaktadır. Ancak dil öğretiminde sadece TÖMER ve kurslar yeterli olmamaktadır. Türkiye Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin Türkçe konusunda pek fazla sorun yaşamadıkları görülse de Afrika ve Uzak Doğu ülkelerinden gelen öğrenciler için farklı bir dili öğrenmek ve bunu bir yıllık bir sürede akademik seviyeye getirmek hiç de kolay olmamaktadır. Bu noktada TÖMER ofislerinin etkin olması ve yükseköğretim kurumlarının olabildiğince evrensel bir dil olan İngilizceye yönelmesinde fayda olacaktır.

2.3.3.8. Uluslararası Öğrencilerin Uyum Süreci

Uluslararası öğrencilerin karşılaştığı sorunlar genellikle ekonomik sorunlar, dil sorunları ve kültürel ve sosyal uyum sorunları şeklinde belirtilmiştir. Uyum, bireyin kendi iç dünyasının toplumun düzenine ayak uydurabilmesi, toplum içindeki bireylerle sağlıklı bir şekilde iletişim kurabilme yeteneğine sahip olma şeklinde açıklanmaktadır. Bireyin kendini tanıyıp, kendi yeteneklerinin bilincinde olması, yer aldığı toplumdaki insanlarla etkin iletişim içinde olması kişisel uyum; aile bireyleriyle olan ilişkilerinin sağlam olması, sosyal iletişim becerilerinin iyi olması, kendi arzu ve gereksinimleri ile bir araya getirmesi ise sosyal uyum; bireyin kendisini fert ve gruplara adapte olabilmesi ise psikolojik uyum şeklinde açıklanmaktadır (Kumcağız ve diğerleri, 2016: 38).

Yeni bir kültürün içine karışan kişilerin yeni kültürü kabullenmemeleri ve kendilerini yeni kültüre dahil etmemeleri görülen bir davranıştır. Kendi ülkelerinden eğitim amacıyla başka bir ülkeye göç eden öğrenciler ilk geldiklerinde bir kültür şoku yaşarlar. Bu durum bireyler üzerinde farklı bireysel psikolojik sorunlar doğurur. Kültür şoku ne kadar olumsuz bir durum da olsa, normal karşılanan bir psikolojik tepkidir (Yağcı ve diğerleri, 2013: 343).

Kültürün farklı olması, öğrencilerin göç ettikleri ülkeye uyumlarını zorlaştırmaktadır. Türkiye'ye gelen öğrencilerin uyum sorunları nedeniyle, stres yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, uyum sorununu çözmeye yönelik rehberlik hizmetlerinin olmaması büyük bir boşluk olarak görülmektedir. Her ne kadar Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi gibi üniversitelerin Uluslararası Öğrenciler Ofislerinde sorunun çözümüne

yönelik çalışmalar gerçekleştirilse de sorunun çözülmesi yolunda yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Öğrenciler Türkiye Cumhuriyetlerden gelmiş olsalar da Türkçeyi iyi konuşamamaları ve farklı kültüre adaptasyon sürecinde zorlanmaları sebebiyle uyum sorunu yaşamaktadırlar (Han, 2016: 78).

Yurt dışına eğitim için giden öğrencilerin giyim konusunda önemli bir uyum sorunu yaşamadıkları, fakat öğrencilerin kendi ülkelerine ait kıyafetleri giymek ve giyim tarzlarından doğan nedenlerle toplum tarafından garip karşılanması noktasında uyum sorunu yaşadıklarını ortaya çıkmıştır. Son olarak, uluslararası öğrenciler Türk gelenek-göreneklerini kendilerine yakın hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bazı özel günler ve bayramların kendi ülkelerinde farklı bir şekilde kutlanması, büyüklerin elinin öpülmesi gibi gelenekler öğrencilere ilginç gelebilmektedir (Kıroğlu ve diğerleri, 2010: 32-33).

Birçok üniversite değişim programları kapsamında hem giden hem de gelen öğrenciler için oryantasyon programları düzenlemektedir. Bu programlar sayesinde öğrenciler gündelik ve kampüs içi yaşamaya alışmaktadır. Ayrıca oryantasyon programları, sınavlar ve dersler hakkında bilgiler, akademisyenlerle olan iletişim noktasında çalışmalar yürütülmesine yardımcı olabilir. Uluslararası öğrencilerin akademik performansını artırmak ve iyi bir vizyon yakalamaları adına her zaman desteklenmeleri gerekmektedir. Öğrencilerin gittikleri ülkede kendilerini rahat hissedebilmeleri ve uyum sorunu yaşamamaları adına uluslararası öğrenci ofislerinde onlara danışmanlık sağlanabilir (Yağcı ve Diğerleri, 2013: 343).

2.4. Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri ile İlgili Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde uluslararası öğrenciler ve sosyal dışlanma olgusu arasında ilişkiyi konu alan literatür taramasına yer verilmiştir. Literatür taraması sonucunda, birçok yerde sosyal dışlanma ve uluslararası öğrenciler arasında ilişkiyi doğrudan konu alan çalışmaların olmadığı gözlenmiştir. Genellikle, var olan çalışmaların büyük çoğunluğu uluslararası öğrencilerin sosyo-ekonomik sorunları ve uyum sürecindeki yaşanan zorluklarla ilgili olduğu anlaşılmıştır. Birçok araştırma öğrencilerin sosyo-ekonomik sorunları içerisinde barınma, beslenme, sağlık, eğitim, ekonomik, uyum sürecinde yaşanan aksaklıklar, toplumsal uyuşmazlıkları gibi sorunları konu almaktadır. Yukarıda belirtilen

sorunlar aynı zamanda uluslararası öğrencilerin çeşitli düzeylerde sosyal dışlanmaya uğradığını göstermektedir.

Timothy Penn ve diğerleri 2013 yılında İtalya’da yaşayan uluslararası öğrencilerin sosyal içirme ve sosyal dışlanma deneyimleri üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada dışlanma ve içirme ile ilgili evrensel bir nedenin olmadığını ortaya koymuşlardır. Buna karşılık öğrencilerin İtalyan toplumuna entegrasyonunu engelleyen ve zorlaştıran bazı iç ve dış faktörlerin olduğunu vurgulanmaktadır. Öğrencilerin sosyal entegrasyonunu engelleyen başlıca faktör barınma faktörü olarak ifade edilmiştir. Çalışmada İtalyan ev arkadaşı olan uluslararası öğrenciler bu sosyal ağ aracılığıyla daha fazla yerel insanla tanışma fırsatı yakaladıkları belirtilmiştir. Bu noktada diğer ülkelerden gelenler ve Erasmus’la gelen öğrencilerle kalan öğrencilerin yerel halkla bütünleşmesi daha zor olmaktadır. Ama araştırma sırasında gelen öğrencilerin daha çok diğer uluslararası öğrencilerle kaldıkları tespit edilmiştir (www.warwick.ac.uk).

Kıroğlu ve diğerlerinin (2010: 31) çalışmasında uluslararası öğrencilerin daha çok ekonomik alanda sorun yaşadıkları belirtilmiştir. Sorun yaşamayan bireyler ise, yaşam kalitelerinden ödün verdiklerini ve kısıtlı bir bütçeyle yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmişlerdir. Özellikle şehrin pahalı olduğunu, devlet yurtlarında yer bulamadıkları için özel yurttta kalmak zorunda kaldıklarını ve özel yurtların da bir hayli pahalı olduğunu vurgulamışlardır. Birçokları burs alamadıklarından şikayet etmektedir. Çalışmada öğrenciler için şehir içi ulaşım masraflarının çok olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada uluslararası öğrencilerin en çok nedenlerden dolayı dışlanma yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Ercan (2012: 33)’ın Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumlarının tespitine yönelik çalışmasında öğrencilerin sadece %3.5’unun durumlarının iyi olduğu, %70’e yakın öğrencinin ailesinin ise orta ve alt gelire sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu noktada öğrencilere yönelik burs miktarları belirlenirken bu durumların göz önünde bulunması gerektiği, öğrencilerin aldığı burs miktarlarının öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılaması noktasında yetersiz kaldığı ve yine de elde edilen bursla geçinmek zorunda oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dil sorunları, barınma sıkıntıları, ayrımcılık, beslenme sıkıntıları, finansal sorunlar, kişinin kendini yalnız hissetmesi ve bazı davranışlarının toplum içinde yanlış anlaşılması sorunlarıyla karşılaştıkları da görülmüştür. Uluslararası öğrencilerin maddi olanaklarının yetersizliği sebebiyle sosyal dışlanma yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Özoğlu ve diğerleri (2012: 130-138) tarafından gerçekleştirilen uluslararası öğrencilerin sosyoekonomik sorunlarının ortaya konulduğu çalışmada öğrencilerin akademik bakımdan çok fazla sorun yaşamadıkları, Türkiye'deki öğretim elemanları ile yabancı olmalarından dolayı birtakım sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Bazı öğrenciler sırf yabancı oldukları öğretim elemanlarının kendilerini dersten bıraktıklarını belirtmiştir. Ayrıca, harç ücretlerinin yüksek olması öğrencilerin eğitim hayatlarını zora sokmakta bazı öğrenciler okulu bırakmayı düşünmektedir. Çalışma kapsamında sosyal sorunlar beş başlıkta toplanmıştır. Bunlar kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar, dile bağlı gelişen sorunlar, konaklama, sağlık sigortası ve maddi sorunlar başlıklardır. Yaşanan sorunlar sosyo-ekonomik sorunlar olmasından ilave sosyal dışlanmanın göstergeleridir.

Savaşan ve diğerleri (2015: 418-420) Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrencilerin birtakım sosyoekonomik sorunlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Belirlenmiş sorunlar; arkadaşlık sorunları, sağlık, kültürel, ekonomik, psikolojik, sosyal sorunlar başlıkları altında incelenmiştir. Öğrencilerin ekonomik sorunlar içerisinde kısmen maddi sorunlar yaşadığı, psikolojik olarak aile özlemi çektiği, akademik yaşamda dil sorunlarıyla karşı karşıya kaldığı, sosyal sorunlar bağlamında ise halkın ve esnafın onlara karşı olumsuz davranışlarıyla karşılaştığı görülmüştür. Ayrıca, öğrencilerin Türkçe konuşurken alay konusu olduğu, Afrikalı öğrencilerin de ten renklerinden dolayı olumsuz tutumlarla karşı karşıya kaldıkları gözlenmiştir.

Sherwani (2015: 6-7), 2015 yılında Sabancı Üniversitesi'nde gerçekleştirilen çalışmada uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma deneyimleriyle ilgili öğrencilerin bireysel olarak ağır stres ve depresyon yaşadıkları sonucuna varmıştır. Türk öğrencilerin %92'si yabancı uyruklu öğrencilerle kalmayı ve zaman geçirmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Uluslararası öğrencilerin %82'si dil engelini önemli bir dışlanma nedeni olarak görmüş ve son olarak öğrencilerin %92'si sosyal yönden dışlandıklarını belirtmiştir.

Snaubar (2017: 803-805) Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrencilerin sosyal sorunları ve sosyal dışlanma durumlarıyla ilgili bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada uluslararası öğrenci sorunları içinde önem teşkil eden sorunlardan bir tanesinin dil sorunu olduğu vurgulanmıştır. Öğrencilerin dil yetkinliklerinin yüksek düzeyde olmaması akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrencilerin yaşadığı belli başlı sosyal dışlanma alanları; dil sorunu oluşan iletişimsizlik, sosyal ve kültürel alana entegre olamama, dersten sonra boş zamanlarda çalışamama, gelir yoksunluğu, yabancı

olmalarından dolayı yerel halk tarafından dışlanma gibi sorunlar gelmektedir. Çalışmada uluslararası öğrencilerin gelir düzeyinin Türkiye’deki yaşam koşullarına yetmemesi sebebi ile çalışmaları gerektiği ancak toplumda öğrencilerin yabancı olmalarından dolayı bir ön yargıyla karşılaştıkları belirtilmiştir. Çalışmada esas amacı eğitim olan uluslararası öğrencilerin, eğitimlerini tamamlamak için çalışma hayatına katılma gerekliliğinin onların akademik çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir.

Yardımcıoğlu ve diğerleri (2017: 246-247) Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören uluslararası öğrencilerin sorunları ile ilgili gerçekleştirdikleri çalışmada diğer çalışmalarla benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin maddi bakımdan birtakım sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrenciler Türkiye’de yaşamın oldukça pahalı olduğunu ve giderlerinin çok fazla olduğunu belirtmiştir. Burslu öğrenciler de kaldıkları yurttaki yemeklerin iyi olmadığını ve özellikle yaz aylarında devlet yurdunda yemek çıkmadığı için dışarıda yemek zorunda kaldıklarını belirterek bu durumun maddi açıdan onlara çok fazla etki ettiğini belirtmiştir. Yerel halkın onlara karşı olan tutum ve davranışlarıyla ilgili sorunlar incelendiğinde özellikle Afrikalı öğrencilerin onlara karşı olan tavırlarının önyargılı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Gül (2019:122-123) Uşak Üniversitesi’nde öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin sosyal dışlanma ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirlenmesine yönelik çalışmada uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma alanları barınma, ekonomik zorluklar, istihdam sınırlılığı, eğitim, sağlık, sosyal hizmetlerindeki sorunlar olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda öğrenciler sosyal ilişkiler bakımından da sorunlarla karşı karşıya kaldıkları, yabancı öğretim elemanları ve öğrencilerle ilişkilerinin iyi olduğu görülmektedir.

Apaydın ve diğerlerinin (2020: 469) Akdeniz Üniversitesi’nde gerçekleştirdiği çalışmada, uluslararası öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları ortaya konulmuştur. Çalışma bulgularında öğrencilerin sosyo-kültürel açıdan fazla sorunla karşılaşmadıkları ancak ekonomik boyutta daha fazla sorunlara maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle maddi gelir bağlamında sorun yaşayan öğrenciler, sağlık ve toplu taşıt alanında sorun yaşadığı ve eğitim amacıyla ayrılan bütçelerinin onlara yetmediği anlaşılmıştır. Şahin (2020: 81-84) Mersin Üniversitesi’nde öğrenim gören Suriyeli kadın öğrencilerin sosyal dışlanma deneyimleri üzerine yaptığı araştırmada konuya ekonomik, politik, mekansal ve kültürel boyutlar bakımından yaklaşmıştır. Öğrencilerin, sigortasız ve güvencesiz düşük ücretlerle çalıştığı ortaya çıkmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ ORTADOĞU KÖKENLİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN SOSYAL DIŞLANMA DÜZEYLERİ

Önceki bölümlerdeki açıklamalar doğrultusunda, bireyin insan onuruna yaraşır şekilde yaşamasını engelleyen her türlü sosyal, ekonomik ve toplumsal gereksinimlerin dışında bırakan yoksunluk durumu, sosyal dışlanma olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesine yönelik nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin dışlanma düzeylerini belirlenmesi hedeflenen araştırmada Ortadoğu ülkelerin gelen uluslararası öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Örneklem olarak Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrencilerin seçilmesinde amaç, Türkiye'deki uluslararası öğrenciler arasında bu ülkelere gelen öğrenci payının yüksek olmasıdır. Bu bağlamda bölümde araştırmanın amacı ve önemi, araştırma deseni ve kullanılan yöntem ve teknikler, kapsam ve sınırlılıklar yer almaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırmanın bulgularına ve yorumlarına da bölümde yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Problemi ve Soruları

Her yıl farklı farklı coğrafyalardan binlerce öğrenci eğitim göçü ile Türkiye'ye gelmektedir. Yeni bir kültür ve toplumun içine dahil olan öğrenciler Türkiye'de bulundukları süre zarfında birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle öğrenciler ilk yıllarında daha fazla sorun yaşamaktadır. Araştırmada Türkiye'de eğitim gören uluslararası öğrencilerin yaşadıkları sosyal dışlanma düzeyleri problem olarak belirlenmiştir. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler ekonomik alan bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı?
- Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler toplumsal alan bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı?

- Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler kültürel alan bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı?
- Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler siyasal yaşam alanı bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı?

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ortadoğu kökenli öğrencilerin değişik kanallar vasıtasıyla Türkiye'ye gelmesi, Türk yükseköğretim sistemine dahil olması, barınma, beslenme, gelir durumu, sağlık, bürokratik süreçler ve topluma dahil olma gibi alanlardaki sosyal sorunların sosyal dışlanmayla sonuçlanması çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Ayrıca, sorunlar çerçevesinde öneriler sunulması da çalışmanın bir diğer amaçlarından bir tanesidir.

Sorunların başında dil sorunu gelmektedir. Yaşadığı ülkenin dilini bilmeyen öğrenci hem resmi işlemlerde hem akademik süreçte hem de sosyal yaşamda birtakım sorunlar yaşayabilmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin göç politikaları ile ilgili bilgi eksikliği, maddi yetersizlikler ve bunun peşinden gelen, istihdam, barınma, beslenme, sağlık sistemi alanında yaşanan sorunlar öğrenciyi olumsuz etkilemekte, onun sosyal dışlanmasına neden olmaktadır. Her gelen uluslararası öğrenci, birer göçmen olduğu için geldikleri topluma dahil olmada da sorun yaşayarak, sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Ağır bir sosyal dışlanma olgusunu yaşayan birey psikolojik olarak da olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadır. Literatür taramasında çalışmaların birçoğunun sosyo-ekonomik sorunlar bağlamında incelendiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, öğrencilerin yaşamış olduğu sosyal ve ekonomik sorunlar sosyal dışlanma başlığı içerisinde incelenecek ve herhangi bir nedenden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kalmaların incelenecektir. Literatür taraması sonucu, elde edilen sonuçlara esasen söylenebilir ki uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu sosyal dışlanmanın türleri olan ekonomik alandan dışlanma, toplumsal yaşamdan dışlanma, kültürel alandan dışlanma ve siyasal yaşamdan dışlanma başlıkları ve onların alt başlıkları dahilinde incelenmiştir. Mevcut çalışma tamamen bu başlıklar içerisinde ele alınmış ve bulgular elde edilmiştir. Bu amaçla, yürütülen çalışmanın ileride uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri ile ilgili yapılacak farklı nitelikli çalışmalara kaynak sağlayacağı öngörülmektedir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türk yükseköğretim sistemi içerisinde yer alan tüm Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler çalışmanın evrenini teşkil etmektedir. Evren, araştırılan konuyu içeren katılımcıların tamamını kapsayan bütündür. Evren, araştırma sonuçlarını genellemesi durumudur. Bu genellemeler canlı ve cansız tüm elemanları kapsayabilir (Özen ve Gül , 2010: 395). Çalışma ile ilgili tüm Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilere ulaşmak zaman ve maliyet açısından zor olduğu için uygun bir örneklem seçimine gerek duyulmaktadır. Bu noktada örneklem olarak evrenden daha küçük bir grup olan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde Öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler seçilerek araştırma bu örneklem doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Örneklem seçiminde Amaçlı Örnekleme Yöntemlerinden Kartopu veya Zincir Örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım, çalışmanın problemi doğrultusunda geniş bilgi sahibi olan kişi ve durumların ortaya konulmasında etkili olmaktadır. Süreç, “Bu konu ile ilgili kimler en çok bilgiye sahip olabilir?” sorusuyla başlamaktadır. Çalışma ile ilgili süreç ilerlerken veriler birer kartopu şeklinde büyüyecek, belirli süreç sonrasında bulgular içerisinden belirli sayıda veriler öne çıkacak, araştırma ile ilgili görüşülmesi düşünülen kişi sayısı veya araştırılması gereken durumların sayısı azalacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2018: 122). Çalışma ile ilgili örneklem dahil olan katılımcılarla görüşmeye başlanmış ve bu ilk katılımcıların yönlendirmesi ile diğer katılımcılara ulaşılmıştır.

3.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamına, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde öğrenim gören Ortadoğu kökenli ve kültürel olarak Ortadoğu ülkelerine yakın olan uluslararası öğrenciler dahil olmaktadır. Zaman ve maliyet kısıtlılığı nedeniyle çalışmamız Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Araştırma sırasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Öğrenciler Ofisi ile görüşülmüş ve 2019-2020 eğitim öğretim yılım eğitim düzeylerine göre Ortadoğu ülkelerinden gelmiş uluslararası öğrencilerin sayısı öğrenilmiştir. Öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Öğrenciler Ofisi’nden elde edilmiştir. Alınan bilgiye göre, üniversitede Afganistan, Cezayir, Fas, Filistin, Irak, İran, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Lübnan, Mısır, Suriye, Ürdün, Yemen gibi Ortadoğu ülkelerinden gelmiş 212 uluslararası öğrencinin öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Net sayı olan 212 öğrenciyle görüşme ulaşım ve maddi imkanların kısıtlılığı, dünyada ve Türkiye

genelinde hızla yayılan COVID-19 salgını ve zaman sorunu dolayısıyla küçük bir örneklem grup seçilerek gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla olan görüşmeler veri doyumuna ulaşılan kadar gerçekleşmiştir. Araştırma ile ilgili net öğrenci sayısı belirlendikten sonra, görüşme için ayrılan süre dahilinde görüşmeye dahil olmayı kabul eden 20 görüşmeciyle görüşülmüştür.

Türkiye'ye gelme ve üniversiteleri tercih etmesi durumunda herhangi bir fark gözetilmemiştir. Örneğin, geçici koruma statüsünde Türkiye'de bulunan ve üniversitede okuyan uluslararası öğrencilerle, öğrenci ikametiyile Türkiye'de öğrenim gören Ortadoğu uluslararası öğrenciler birarada fark gözetilmeden yer almıştır. Ayrıca, çalışmada hem 1 yıl veya 1 yıldan az süre Türkiye'de ikamet eden ve okuyan öğrenciler hem de 3 veya 4 yıl süreyle Türkiye'de ikamet eden ve okuyan öğrenciler yer almıştır. Özellikle, bazı öğrencilerin TÖMER dil öğretim hazırlık sınıfında okuduğu ve Türkçeyi ileri seviyede konuşup, anlayamadığı düşünüldüğünde bu katılımcılarla görüşme gerçekleştirilirken, Türkçe dil seviyesi iyi olan katılımcılardan yardım isteyerek, birer çevirmen sıfatıyla onların görüşmede yer alması istenilmiştir.

3.5. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Çalışmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesi amacıyla nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama aracına, araştırma desenine ve veri analizine bu başlıkta yer verilmiştir.

3.5.1. Veri Toplama Aracı

Çalışma, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda derinlemesine görüşme tekniği ile veri toplanması sağlanmıştır. Mevcut görüşme tekniği, araştırmacı ve araştırmanın esas konusunu teşkil eden hedef kitle mensubu katılımcı arasında kontrollü ve belli bir amaç doğrultusunda sözlü iletişim yoluyla gerçekleştirilmektedir. Araştırmacı, çalışma ile ilgili önceden belirlediği soruları karşısındaki görüşmeciye yönelterek, onun öznel düşüncelerini öğrenmeyi amaçlar. Araştırmacı, hazırladığı sorularla karşısındaki kişinin içsel dünyasına girmeye çalışır (Türnüklü , 2000: 544-545). Derinlemesine görüşme tekniğinin esas özelliği görüşme yapılan kişinin çalışmaya aktif katılımını sağlamaktır. Görüşmeye katılan her iki taraf iletişim sürecinde eşit haklara sahiptir. Karşılıklı etkileşim içerisinde bilgiler ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle derinlemesine görüşme tekniğinin sınırları önceden belirlenemez (Tekin, 2012: 102-104).

Görüşme yöntemiyle ilgili üç esas görüşme türü mevcuttur. Bunlar; *sohbet tarzı görüşme*, *standartlaştırılmış açık uçlu görüşme* ve *görüşme formu yaklaşımı* şeklinde ayrılmaktadır. Sohbet tarzı görüşmede sorular, sürecin akışına doğru sorulur. Önceden belirlenmiş soru yoktur. Görüşmenin hangi yönde ilerleyeceği önceden kestirilememektedir. Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme yaklaşımında önceden belirlenmiş, belirli sıraya konulmuş ve bir dizi sorular vardır. Görüşme ile ilgili esneklik oldukça sınırlıdır. Görüşmeciyeye sorular aynı tarzda ve sırasıyla sorulur. Görüşme formu yaklaşımında ise, benzer konulara yönelmek yolu ile farklı kişilerden ortak bilgilerin alınması amacı hakimdir. Görüşmeci önceden hazırladığı sorulara sadık kalarak, yeni sorular sorabilmektedir. Görüşme esnasında, soruların cümle yapısı ve sıralaması değiştirilebilmektedir. Sorular sorulurken bazı soruların ayrıntısına girilebildiği gibi, bazı sorular da amaca uygun olmadığı düşünülmüş sorulmayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 131-132). Bu tez çalışmasında uygulanan görüşme tekniği yaklaşımı, *Görüşme Formu Yaklaşımı*'dir. Bu yaklaşımın özelliklerine uygun olacak şekilde önceden 16 sorudan oluşan soru formu hazırlanmış ve görüşme esnasında soruların içerisinde esas sorulara bağlı kalınarak bazı sorular eklenmiştir. Çalışma soruları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm öğrencilerin demografik bilgileri, ikinci bölüm eğitim için Türkiye'yi seçme nedenleri ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ni tercih etme nedenlerinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümünde ise sosyal dışlanmanın ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda sosyal dışlanma durumları incelenmiştir. Bu başlıklar altında sağlık, barınma, ekonomik yetersizlikler, beslenme, çalışma hayatı, eğitim, kamu alanıyla ilişkiler gibi alanlar incelemeye alınan alt başlıklardır.

Görüşme bünyesinde öğrencilere soru sorulurken, ana soruların içerisinde birtakım yönlendirici ek sorular sorulmuştur. Bunun yanında, gerekli görülmediği durumlar bazı sorular bazı katılımcılara sorulmamıştır. Örneğin, öğrenci burs almıyorsa veya bursa hiç başvurmadıysa ve burs imkanlarıyla ilgili herhangi bir bilgisi yoksa bu soru katılımcıya sorulmamıştır. Benzer şekilde öğrenci hiçbir zaman öğrenci yurdunda kalmamışsa, bu katılımcıya barınma imkanları ile ilgili sorularda yurt imkanlarıyla ilgili soru sorulmamıştır.

Ortadoğu ülkelerinden gelen uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili katılımcıların sayısı, isimleri ve iletişim adresleri önceden belirlenmiş ve bu kişilerden görüşme yapmayı kabul edenlerle bir randevu alınarak görüşülmüştür. Çalışma gerçekleştirilirken, katılımcıların kendilerini rahat hissedebilmeleri için kafe veya başka sosyal ortamlar tercih edilmiştir. Bu doğrultuda 20 katılımcı ile 01 Mart-10 Mart 2020

tarihleri arasında görüşme sağlanmıştır. Görüşmeler katılımcılara bilgi verilerek ve onların izinleri çerçevesinde ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 30-40 dakika aralığında sürmüştür. Görüşme gerçekleştirildikten sonra alınan ses kayıtları Microsoft Office Word programı aracılığıyla yazılı dokümana dönüştürülmüştür.

3.5.2. Araştırma Modeli ve Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerin kullanılması ile algı ve olaylar bütününe gerçekçi bir biçimde uygulanması sonucu uygulanmasıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bakış açısına odaklanarak, araştırmayla ilgili ortaya konulmuş problemi yorumlamaya yönelir. Çalışma ile ilgili araştırılan olgu ve olaylar kendi içerisinde ele alınır. Bununla birlikte kişilerin onlara yükledikleri anlamlar çerçevesinde yorumlanır. Nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilen çalışmalarda konu ile ilgili derin bir kavrayışa ulaşma amacı bulunmaktadır. Bu şekilde araştırmacı birer kaşif gibi hareket ederek, ek sorularla hedef kitlenin kişisel bakış açısına ulaşmaya çalışır (Karataş, 2015: 63).

Çalışmada araştırma deseni olarak nitel araştırmalarda geniş bir şekilde kullanılan durum çalışması (örnek olay) deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, güncel nitelikte olan durumları kendi gerçek yaşamı dahilinde araştırmaktadır. Kesin niteliği belirgin olmayan olaylarda, birden fazla veri setinin bulunduğu durumlarda kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 290). Durum çalışması, reel ortamda nelerin olduğuna bakma, sistematik şekilde verileri toplama, irdeleme ve sonuçları yorumlama yoludur (Aytaçlı, 2012: 3) Tez çalışması kapsamında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde öğrenim gören Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri durum analizi ile gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, katılımcılarla görüşmeler yapılarak eriler toplanmış, analiz edilerek, yorumlanmıştır.

3.5.3. Verilerin Analizi

Araştırma ile elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, yazılı bilgilerin içeriğinin özetlenmesi ve ortaya konulması sürecidir. Sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan ve belirli kurallarla kitap bölümü, mektup, tarihsel metinler, gazete yazıları gibi metinlerin kodlamalarla içeriğinin özetlendiği sistematik tekniktir (Sert vd., 2012: 353).

İçerik analizinde amaç, elde edilen verileri açıklayabilen kavram ve olgulara erişmektir. Elde edilen veriler içerik analizi ile daha derin bir işleme alınır. Daha sonra betimsel yaklaşım çerçevesinde farkedilmeyen tema ve kavramlar ortaya çıkarılır. İçerik analizinde yapılan temel işlem, ortak benzerlikleri olan kavram ve temaları belirlemek ve okuyucunun anlamasına uygun olacak şekilde düzenlenerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Çalışma için 20 görüşme gerçekleştirilse de, 19 görüşme analize dahil edilmiştir. Görüşmelerden bir tanesinde istenilen sonuçlar çalışmanın amaçları dışında olduğu için tez çalışmasından çıkarılmıştır. Bu şekilde yukarıldığı aktarıldığı şekilde toplanarak, kavramsallaştırma, kodlama ve temalaştırma işleminden sonra MAXQDA 20 analiz programı ile analizi gerçekleştirilmiştir.

3.6. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerini belirlemeye yönelik nitel araştırma analiz sonuçlarına ve yorumlarına yer verilecektir. Sosyal dışlanma ile ilgili bulgulardan önce ise araştırmaya katılanların demografik bilgilerinden, Türkiye’de yükseköğretime başlama nedenlerinden ve Çanakkale’yi tercih etme sebeplerinden bahsedilecektir.

3.6.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

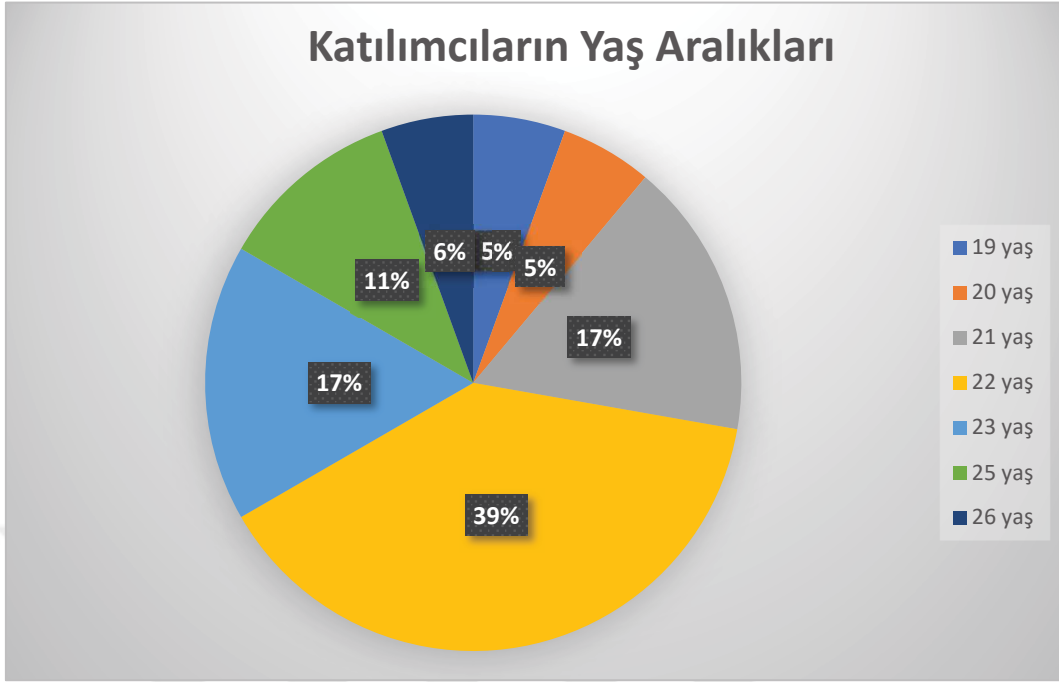
Çalışma gerçekleştirilirken soru formunda katılımcıların demografik bilgileri ile ilgili sorulara da yer verilmiştir. Öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, milliyeti, eğitim seviyesi, eğitim süresi, gelir durumu, gelir kaynağı gibi bilgiler görüşmede katılımcılara yöneltilmiştir. Toplanan bilgiler Tablo 3.1 ‘de ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır.

Tablo 3.1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaşı	Cinsiyeti	Uyruğu	Eğitim Seviyesi	Eğitim Süresi	Gelir Durumu	Gelir Kaynağı
K1	22	Erkek	Afganistan	Lisans	1 buçuk yıl	700 tl	Aileden
K2	23	Erkek	Afganistan	Lisans	8 ay	1000 tl	Aileden
K3	21	Erkek	Afganistan	Lisans	2 yıl	350 tl	Aileden
K4	23	Erkek	Afganistan	Lisans	1 yıl	1500 tl	Hem çalışıyor hem de aileden
K5	20	Kadın	Cezayir	Lisans	1 buçuk yıl	800 tl	Burslu
K6	19	Erkek	Filistin	Lisans	1 buçuk yıl	1500 tl	Aileden
K7	25	Erkek	Irak	Lisans	3 yıl	1500 tl	Aileden
K8	22	Erkek	İran	Lisans	1 yıl	1000 tl	Aileden
K9	22	Erkek	Lübnan	Lisans	4 yıl	1000 tl	Aileden
K10	22	Erkek	Mısır	Lisans	2 yıl	1000 tl	Aileden
K11	22	Erkek	Mısır	Lisans	1 yıl 2 ay	900 tl	Aileden
K12	26	Kadın	Suriye	Lisans	4 yıl	1500 tl	Hem çalışıyor hem de aileden
K13	22	Erkek	Suriye	Lisans	3 yıl	700 tl	Aileden
K14	25	Erkek	Suriye	Lisans	2 yıl	1400 tl	Çalışıyor
K15	20	Erkek	Suriye	Lisans	2 yıl	650 tl	Aileden
K16	23	Erkek	Tunus	Lisans	2 yıl	800 tl	Burslu
K17	22	Kadın	Yemen	Lisans	1 buçuk yıl	1000 tl	Hem burslu hem de aileden
K18	21	Erkek	Yemen	Lisans	1 yıl	700 tl	Burslu
K19	21	Erkek	Yemen	Lisans	1 yıl	800 tl	Burslu

Tablo 3.1’de katılımcıların demografik özellikleri yer almıştır. Araştırmanın gizliliği açısından katılımcıların isimleri gizli tutulmuş, K1, K2, K3... K19 şeklinde kodlanmıştır. Bu bölümde onların, yaş, cinsiyet, uyruk, öğrenim düzeyi, eğitimde geçirdikleri süre, aylık gelirleri ve gelir kaynakları belirtilmiştir.

Şekil 3.1: Katılımcıların Yaş Aralıkları

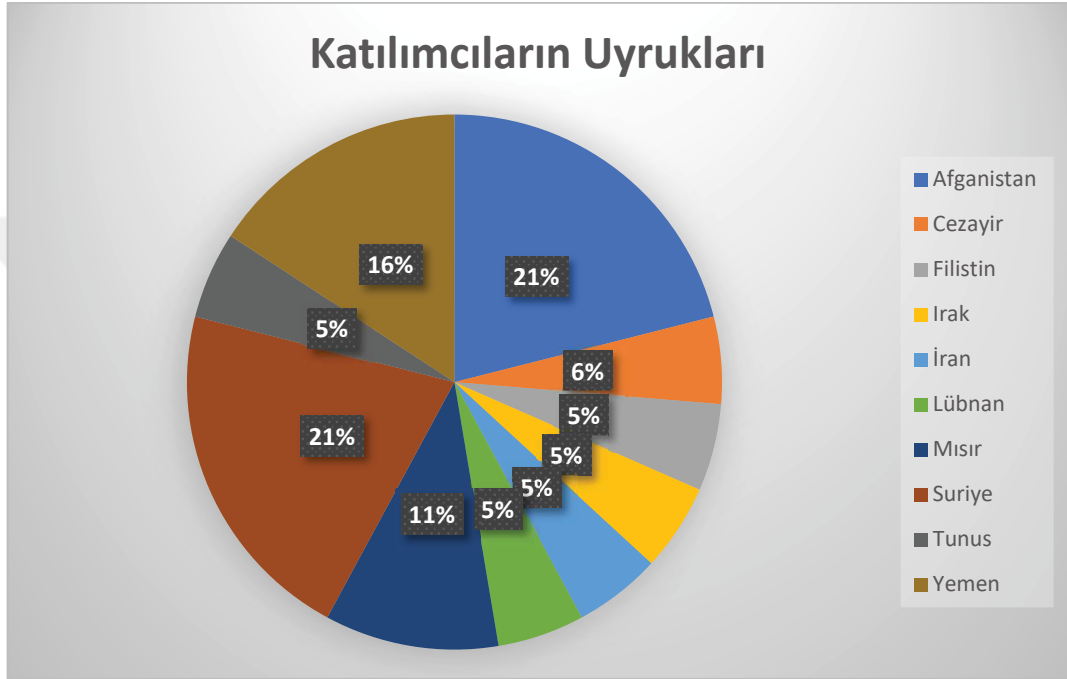
Şekil 3.1’de katılımcıların yaş aralıkları oransal olarak yer almıştır. Oranlara baktığımızda en fazla katılım gösteren katılımcı yaşı, %39 ile 22 yaşında olanlardır. Bundan başka, katılımcıların yüzde %17’lik dilimi 21 ve yine %17’si 23 yaşındadır. Çalışmadaki en düşük oranlar ise, %5 ile 20 ve 19 yaşında olan katılımcılar paylaşmıştır.

Şekil 3.2: Katılımcıların Cinsiyet Özellikleri

Katılımcıların cinsiyetine bakıldığında çoğunluk erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Analizi gerçekleştirilen 19 katılımcıdan 16'sı erkek, 3'ü ise kadındır. Oransal olarak, katılımcıların %83 erkekler, %17'sini ise kadınların temsil ettiği ortaya çıkmıştır. Katılımcılarla ilgili görüşme gerçekleştirilirken. Erkek katılımcılar, görüşmeye katılımda daha istekli olmuştur.

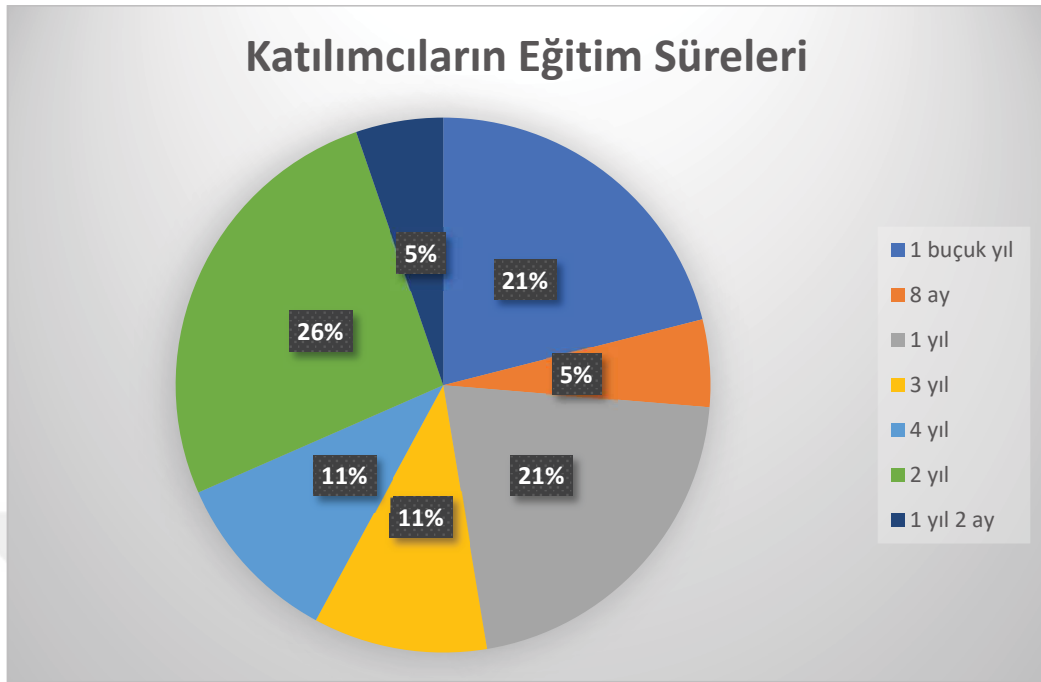
Şekil 3.3: Katılımcıların Uyrukları

Şekil 3.3'de çalışmaya katılan öğrencilerin hangi ülkelerden geldikleri ile ilgili bilgiler yer almıştır. Bu bağlamda, en fazla öğrencinin %21'erlik dilimlerle Suriye ve Afganistan'dan olduğu görülürken, en düşük katılım sağlayan ülke öğrencilerinin ise %5'erlik ile Filistin, Irak, İran, Lübnan, Tunus gibi ülkelerden olduğu görülmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 3.4'de ise Türkiye'de öğrenim gören Ortadoğu uyruklu uluslararası öğrencilerin eğitimde bulundukları eğitim süreleri yer almaktadır. Bu doğrultuda, öğrencilerin %26'lık bir bölümünün iki yıldır Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde öğrenim gördüğü anlaşılrken, %5 gibi en düşük oranı temsil eden öğrencilerin ise 8 ay ve 1 yıl iki aydır yükseköğretim kurumunda lisans düzeyinde öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, çalışmaya katılan öğrencilerin tamamı lisans düzeyinde eğitim görmektedir.

Şekil 3.4. Katılımcıların Eğitim Süreleri

Öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri belirlenirken, en önemli özelliklerden birisi de katılımcıların gelir durumu olduğu bilinmektedir. Zira gelir düzeyi, öğrencinin yaşam kalitesini derinden etkilemektedir. Şekil 3.5.’te katılımcıların gelir düzeyi yer almaktadır.

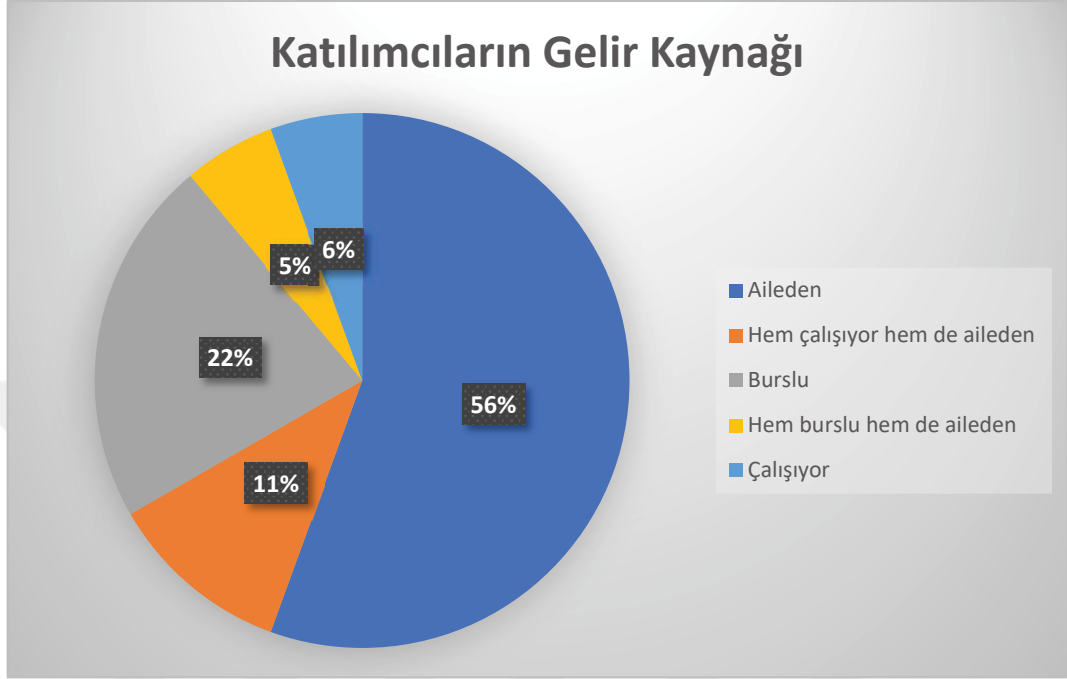
Şekil 3.5. Katılımcıların Gelir Düzeyi

Şekil 3.5.’e göre katılımcıların gelir durumlarında farklılık göze çarpmaktadır. Öğrencilerin %27’lik kısmı oransal olarak da en yüksek orana sahip olan öğrenciler aylık

1000 TL gelirinin olduğu ortaya çıkmıştır. En düşük orana sahip olan gelir düzeyi ise %5 'le 900 TL, 650 TL 1400 TL olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.6. Katılımcıların Gelir Kaynağı

Son olarak Şekil 3.6'da katılımcıların gelir kaynakları yer almıştır. Oransal olarak bakıldığında %56'lık öğrenci gelirini ailelerinden gelen parayla sağladığını, %5'lık bir kısmı ise hem burs aldığını hem de ailesinden gelen gelirle geçimini sağladığını belirtmiştir.

3.6.2. Katılımcıların Türkiye'de Yükseköğretime Başlama Süreci

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara Türkiye'de üniversite okumayı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ni tercih etme nedenleri ile ilgili 2 soru yöneltilmiştir. Bulgular çalışmanın diğer kısımlarından bağımsız şekilde kodlanarak bu bölümde verilmiştir.

Kodlamalar sonucunda öğrencilerin Türkiye'de üniversite okumayı tercih etme nedenleri 7 başlıkta toplanmıştır. Katılımcıların 8'i yakın çevresinin Türkiye'de üniversite okumayı önerdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte 8 katılımcı da savaş sonrası ülkesinden ayrıldığını ve Türkiye'ye yerleştiğinde buradaki üniversiteleri tercih ettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler ışığında Türkiye'nin yakın coğrafyası olan Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar ve bunun sonucunda bu ülkelere yönelen göç dalgası Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikasını etkilemektedir.

Araştırmada katılımcılar Türk üniversitelerini tercih etme nedenlerini belirtmiştir. Buna göre 7 katılımcı Türkiye’deki eğitimin ucuz olduğunu, 6 katılımcı eğitimin kalitesinin yüksek olduğunu, 4 katılımcı eğitimin kolay olduğunu, 4 katılımcı kültürün ortak ve benzer olduğunu belirterek Türkiye’yi tercih etmişlerdir. Son olarak 4 katılımcı ise Türk üniversitelerini tercih etmelerini kişisel nedenlere bağlamıştır. Veriler incelendiğinde üniversite tercihiyle ilgili öğrencilerin birden fazla nedenlerinin olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’ni tercih nedenleri ile ilgili bulgular incelendiğinde dört neden ortaya çıkmıştır. Katılımcıların 10’u Çanakkale şehrinin sevilmesini, 6’sı verilen eğitimin kaliteli oluşunu neden göstermiştir. Bununla birlikte 5 öğrencinin üniversite tercihinde yakınlarının önerisinin payı olduğunu belirtirken, 2 öğrenci de üniversitenin diğer üniversiteler arasında başarı sıralamasında yüksek sıralarda olmasını neden göstererek tercih ettiğini belirtmiştir. Veriler ışığında öğrenciler üniversite tercihini geniş bir araştırma sonucu belirtmektedir. Şehir faktörü öğrenciler için birincil faktör olmakta, özellikle denize yakın şehirlerdeki üniversiteler öğrencilerin ilk tercihleri arasında yer almaktadır. Öğrencilerin üniversite tercihinde yakınlarının önerisinin payının yüksek olması da Türkiye’deki yükseköğretim sisteminin insanları memnun ettiğini göstermektedir. Türkiye’den mezun olan öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde yakınlarına da Türkiye’de okumayı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’ni tercih etmelerini önermeleri mezunların eğitimden memnun kalma düzeylerinin iyi olduğuna işaret etmektedir. Bu da üniversitenin uluslararası tanınırlığının artmasına olanak sağlar. Ayrıca, 6 katılımcının da Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’ni tercihte eğitimin kalitesi açısından olumlu görüşler bildirmesi üniversitenin uluslararası eğitim politikalarını olumlu yönden etkilemektedir.

3.6.3. Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri ile İlgili Bulgular

Bu kısımda ilk olarak MAXQDA Analytics 20 programının “Görsel Araçlar Penceresindeki Kod Matrisi Tarayıcı” sekmesi kullanılarak oluşturulan tema ve alt kodlar sıralanmıştır.. Belirlenen temalar Şekil 3.7 ve 3.8’de yer almıştır. Şekil 3.7. ve Şekil 3.8. çalışma ile ilgili belirlenmiş kodlar ve bu kodların frekans aralıklarını belirtmektedir. Çalışma yedi tema ve kırk kod belirlenmiştir. Şekil 3.7.de Sosyal Yaşamdan Dışlanma, Mülkiyetten ve Konuttan Dışlanma, Şekil 3.8.de Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma, Eğitim İmkanlarından Dışlanma, Sağlık Olanaklarından Dışlanma, İl Göç İdaresi İle İlişkiler, İşgücü Piyasasından Dışlanma gibi temalar yer almıştır. Şeklin sol tarafında

belirlenen tema ve kodlamalar sağ tarafında ise sayılarla frekans sıklıkları yer almıştır. Toplam kod frekansı ise 427’dir.

Şekil 3.7. Belirlenen Tema ve Kodlar

Kod Sistemi	SOSYAL DIŞLANMA OLGUSU	TOPLAM
> MAL VE HİZMET PİYASASINDAN DIŞLANMA	■	71
> İL GÖÇ İDARESİ İLE İLİŞKİLER	■	21
> SAĞLIK OLANAKLARINDAN DIŞLANMA	■	32
> İŞ GÜCÜ PİYASASINDAN DIŞLANMA	■	69
> EĞİTİM İMKANLARINDAN DIŞLANMA	■	43
▼ SOSYAL YAŞAMDAN DIŞLANMA		0
▼ Sosyal Aktivitelere Katılım		0
▼ Sosyal Ortamlara Katılamama Durumu		0
○ Nitelikli Aktivite Bulamama	■	2
○ Boş Zamanlarda Çalışmayı Tercih Etme	■	1
○ Sosyal Aktivitelere Katılımda Zaman Sorunsalı	■	3
○ Kaba ve Kötü Davranışa Maruz Kalma	■	2
○ Etkinliklerin Ücretli Oluşu	■	2
○ Yabancı Öğrencilere Yönelik Dernek ve Programlara Katılım	■	12
▼ Kendi Dilini Konuşurken Alınan Tepkiler		0
○ Olumsuz Tepki veya Söylemler	■	16
▼ Üniversite Hayatına Alışma Sürecindeki Olumsuzluklar		0
○ Yasal İzin Olmayışı	■	3
○ Aile Özlemi	■	1
○ Kabul Edilmeme Korkusu	■	5
○ Maddi Zorluklar	■	3
○ Dil Sorunu	■	10
○ Kültürel Farklılıklar	■	14
○ Maruz Kalınan İrkçilik	■	4
▼ Üniversitedeki Arkadaşlık Ortamından Dışlanma		0
○ Türk Öğrencilerin Yabancılardan Uzak Durmak İsteyişi	■	10
○ Kişisel Tercih Sonucu Sosyalleşmeme	■	10
○ Dil Sorunundan Dolayı İletişimsizlik	■	6
○ Maruz Kalınan İrkçilik	■	8
▼ MÜLKİYETTEN VE KONUTTAN DIŞLANMA		0
▼ Yaşanılan Ev İle İlgili Temel Sorunlar		0
○ Yabancı Öğrencilere Karşı Varolan Önyargı	■	5
○ Ülkeye Gelişte Arkadaş Yanında Kalma Sorunsalı	■	13
○ Ev Sahibi, Mahalle ve Komşulardan Dışlanma	■	13
○ Yabancı Öğrencilere Konut Vermedeki Önyargı	■	9
○ Konut Kiralarının Yüksek Oluşu	■	9
○ Kalabalık Ev Yaşamı	■	4
▼ Yurtlardaki Arkadaşlık İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar		0
○ Kişisel Özellik Olarak Arkadaşlık Kuramama	■	1
○ Türk Öğrencilerin Kaba Davranışlarına Maruz Kalma	■	2
○ Yabancı Öğrencilere Karşı Önyargı	■	5
○ Dil Sorunundan Dolayı İletişim Kuramama	■	2
▼ Yaşanılan Yurt İle İlgili Sorunlar		0
○ Yabancı Öğrencilerden Talep Edilen Yüksek Ücret	■	2
○ Yurdun Fiziksel Şartları Sonucu Mağduriyet	■	10
○ Ara Tatillerde Yurtların Kapanması İle Yaşanan Mağduriyet	■	4
Σ TOPLAM	427	427

Şekil 3.7’de en fazla kodlamanın ve frekans sıklığının olduğu görülmektedir. En fazla kodlamanın gerçekleştiği kısım sosyal yaşamdan dışlanma teması altında gerçekleşmiştir. Burada katılımcılar en fazla “Yabancı Öğrencilere Yönelik Dernek ve Programlara Katılım”, “Kendi Dilinde Konuşurken Olumsuz Tepki ve Söylemler”,

“Üniversite Hayatına Alışma Sürecinde Dil Sorunu” “Üniversite Hayatına Alışma Sürecinde Kültürel Farklılıklar” “Türk Öğrencilerin Yabancılardan Uzak Durma İsteği” ve “Kişisel Tercih Sonucu Sosyalleşmeme” gibi frekanslara vurgu yapmıştır. Bu alanlarda katılımcıların daha çok fikir bildirmeleri öğrencilerin daha çok mevcut alanlarda dışlanma sorunu yaşadıklarını göstermektedir. Şekil 3.7’de Mülkiyetten ve Konuttan Dışlanma alanı ile ilgili kodlama da gerçekleştirilmiş ve frekans aralıkları ortaya konulmuştur. Buradan hareketle katılımcılar, “Ülkeye Gelişte Arkadaş Yanında Kalma Sorunsalı”, “Ev Sahibi, Mahalle ve Komşulardan Dışlanma” ve “Yurdun Fiziksel Şartları Sonucu Mağduriyet” gibi frekanslara vurgu yapmıştır. Bu da katılımcıların bu alanlarla ilgili daha fazla sorun yaşadığını ve mülkiyetten dışlanma konusunda en fazla bu konularda dışlanma yaşadığını göstermektedir.

Şekil 3.8’de ise Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma, İl Göç İdaresi ile İlişkiler, Sağlık Olanaklarından Dışlanma, İşgücü Piyasasından Dışlanma ve Eğitim İmkanlarından Dışlanma gibi temalar belirlenmiştir. Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma teması içerisinde “Elde Edilen Gelirin Yeterli Olmayışı”, “Kısıtlı Beslenme İmkânı”, “Türk Yemeklerine Alışamama” ve “Sürekli Olan Fiyat Artışı” gibi frekanslarda yoğunluk görülmektedir. “İl Göç İdaresi ile İlişkiler” teması içerisinde esas yoğunluk ise “Göç İdaresindeki Personelindeki Personelin İlgisizliği ve Kabalığı” teması üzerinde gerçekleşmiştir. Buradaki yoğunluk diğer kodlamalardaki tüm frekans yoğunluğundan fazladır. Bu şekilde katılımcıların en fazla il göç idaresinde sorun yaşadığını ve dolayısıyla dışlandığını göstermektedir. Çalışma ile ilgili Sağlık İmkanlarından Dışlanma teması belirlenmiş ve frekansların en yüksek olduğu alan ise “Doktorun ve Sağlık Personelinin İlgisizliği” alanında görülmektedir. Bu şekilde katılımcıların birçoğu sağlık personelinin onlara karşı ilgisiz olduğunu belirtmiştir. Bu da uluslararası öğrencilerin sağlık imkanlarından dışlanma alanında en çok bu konuda sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını göstermektedir. İşgücü Piyasasından Dışlanma teması çalışma içerisinde ele alınmış ve en fazla frekans yoğunluğu, “İş Hayatında Zaman Sorunsalı”, “İş Yeri Şartlarındaki Olumsuzluklar”, “Düşük Ücret Sorunsalı” alanlarında gerçekleşmiştir. Özellikle, iş hayatında zaman Sorunsalı katılımcıların tüm çalışma içerisinde frekans yoğunluğunun olduğu ikinci alandır. Öğrenci hem çalıştığı hem de okuduğu ve iş saatleriyle ders saatlerinin uyuşmaması göz önünde bulundurulduğunda bu sorunsalın uluslararası öğrenciler bakımından en önemli konular içerisinde olduğu görülebilir. Çalışma ile ilgili belirlenmiş temalardan sonuncusu ise Eğitim İmkanlarından Dışlanmadır. Burada da katılımcıların yoğunlukla üzerinde durdukları frekanslar “Eğitimde Dil Sorunu” ve “Maddi

Yetersizliklerden Dolayı Dışlanma”dır. Bu şekilde öğrencilerin eğitim alanında en fazla zorluk yaşadıkları alanların dil sorunu ve maddi sorunlar olduğudur.

Şekil 3.8. Belirlenen Tema ve Kodlar

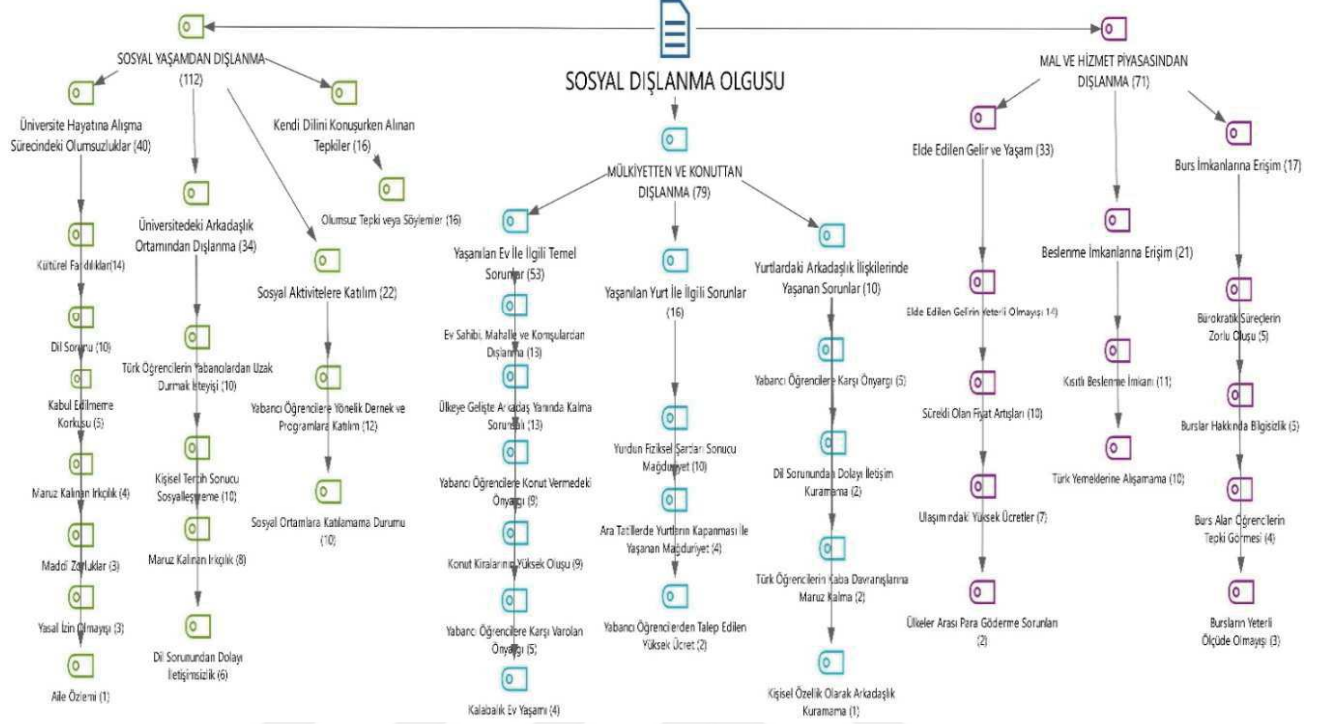
Kod Sistemi	SOSYAL DIŞLANMA OLGUSU	TOPLAM
✓ MAL VE HİZMET PİYASASINDAN DIŞLANMA		0
✓ Beslenme İmkanlarına Erişim		0
Kısıtlı Beslenme İmkânı	■	11
Türk Yemeklerine Alışamama	■	10
✓ Burs İmkanlarına Erişim		0
Bürokratik Süreçlerin Zorlu Oluşu	■	5
Burs Alan Öğrencilerin Tepki Görmesi	■	4
Bursların Yeterli Ölçüde Olmaması	■	3
Burslar Hakkında Bilgisizlik	■	5
✓ Elde Edilen Gelir ve Yaşam		0
Ülkeler Arası Para Gönderme Sorunları	■	2
Sürekli Olan Fiyat Artışları	■	10
Ulaşımındaki Yüksek Ücretler	■	7
Elde Edilen Gelirin Yeterli Olmaması	■	14
✓ İL GÖÇ İDARESİ İLE İLİŞKİLER		0
Göç İdaresindeki Sistemsel Sorunlar	■	3
Göç İdaresindeki Personelin İlgisizliği ve Kabalığı	■	18
✓ SAĞLIK OLANAKLARINDAN DIŞLANMA		0
Dil Sorunundan Dolayı Yabancı Doktor Tercihi	■	3
Doktorun ve Sağlık Personelinin İlgisizliği	■	11
Sağlık Sigortası Kapsamının Geniş Olmaması	■	8
Sağlık Hizmetlerinin Kötü Oluşu	■	2
Sağlık Sigortası Hakkında Bilgisizlik	■	8
✓ İŞ GÜCÜ PİYASASINDAN DIŞLANMA		0
İş Verenlerin Yabancı Öğrencilere Önyargılı Oluşu	■	7
İş Hayatında Dil Sorunu	■	5
İş Yeri Şartlarındaki Olumsuzluklar	■	12
İş Yerinde Maruz Kalınan İrkçilik	■	9
İş Hayatındaki Zaman Sorunsalı	■	16
Çalışma İzinlerinde Yaşanan Aksaklıklar	■	8
Düşük Ücret Sorunsalı	■	12
✓ EĞİTİM İMKANLARINDAN DIŞLANMA		0
Maddi Yetersizliklerden Dolayı Dışlanma	■	11
Kütüphane Temelli Kaynak Ulaşımı Sorunu	■	7
İnternet Hizmetlerine Ulaşım Sorunsalı	■	6
Eğitimle İlgili Etkinliklere Katılamama	■	7
Eğitimde Dil Sorunu	■	12
> SOSYAL YAŞAMDAN DIŞLANMA	■	112
> MÜLKİYETTEN VE KONUTTAN DIŞLANMA	■	79
Σ TOPLAM	427	427

Analizin ikinci bölümünde, Programın Görsel Araçlar Penceresindeki MAXMAPS sekmesi içerisindeki “Tek Vaka Modeli” kullanılarak, katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerine yönelik algıları modellendirilmiştir.

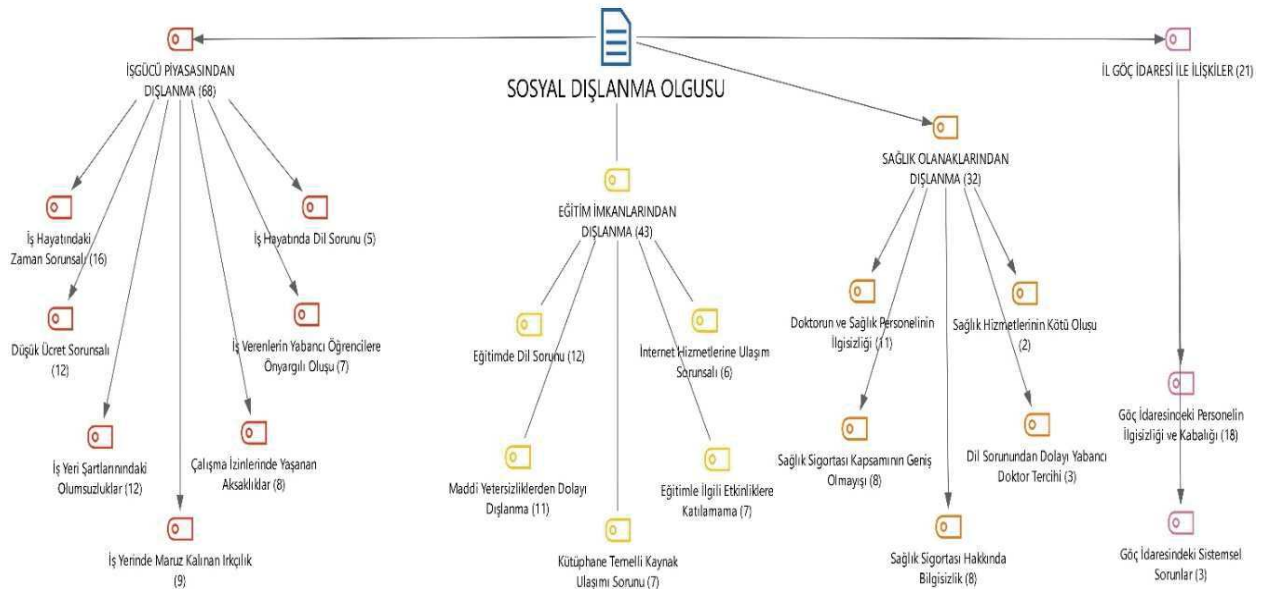
Şekil 3.9. Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeylerine Yönelik Algıları

SOSYAL DIŞLANMA OLGUSUNUN ULUSLARASI ÖĞRENCİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

TEK VAKA MODELİ

Şekil 3.10. Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeylerine Yönelik Algıları

Şekil 3.9 ve 3.10'a göre sosyal yaşamdan dışlanma alanında üniversite yaşamına alışmada ağır olumsuzlukların olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların üniversite hayatına

alışma sürecindeki olumsuzluklarında en çok kültürel farklılıklar ile ilgili dışlanmaya maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların mülkiyetten ve konuttan dışlanma olgusu içerisinde en fazla yaşanan evle ilgili sorunlarının olduğu belirlenmiştir. Bu konuda katılımcılar ev sahibi, mahalle ve komşular ve ülkeye ilk geldiklerinde arkadaş yanında kalırken birtakım sorunlarla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Bu şekilde sosyal dışlanma kavramı içerisinde barınma alanı ile ilgili yaşanan sorunların öğrencileri fazla etkilediği ve dışlanmaya maruz bıraktığı ortaya çıkmaktadır. Mal ve hizmet piyasasından dışlanma teması içerisinde katılımcıların daha çok elde edilen gelir ve yaşam noktasında sorun yaşadığı ve birçoğunun elde ettikleri gelirin onlara yetmediğini belirtmiştir. İşgücü piyasasından dışlanma da Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin yaşadığı başlıca sorunlardandır. Katılımcıların büyük çoğunluğu iş hayatında zaman sorunsalı yaşadığını ve iş yeri şartlarının olumsuz olduğunu ve düşük ücretle çalışmaya maruz kaldığını belirtmiştir. Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler eğitim amacıyla geldikleri halde, birçok durumda eğitimden dışlandıkları ortaya çıkmıştır. Öğrenciler çoğunlukla, dil sorunu ve maddi sorunlar nedeniyle eğitime katılımda sorunlarla karşılaşmaktadır. Maddi sorunlar nedeniyle öğrenci, eğitim harcamalarına yetememektedir. Eğitim dilinin üniversitede Türkçe oluşu ve öğrencilerin eğitim dilini akademik düzeyde bilmemeleri onları eğitim imkanlarından dışlamaktadır. Çalışma ile belirlenmiş sağlık olanaklarından dışlanma alanında katılımcıların en fazla doktor ve sağlık personelinin ilgisizliği gibi sorunlarla karşılaştığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, katılımcıların birçoğu sağlık sigortasının kapsamının geniş olmadığını olmadığını belirtmiştir. Çalışma sırasında katılımcılara kamu kurumlarından hizmet alınırken herhangi bir sorunlar karşılaşma durumları ile ilgili soru yöneltilmiş, katılımcıların hepsi Göç İdaresi dışında herhangi bir kamu kurumunda sorun yaşamadıkları ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, analiz gerçekleştirilirken tema başlığı olarak “İl Göç İdaresi ile İlişkiler” başlığı belirlenmiş ve analiz bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu göç idaresi personelinin ilgisizliğinden ve kaba hareketlerinden şikayet etmiştir. Ayrıca, katılımcılar göç idaresinden hizmet alırken sistemseller sorunlarla da karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal Yaşamdan Dışlanma: Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler, yeni bir ülkeye geldikleri için onların sosyal yaşamlarında da birtakım değişiklikler yaşanabilmektedir. Öncelikle, yaşanan toplumun gelenek görenekleri farklılık gösterebilmektedir. Bireyin arkadaş ortamı birdenbire değişmekte ve farklı milletten insanlarla iletişim içine girebilmektedir. Bireyin geldiği topluma alışabilmesi için belirli bir zamanın geçmesi ve sosyal yaşama entegre olması gerekmektedir. Zira, bunu

gerçekleştirememesi durumunda birey sosyal dışlanmaya maruz kalabilir. Katılımcıların bu yönde düşüncelerini belirlemek amacıyla sorular sorulmuş ve sorular çıkan sonuçlar üniversite hayatına alışma sürecinde olumsuzluklar, üniversitedeki arkadaşlık ortamından dışlanma, sosyal aktivitelere katılım ve kendi dilini konuşurken alınan tepkiler başlıkları altında toplanmıştır.

İlk geliş ve alışma süreci uluslararası öğrenciler için çok önemlidir. İlk gelişte yaşanan zorluklar öğrenci için çok daha fazla olabilmektedir. Bu noktada katılımcıların düşünceleri farklılık arz etmektedir. Şöyle ki:

İnsanlar bizim ülkemizden farklı idi. Özellikle insanı çok daha farklı. Batı ülkesinde gibiyiz. K5

Yeme içme kültürüne hala alışamadım. Biz çoğu zaman etli yiyoruz, yemekleri. Burada her şey sebze. K3

Burada toplum farklı. Alışana kadar biraz zor geldi. Kültürü tanımamamız için daha zor geldi. K11

İlk geldiğimde dil bilmeme çok sorun oldu. K15

Dil sorunun çok oldu. Bilmiyordum Türkçeyi... K4

Genelde bana yabancı muamelesi yaparlar. İlk zamanlar zorlandım bu konuda artık zorlanmıyorum. K14

İlk geldiğimde dil bilgim yoktu. Farklı bir toplum içine düşmüştüm. Ortak yönlerimiz var ama farklı yönler de var. İnsanlarla daha çok sorununuz oldu. İnsanlar bizi kabul etmedi. Şu an da birçoğu kabul etmedi daha. K12

Zorluklar vardı. Para sıkıntı oldu. İlk geldiğimizde harcamalarımızı bilmediğimiz için alışma zor oldu ilk önce. K1

Yukarıda belirtilen örnekler doğrultusunda, eğitim amacıyla Türkiye'ye gelen öğrenciler daha çok kültürel farklılıklar noktasında sorunlarla karşılaşmaktadır. Her ne kadar Türkiye de bir Ortadoğu ülkesi olsa da kültürel farklılıklar görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcının da dediği gibi Çanakkale'nin Batı'ya yakın bir ülke olması, Orta doğu kültüründen gelen öğrenci için kültürel farklılık oluşturmaktadır. Göçmen öğrenci Türkiye'ye geldiğinde Türkçe'yi ya hiç bilmemekte ya da çok sınırlı düzeyde bilmektedir. Özellikle, Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler için dil olgusu öğrencilik dönemlerinin

ileriki dönemlerinde de birtakım sorunlar oluşturmaktadır. Arapça'nın Türkçe'den her bakımdan farklı olması Ortadoğu kökenli öğrenci için zorluk kaynağıdır. Öğrencilerin sorun yaşadığı alanlardan bir tanesi de yemek kültürünün farklı olmasıdır. Türk mutfağı ve Arap mutfağı arasında ortak yönler bulunsa da öğrenciler bu noktada farklılıklar olduğunu ve özellikle ilk gelişte onlar için sorun oluşturduğunu belirtmiştir. Son olarak öğrencilerin üzerinde geniş değindiği konulardan biri de ilk geldiklerinde yabancılık çekmeleri ve kabul edilmeme durumlarıdır. Bu durum öğrencide kaygı oluşturmakta ve ilk geldiği zamanlarda bu durumdan etkilendiği için topluma entegre olamamaktadır. İlk gelişte öğrencinin maddi nedenlerden dolayı da dışlanabilmektedir. Bu noktada öğrenciler ilk geldiği dönemlerde ağır bir topluma kaynaşamama sorunundan dolayı dışlanmayla karşılaşır. Öğrenciyi yerel toplum dışlamasa bile, kendi kendini dışlamaktadır. Bunun temel nedeni ise, öğrencinin kişisel önyargıları ve kaygılarıdır.

Bireyin sosyal yaşama katılımında sağlam bir arkadaş çevresinin olması gerekmektedir. Özellikle, tüm göç nedenleri çerçevesinde göç eden bireyin gittiği ülkede bir sosyal çevresinin olması onun sosyal yaşama katılımını kolaylaştırır. Türkiye'ye eğitim amacıyla gelen öğrenci bir anlamda hayatında yeni bir sayfa açar. Gittiği üniversitede yeni arkadaşlıklar kurmaya çalışır. Her bireyin kendine iyi bir arkadaş çevresi edinmesi zordur. Burada bireyin göçmen öğrenci olmasının etkisi olduğu gibi, kişisel faktörleri de önemli olur. Katılımcılardan bazıları şu ifadeleri kullanmışlardır:

Geçen sene 2-3 arkadaşla tanıştık. Bir şey istersen falan ara dedim. Sonra aradım. Görüşmek falan istedim. Benden uzak durdu. Bahane uydurdu ve görüşmek istemedi. Ondan sonra ben de kimseyle muhattap olmadım hiç. Ben karşımdaki insandan bir şey beklemiyorum aslında. K14

Benim hiç Türkçe bilmediğimi düşünüyorlar. Benimle hiç konuşmuyorlar. K10.

Türkler bizimle yakınlık kurmuyor. Biraz soğuk davranırlar. Ben kendimi Türk olunca yabancı hissederim. K18

Ben yalnız kalmayı çok tercih ederim. Bu benim kendi kişisel özelliğim. K18

Bazı insanlarla iletişim kurmak istemiyorum. Bazıları Türk olmasa bile onlarla arkadaşlık etmeyi tercih etmiyorum. K19

Benim Türkçem iyi değil. Çekiniyorum. Belki yanlış bir şey söylerim diye. K18

Türkçemin iyi olmaması sebebiyle Türk arkadaşlarım yok benim. K1

İlk başta Türk arkadaşlar bizi çok dışlıyordu. Bilmiyorlar bizim yaşadıklarımızı. Bana insan olduğum için yaklaşıyorlar. Sırf Suriyeli olduğum için beni yargılıyorlar. Sözel şiddete maruz kaldım. K12

İrkçilik İslam'da yok. Benim köklerim de aslında Türklere dayanıyor. Ben Afganistan'daki Türk soylarındanım. Müslümanlara ırkçılık yakışmıyor. Ama ben Afganistan'dan geldim diye ırkçılığa maruz kalıyorum. K3.

Veriler doğrultusunda uluslararası öğrencilerin üniversitede arkadaş ortamından dışlandıkları görülmektedir. Katılımcıların birçoğu yabancı olmalarından dolayı Türk öğrencilerden uzak durmayı istediklerini söylemiştir. Özellikle, Suriye uyruklu öğrenciler böyle bir dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu noktada öğrencilerin birçoğu ırkçılığa maruz kaldığını ve onları çok üzdüğünü belirtmiştir. Dil sorunu nedeniyle yaşanan iletişimsizlik de katılımcıların üniversitedeki sosyal ortamdan dışında kalmasına neden oluşturmaktadır. Tüm bu durumlar Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin üniversite ortamında sağlam arkadaşlık kuramadığını ve sosyal dışlanmaya maruz kaldığını göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı öğrenciler toplum tarafından dışlanırken, bazı öğrenciler de kendi kendilerini toplumun dışına itmektedir. Çalışmaya katılan bazı öğrenciler kendileri hiçbir sosyal ortama katılmadıklarını ve kimseyle yakın iletişim kurmadıklarını belirtmiştir.

Boş zaman uluslararası öğrenciler için önemli faktördür. Bu boş zamanı her öğrenci farklı bir şekilde değerlendirmektedir. Çoğu zaman yerli öğrenciler için boş zamanları değerlendirme çok sorunlu olmasa bile, uluslararası öğrenciler için bu söz konusu olmayabilir. Yerli öğrenciler şehri tanıdığı için, etraftaki tüm sosyal aktivite imkanlarına erişebilmektedir. Bunun aksine uluslararası öğrenciler için bazen bu söz konusu olmayabilir. Özellikle şehri tanımayan ve sunulan sosyal aktivite imkanlarından haberdar olmayanlar uluslararası öğrenciler için bu aktivitelere katılım mümkün olmayabilir. Bu noktada öğrenci dernekleri, kulüpleri ve toplulukları uluslararası öğrencilerin aktivitelere dahil olması için iyi bir fırsat olabilmektedir. Katılımcıların ifadeleri de sosyal aktivitelerin önemini vurgular niteliktedir. Katılımcılar şu görüşleri paylaşmıştır:

Mevcut sosyal aktivitelerden yabancılara yönelik programlı ve kendime hitap eden bir şey bulamıyorum. K9

Ben çok fazla sosyal aktivitelere katılmam. Boş zamanlarımı daha çok günlük iş bulup çalışmaya harcarım. K4

Bir spor salonuna gittim. Bir ay gittim sadece. Sonra bıraktım. Çünkü spor salonunda yabancılara kötü davranıyorlar. Bizimle antrenör ilgilenmedi. K6

Gittiğim dernek harici görüşme ve etkinlikler olunca paralı programlara pek fazla öğrenciler katılmıyor. Ben de bu şekilde paralı etkinliklere gidemiyorum. K12

Sadece yabancılara yönelik ve yabancılardan düzenlenen derneklere katılırım. K13

Burada Uluslararası Öğrenci Derneği var. Orada kurslar falan oluyor. O etkinliklere katılmaya çalışırım. K4

Evet, Uluslararası Öğrenci Derneğine üyeyim. Spora gidiyorum. Ücretsiz konserlere falan olunca giderim. Bizim fakültede yabancı öğrencilerin düzenlediği “Google Topluluğu” var. Oranın etkinliklerine katılıyorum. Bu derneği bizim yabancı arkadaşlar kurdu. Türklerin derneklerine falan katılmadım. K5

Katılımcıların sosyal aktivitelere katılım ile ilgili sunduğu ifadeler onların bu konuda belirli sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Öğrencilerin bazıları katılmak için kendilerince nitelikli aktivite bulamazken, bazıları da zaman sorunsalı nedeniyle sosyal aktivitelere katılamadığını belirtmiştir. Burada zaman sorunsalından kasıt, üniversitedeki derslerin yoğun olması ve dersten ilave çalıştığı için sosyal aktivitelere zaman bulamamasıdır. Bazı katılımcılar sosyal aktivitelere katılım noktasında etkinliklerin ücretli olmasından dolayı katılım sağlayamadığını ifade etmektedir. Ücretli etkinliklere katılamama konusuna uluslararası öğrenciler değinse de bu genel anlamda hem Türk kökenli öğrenciler için hem de uluslararası öğrenciler için bir sorun teşkil etmektedir. Bu şekilde harcamaların hem uluslararası öğrenciler için hem de yerli öğrenciler için eşit derecede sorun olduğu düşünülürse, durumun sadece uluslararası öğrencileri dışlanmaya ittiği söylenemez. Ücretli etkinliklere katılım öğrencinin gelir durumuyla ilişkili olduğu için maddi durumu yüksek düzeyde olmayan öğrenciler bu aktivitelerden yararlanamamaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin de büyük çoğunluğunun gelir düzeyi düşük olduğu için bu etkinliklere katılamamaktadırlar.

Araştırmaya katılan bazı katılımcılar sosyal aktivitelere katılımı kötü muameleyle karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu da onların milliyetinden dolayı önyargı ve yabancı düşmanlığı gibi durumlarla karşılaştıkları anlamına gelir. Öğrencinin böyle bir durumla karşılaşması, onun için kırılcı olabilmekte ve sosyal yaşamdan tamamen soyutlanması ile sonuçlanabilmektedir. Çalışma kapsamında katılımcıların bazıları çeşitli alanlarda bu tarz

ırkçı muamelelerle karşılaştığını ifade etmiştir. Özellikle, Suriye uyruklu öğrencilerin bu durumu fazla yaşadığı görülmektedir. Son olarak, bir katılımcı da sosyal aktivitelere katılmadığını belirtmiştir. Bunu maddi durumu ve çalışmasıyla ilişkilendirmiştir. Bir başka ifade ile öğrenci boş vakitlerinde çalışmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Çalışmada katılımcılara toplum içinde kendi dilinde konuşurken hangi durumlarla karşılaştıkları sorulmuştur. Katılımcıların çoğu olumsuz ve kaba tepkilerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu noktada aşağıdaki açıklamaları yapmışlardır:

Evet, kendi dilimizde konuşurken tepki var. Zaten biz Türkiye’deyiz. Türkçe konuşmak zorundayız. Eğer birisiyle Arapça konuşmam gerekirse daha kenar bir yere geçerim. Kimsenin tepkisini görmem bu şekilde. Ben minibüste, şehir içinde hiçbir yerde Arapça konuşmam. K14

Türklerden başka hatta Arap olmayan diğer yabancılar da bizim ne konuştuğumuzu anlamayınca dilimizi bağırtıyor ve kızıyorlar. K11

Toplum içinde kendi dilimizde konuşurken çok kötü bakıyorlar. Bakışları bile çok kötü. Toplum içinde bize Arapça konuşmayın diyorlar. K12

Bir gün odadaydık. Arkadaşımla ülkemiz hakkında kendi dilimizde konuşuyorduk. “Bize Türkçe konuş lan” dedi. Bize küfür mü ediyorsunuz? Türkler varsa o ortamda Türkçe konuşacaksın diyorlar. Tabii ki bana o insan bir şey yapamaz da. Rahatsız edici! K3

Ben bir kere arkadaşım ile beraberdim. Arapça konuşuyordu arkadaşım telefonla. Birisi geldi ve niye Arapça konuşuyorsun diye tepki verdi. K7

Görüldüğü gibi öğrenciler toplum içinde kendilerini rahat hissedememekte, toplum tarafından uyruklarından dolayı tepkiyle karşılaşmaktadır. Bazen bu tepkiler ağır olabilmekte ve öğrenciler arasında çatışmayla sonuçlanmaktadır. Türkiye’nin yakın coğrafyasında, özellikle Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar ve Türkiye’de geçici koruma statüsü ile bulunan sığınmacıların çokluğu halk arasında bu tepkilerin artmasında etkili olmuştur. Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler de bu tepkilerin hedefi olmaktadır.

Katılımcı öğrencilerin daha çok yabancı öğrencilerle vakit geçirdiği ve yabancı öğrencilerle düzenlenen programlara katıldığı görülmektedir. Görüşmeye katılan öğrenciler Çanakkale’de faaliyet gösteren Çanakkale Uluslararası Öğrenci Derneği’ne üye olduklarını ve orada diğer yabancı öğrencilerle etkinliklere katıldıklarını söylemiştir. Araştırmaya katılan öğrenciler yabancı öğrencilerle vakit geçirmenin onları kendilerine daha çok yakın

hissetmelerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Hepsinin aynı durumda olması bu şekilde sosyal yaşama katılmalarında etkili olmaktadır. Bu noktada öğrencilerin birçoğunun kendi ülkelerinden olan arkadaşlarıyla sosyal yaşamlarını sürdürdükleri ortaya çıkmıştır.

Çanakkale Uluslararası Öğrenciler Derneği, Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP) bünyesinde kurulmuş dernektir. UDEP, Türkiye'nin 75 şehrinde 65 dernek ve federasyon gönüllülerinin bir araya geldiği gönüllü sivil toplum hareketidir. UDEP, öğrenci, eğitim ve sosyal çalışmalar gibi alanlarda çalışmalar yürütmektedir. Dernekler bünyesinde misafir öğrencilerin ülke tanıtımları etkinlikleri düzenlenirken, Türkiye'nin de sosyal, kültürel ve toplumsal yapısını misafir öğrencilere öğretmek için çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Kurumun misyonu; Türkiye'de okuyan uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapmak, eğitim için Türkiye'yi tercih etmek isteyen öğrencilere rehberlik hizmeti sunmak, mezunlarla irtibatı sağlamak ve bu yönde çalışmalar gerçekleştiren uluslararası öğrenci derneklerinin oluşturulmasını teşvik etmektir. Kurum ayrıca, var olan derneklerin de faaliyet koordinasyonunu sağlamaktadır. Kurumun vizyonu ise üyelerinin, insanlığın geleceğini şekillendiren bir kurum olmasıdır. Bu doğrultuda Çanakkale Uluslararası Öğrenci Derneği de faaliyet göstermekte ve Çanakkale'de öğrenim gören ve ikamet eden çeşitli milletlerden uluslararası öğrenciyi bir araya getirmektedir (www.udep.org.tr).

Sosyal yaşamdan dışlanma noktasında katılımcıların verileri incelendiğinde geniş bir sorun yelpazesinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler özellikle öğrencilik yaşamının ilk dönemlerinde daha fazla sorunla karşılaşmaktadır. Uluslararası öğrencilerin bireysel ilişkilerinden, toplumsal yaşama katılımına kadar her alanda sosyal dışlanmayla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

Mülkiyetten ve Konuttan Dışlanma: Araştırmada mülkiyetten ve konuttan dışlanma başlığı içerisinde barınma imkanları ile yoksunluklar incelenmiş ve veriler sunulmuştur. Kaliteli barınma imkanlarına erişim toplum içinde yaşayan herkesin hakkıdır. Bu bakımdan uluslararası öğrenciler de Türkiye'ye geldiklerinde insan onuruna yakışır bir barınma imkanına sahip olmayı istemektedir. Uluslararası öğrencilerin büyük çoğunluğu geldiği şehirde üniversiteye ve şehir merkezine yakın yerlerde ev veya öğrenci yurtları gibi yerlerde barınma olanaklarından faydalanmaktadır. Bu imkanlardan faydalanma sürecinde öğrenciler birtakım sorunlarla karşılaşabilmektedir. Uluslararası öğrenciler, yabancı olmaları sebebiyle ev bulamama, barınmanın masraflı olması, bütçeye uygun olan evlerin

yaşamaya uygun olmaması, yaşanan öğrenci yurtlarının öğrenciyi tatmin etmemesi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin mülkiyet konusunda Türkiye’de herhangi bir mülklerinin olmadığı, barınma gereksinimlerini kiralık ev yurt gibi olanaklarla sağladıkları görülmüştür. Görüşmeye katılan öğrenciler bu sorunlarını şu şekilde ifade etmektedir:

İlk geldiğimde ev aramadım. Arkadaşların evine geldim. K11

Ben bir yakınımın evine geldim. İranlı bir arkadaşımınla kaldım. K8

Burada hiçbir Türk ile yakınlığım olmadığı için hepsi arkadaşım yabancı oldu ve onlarla eve çıktık. K6

Ev ararken baya zorlandık. Çünkü Suriyelilere ev vermiyorlardı. K14

Burada diğer komşularla hiç konuşmayız. Hiç aramız yok. Ben buradaki mahallemizde pek sorun yaşamadım ama Mersin ve Hatay’da yaşarken, mahallede çok fazla ırkçılık yapıyorlardı bize. Mesela, ben koluma Suriye bayrağı olan bir bileklik takıyorum. İnsanlar tepki gösteriyor. Bunu niye takıyorsun? Bana neden Suriye’ye gitmiyorsun? Neden Suriye’de gidip savaşıyorsun? O yüzden çok fazla burada da insanlarla konuşmam. K13

Ben apartmandaki komşuları ne yapsam kazanamadım. Çok kötü davranıyorlar. O insanları kazanamıyorum. Ne yapsam da.... Herkes küçük bir yanlışıma bekliyor. K12

Apartmanda bazıları bize kötü davranabiliyor. Mülteci falan da çok olduğu için artık insanlar bıktı. Bize kimse zor durumda olduğumuzda yardımcı olmuyor. K4

Ev sahibimle biraz sorun yaşıyorum evde birkaç sıkıntı var. Ama sorunlarımızı halletmiyor. K6

Mesela, bizim mahallede ötekileştirme var. Bunu daha çok yeni nesil yapıyor. Eski nesil daha duyarlı bize karşı... K3

Yabancılar ev verilmiyor. Üstelik yabancı erkeklere ev verilmiyor. Ev verirken “Mısırlı mısın veya Suriyeli misin?” diye sorarlar. K10

Hiç ev vermediler ev ararken. Hatta bir ev arama sitesinden de evlerin sahiplerini arıyordum. Yabancıyım dediğim anda ev vermekten vazgeçiyorlardı. K6

Ben eskiden Adana'da yaşıyordum. Orada yaşarken, özellikle ev ilanlarında Suriyeli sayısının aşırı olmasından dolayı olabilir. Özellikle ev ilanlarında Suriyelilere ev verilmez diye yazıyordu. K15

Evimiz biraz pahalı. Eşyasız tuttuk. Ev 2+1 ve 900 TL. Pahalı biraz. K9

Kiralar yüksek. Depozito falan istiyorlar. Emlakçılar yabancı olduğumuzu duyunca fiyatları artırıyor. K8

Evle ilgili sıkıntımız şu. Bazen bize para geç geliyor. Parayı ödemekte zorlanıyoruz. Gel geliyor para. Bunun içinde de borç almak zorunda kalıyoruz. K1

Evde kalabalık yaşıyoruz. Evde herkes yabancı iki kişi Afgan ve bir kişi Özbek ve ben. K6

Kiraları ayın 15'i öderim. Sorun çıkmaması için parayı zamanında öderiz. Zaten Suriyelilere bir tepki var. O yüzden fazla da tepki görmemek için hemen bu parayı öderiz. K14

Yukarıdaki örneklerde katılımcıların barınma ile ilgili sorunları yer almıştır. Öğrencilerin bu noktadaki sorunlarının çeşitli olduğunu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ev sahibi, mahalle ve komşulardan tarafından dışlanma yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle, Suriyeli öğrenciler mahalle ve komşularından ağır muameleye maruz kaldıklarını söylemiştir. Bunun nedenini de Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların çok olmasına ve yerli insanların bu doğrultuda tepki göstermesine bağlamışlardır. Katılımcılar, etrafındakilere karşı ne kadar hoşgörülü olsa da yine tepki gördüklerini anlatmışlardır. Bundan başka, birçok öğrenci yabancı oldukları için ev kiralamadıklarını bildirmiş, bulunan evlerin de pahalı olması nedeniyle evlerden birden fazla kişinin birlikte yaşayıp kiralari paylaştığı ortaya çıkmıştır. Genellikle, evlerin kira fiyatlarının hem Türk hem de uluslararası öğrenciler için aynı olduğu görülse de bazı katılımcılar yabancı olduğu için kira fiyatlarının bilerek artırıldığını düşünmektedir. Bu bağlamda, öğrenciler ev giderlerini sağlamada güçlük çekmekte ve borç almak zorunda kalmaktadır.

Çoğunlukla katılımcılar bir evi dört kişi paylaşmaktadır. Evde kalan öğrenciler daha çok sonradan birbirlerini tanıdığı için eskiye dayanan bir tanışıklıkları olmadığı için doğal olarak birbirlerinin olumlu ve olumsuz yönlerini bilememektedir. Bu da ev içerisinde değişik karakterden insanların anlaşamaması ile sonuçlanabilir. Ayrıca, katılımcıların birçoğu kendi ülkelerinden olan yabancı öğrencilerle kaldıklarını belirtmiştir. Bunun temel nedeni ise

kendi ülkelerinden olan arkadaşlarını kendilerine yakın hissetmeleri ve onlarla iyi anlaşmalarıdır. Bunun aksine, bir evde hem yabancı hem de Türk öğrencilerin bir arada yaşadığı katılımcılar da vardır. Özellikle, katılımcılar ilk geldiklerinde kendi ülkelerinden olan yabancı arkadaşlarla kalmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Türkiye’de yerli öğrenciler başka bir şehirde bir üniversite kazandığı zaman genelde o şehirdeki yaşam hakkında bilgisi olduğu için kolay bir şekilde barınma imkanlarına ulaşabilmektedir. Birçok yerli öğrencinin gideceği şehirde tanıdığı bulunmaktadır. Öğrencinin tanıdığı olmasa bile çoğu zaman kolay bir şekilde ev bulabilmektedir. Bunun aksine, uluslararası öğrenciler için bu pek mümkün olmamaktadır. Gideceği ülke ve şehir hakkında bilgi sahibi olmayan öğrenci ilk zamanlarda kendi ülkesinden arkadaşlarla yakınlık kurmakta ve onların yanında kalmayı seçmektedir. Burada uluslararası öğrenciler için rehberlik hizmeti sunulmadığı için bu yolu tercih etmektedir.

Sonuç itibariyle, uluslararası öğrenciler kiralık evde kalmayı tercih ettiği zaman birtakım sorunlar yaşamaktadır. Sorunlar, kiraların öğrenciler için pahalı olması, ev sahibi ve komşuların yabancılara karşı olumsuz tutumları, yabancı olduğu için onlara ev verilmemesi gibi nedenlerdir. Tüm açıklamalar kapsamında uluslararası öğrencilerin konuttan dışlanma sorunu ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilerin birçoğu kiralık evlerde kalmayı seçerken, bir kısmı da devlet ve özel öğrenci yurtlarında kalmayı seçmektedir. Uluslararası öğrenciler bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Yurdumuzun yeri iyi değil. Şehrin dışında. Otobüsle ulaşım sorunlu oluyor. Otobüsler hem geç geliyor hem de uzak merkeze. Yemek ve internet sorunlu. Oranın interneti hiç çalışmıyor. Benim bir araştırmam oluyor. Onun için başka bir yere gitmem gerekiyor. K18

Odalar çok kalabalık 4 kişilik ve çok küçük. K16

Oturma odası ve çalışma odası yok. Bu yüzden sıkıntı yaşıyoruz. K10

Yurtla ilgili bir sıkıntı var. Biz yabancılar olarak ara tatillerde ülkemize gidemiyoruz. Kalmamız gereken yer ihtiyacı oluyor. Ama kalamıyoruz. Yurtta kalabildiğimizde de yemek verilmiyor. Mutfak falan da yok. Ücretli bir şekilde yemek almak zorunda kalıyoruz. K18

Yurt ara tatillerde kapanıyor. Normalde bir yıllık kontrat yapıyoruz. Yıl içinde kalma hakkımız var. Ama ara tatillerde kapatıyor yurt. Başka bir yerde kalmak zorunda kalıyoruz.

Ara tatillerde diyelim burada iş bulamadığımda bu beni zorluyor. Burada kalacak yerim olmadığı için Sakarya ve İstanbul gibi yerlere gitmek zorunda kalıyorum. Çünkü orada tanıdıklarım var. Onların yanında kalıyorum. Bu durum benim için yeni bir yol masrafı oluyor. K3

Buradayken ilk geldiğimde yurttta kaldım. Bir ay kaldım. Bir ay için 1000 tl aldılar. Hem yabancı olduğum için hem de bir ay kaldığım için normalde herkesten 900 tl alıyorlardı. Ama benden 1000 TL aldılar. K6

Yurtta arkadaşların iyisi iyi. Kötüsü kötü. Arada Türklerin biz yabancıları kötü gördüğünü görebiliyorum. Bizleri çok arasına almayanlar oluyor. Yurtta 4-5 tane Türk arkadaşım var. K16

Hatta bir Türk arkadaş vardı benim odamda. Ben odaya yeni geldim. O benim yabancı olduğumdan rahatsız oldu. Odasını değiştirdi. K6

Yurtta çok Türk arkadaşım yoktu. Bence Türkçemiz iyi olmadığı için Türklerle yakınlık kuramıyoruz. K5

Katılımcı öğrencilerden yurt tarzı yaşam merkezlerde kalanların da ciddi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Katılımcı öğrencilerin birçoğu yurtların fiziksel imkanlarından memnun olmamaktadır. Özellikle, yurt odalarının küçük olması, yaşanan yurdun şehir dışında olması ve ulaşım güçlüğüne yaşanması, internet altyapısının düşük olması, sosyal yaşam alanının kısıtlı olması, verilen yemeklerin tatminkar olmaması gibi nedenler yurttta öğrencilerin temel barınma imkanlarındaki sorunlar olarak görülmektedir. Aslında yurtların küçük olması, yurdun şehir dışında olması, ulaşım güçlüğüne olması, beslenme imkanlarının yeterli düzeyde olmaması gibi nedenler sadece uluslararası öğrencilerin sorunları değildir. Aynı zamanda yerli öğrenciler de aynı yurttta kaldığı ve aynı imkanlardan yararlandığı için bu sorunların doğrudan uluslararası öğrencileri ilgilendirdiği ve dışladığı söylenemez. Bu noktada bu imkanlardan hem yerli öğrenciler hem de uluslararası öğrenciler dışlanmaktadır. Üstelik bu konu öznelidir. Bir diğer ifade ile aynı imkanlardan yararlanan bir öğrenci dışlandığını düşünürken, diğer öğrenci memnuniyet duyabilmektedir. O yüzden bu konu eleştiriye açıktır. Sonuç itibariyle, uluslararası öğrenciler yukarıdaki düşünceler doğrultusunda öznel yaklaşımla ve bireysel olarak dışlandıklarını ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bazıları ara tatillerde yurdun kapanması sonucu yurttan ayrılmak zorunda bırakıldıklarını belirtmiştir. Özellikle yurtlarda bir yıllık sözleşme

imzalamaları ve bunun sonucunda ara tatilde kalacak yer bulamamaları sorunları içerisinde. Öğrenciler bunu bir hak kaybı olarak görmekte ve barınmadan dışlanma şeklinde yorumlamaktadır. Üstelik az sayıda öğrenci, yabancı olmalarından dolayı onlardan yüksek ücret alındığını belirtmiştir.

Yurtlarda kalan uluslararası öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri bakımından da dışlanma yaşandığı göze çarpmaktadır. Öğrenciler yabancı olduğu için yerli öğrencilerin onlardan uzak durduklarını düşünmektedir. Öğrencilerin dil seviyesinin yeterli düzeyde olmaması da öğrencilerin yurt içerisinde sosyal iletişimsizlik yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşanılan yurt, öğrencilerin toplu şekilde öğrencilerin aynı şartlar dahilinde yaşadıkları barınma merkezleridir. Toplu yaşam merkezi olduğu için öğrencilerin birbiri ile daha iyi sosyal ilişkiye girmesi kolay olmaktadır. Böyle bir ortamda uluslararası öğrencilerin sosyal iletişimsizlik yaşamaları onların dışlanma yaşadığının göstergesidir.

Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma: Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler için mal ve hizmet piyasasından yararlanma da normal bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri ve başarılı öğrencilik dönemi için esas şartlardan bir tanesidir. Devamlı ve normal sayılabilecek gelir düzeyi olmayan öğrenci sosyal yaşamın dışına itilmektedir. Öğrenci yaşam masraflarını karşılamak için yarı zamanla çalışma imkanlarına başvurmaktadır. Çalışan öğrenci, sosyal yaşamın dışında kaldığı gibi derslerine de odaklanamamaktadır. Bu da öğrencinin akademik performansını düşürebilmektedir. Öğrenci iş bulamadığı durumda ise mal ve hizmet piyasasından dışlanması devam etmektedir. Görüşmeye katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu gelirini ailesinden sağlamakta, küçük bir kısmı çalışmakta, küçük bir kısmı da burs alarak gelir elde etmektedir. Tüm bu şartlar doğrultusunda, öğrenciler aşağıdaki şekilde düşüncelerini belirtmiştir:

Hayat pahalı, çok pahalı. Bir şey alıyoruz hemen bitiyor para. Bir kıyafet en az 50-60 TL. Yemekhaneler yurttan pahalı. Açsan ve çok yemek istiyorsan fazla para vermen gerekiyor. 9 TL hakkımız var ama 9 TL'ye bir şey yiyemezsin. Mutlaka ekleme yapıyorsun. O da en az günlük 10 tl falan. Aldığım para az da değil ama yetmiyor. K17

Masraflar çok fazla. Her şey pahalı. Kendime sadece en önemli olan şeyleri alırım. Çok gerekli olmadıkça almam. Eğer canım kıyafet istedi. Gidip onu hemen alırsam, param kalmaz. Sonra diyelim evde biri hastalandı ve para gerekti. Ben nereden para bulacağım? Faturalar geliyor. Ödemezsem ceza gelir. Mesela, dün su faturası geldi. Ödemek lazım. K12

Gelir sıkıntılı baya. Benim ailem toplam 2000 TL para kazanıyor. Bana tahminen 800 TL geliyor. O da hiçbir şeye yetmiyor. Benim evin kirası 800 TL. Evde kiradan bana 400 TL pay düşüyor. Ödüyorum. Canım isteyen şeyleri geri kalan parayla alamam. K13

Bursla hiçbir şey yapamazsın. Sadece bursla yaşamaya çalışsam hiçbir şey yapamam. Yetmiyor. Sadece otobüse 200 TL gidiyor. Sen öğrencisin. Hocalar da kitap falan istiyor. Çok da pahalı. Peki, bunları yapınca burstan geriye ne kalır...? Hiçbir şey! K12

En büyük sorun benim için ulaşımın çok pahalı olması. Aylık 250 TL ulaşım veriyorum. K10

Yol parası çok sıkıntılı benim için. Çok parası. 4 km yol gidiyorum. 3 TL para veriyorum. K3

Benim babam bana zorla para gönderiyor. Sadece para göndermek için 200 TL komisyon alınıyor. Para 3-4 gün içinde bana ulaşıyor. Hiçbir banka kartı çalışmıyor. K8

Katılımcıların mal ve hizmet piyasasından dışlanma noktasında gelir bakımından sorun yaşadığı görülmektedir. Katılımcıların yaşam pahalılığından, gelirlerinin yetmediğinden şikayet etmektedir. Katılımcıların bazıları devlet yurdunda verilen yemeklerin pahalı olduğundan şikayet etmiştir. Öğrenci, 9 TL yemek hakkı olduğunu ve bu parayla hiçbir şey alınamadığını söyleyerek, ek ücretle bir şeyler alınması gerektiğini belirtmiştir. Ulaşım masrafları da öğrencilerin eğitim bütçelerini zorlamaktadır. Tüm bu nedenler uluslararası öğrenciler için sorun teşkil etse de sadece onların etkilendiği konular değil. Aynı zamanda yerli öğrenciler de bu sorundan etkilenmektedir. Bu durumun sadece uluslararası öğrencilere yönelik sosyal dışlanma nedeni olduğunu söylenemez. Bu durum Türkiye’de öğrenim gören tüm uluslararası öğrencilerin temel sorunudur. Sonuç itibariyle, durum hem yerli öğrenciler için hem de uluslararası öğrenciler için bir sosyal dışlanma olarak algılanabilir.

Birtakım öğrenciler de ailelerinden gelen paraya ulaşımında sıkıntılar olduğunu belirtmiş ve bu durumun onları ağır bir ekonomik krize sokarak sosyal dışlanmaya ittiği vurgulanmıştır. Ayrıca, ailelerin ekonomik durumları da öğrencinin Türkiye’deki yaşamını etkilemektedir.

Beslenme konusu mal ve hizmet piyasasına ulaşım bakımından önemli bir alandır. Öğrenciler açısından sağlıklı ve kapsamlı beslenme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi onların maddi durumları ile ilişkilidir:

Belli bir sınıra kadar beslenme imkanlarımı karşılayabiliyorum. Mesela, kırmızı eti, haftada bir gün falan yiyebiliyorum. K15

Evimizde kırmızı et hiç pişmez. Okulda olursa yiyebiliyorum. Mısır yemekleri ve Türk yemekleri farklı. Bizim yemeklerimiz daha baharatlıdır. Çanakkale'de bizim damak tadımıza uygun restoranlar yok. K11

Üniversitemizi yemekleri biraz kötü. Hiç sağlıklı değil. Aşırı yağlı. Ben bu yemekleri mecbur yiyorum. K9

Sağlıklı ve yeterli düzeyde beslenme herkesin erişmesi gereken ihtiyaçlardır. Bu durum doğrudan kişinin gelir düzeyi ile ilişkilidir. Bulgular, katılımcıların yeterli beslenme imkanlarına sahip olamadığını, gerekli protein için et yiyemediğini, sağlıklı beslenme imkanlarında sorun yaşadığını göstermektedir. Bundan başka, birçok katılımcı yemek kültürünün farklı olması sebebiyle yemeklere alışmadıklarını söylemiştir. Üniversitede verilen yemekler de katılımcıların şikayet ettiği konular arasındadır. Öğrenciler yemeklerin sağlıklı olmadığını bildirmiştir. Bulgular ışığında söylenebilir ki bu durumlar hem yerli öğrenciler hem de uluslararası öğrenciler için temel sorunlardır. Bu durum da onların gelir düzeyleriyle ilişkilidir. Sonuç itibarıyla, kısıtlı beslenme imkanları ile öğrenciler sosyal dışlanmaya kısmen maruz kalmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bazıları Türkiye burslarından yararlanmaktadır. Bu durumda öğrencilere bursun tatmin düzeyi ile ilgili sorular sorulmuştur. Ayrıca, bursa başvurup erişim sağlayamayan öğrencilerin de olduğu görülmektedir. Katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

Burs imkanları iyi ama bazı eksiklikler var. Mesela eksik bu. Bölümler arası geçiş yapamıyoruz burslarda. K16

Ben bursa kaç kere başvurduğum çıkmadı. Bilmiyorum nedenini. Aslında notlarım falan da yüksekti. Baya uğraştım. Ama olmadı. K15

Bursa başvurduğum iki kere ama alamadım. Çok fazla bürokratik işlemler var. Çok belge istiyorlar. Çok fazla bilgi istiyorlar. Annemin ve babamı ekonomik durumundan tutun da çalışma durumlarına kadar hepsini istiyorlar. Bunların hepsi çok uzun zaman alıyor. K10

Bursa başvurmadım. Yaş sınırı vardı. O sıkıntı oldu benim için. O yüzden benim burs almam imkansız! K7

Türkiye’de uluslararası öğrencilere sağlanan burs imkanları hakkında bilgi sahibi değilim. K6

Bazen biz burs alıyoruz diye bize kötü gözle bakıyorlar. Kendileri almıyor diye. Türkler diyor ki biz de ekonomik sıkıntı yaşıyoruz ama alamıyoruz. Bizim hakkımızı size veriyorlar. Biraz tek taraflı konuşuyorlar. K18

İnsanlar bizim hepimizin burs aldığımızı zannediyor. Geçen iş yerinde biri geldi diyor ki size devlet bakıyor. Para veriyor. Ama öyle değil. Bu da insana kırıcı geliyor. K14

Burs imkanlarıyla ilgili öğrencilerin sorunları değişiklik göstermektedir. Genellikle, katılımcılar, bursla ilgili bürokratik sorunların olduğu, bununla ilgili tepki görülmesi açısından önemli derecede sorun yaşadıklarını bildirmiştir. Öğrenci burslarına başvurunun zaman alıcı olduğu ve bürokratik belgelerin fazla olduğu bildirilmiştir. Bir katılımcı, bursla ilgili eksiklik olarak üniversite okurken, bölümler arası geçiş yapmak istediğini belirtmiş ama bunun onun için imkansız olduğunu söylemiştir. Öğrencilerin bursa başvuru yaparken, önceden okuyacağı bölümü seçtiği bilinmektedir. Bu noktada öğrenci eğitim döneminde bölüm değişikliği yapmak istediğini ve yapamadığını bildirmiştir. Türk yükseköğretim sisteminde üniversiteler arası aynı bölümde geçiş yapması mümkün olsa da bölümler arası geçiş mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda, bu durumun yasalar çerçevesinde mümkün olmadığını belirterek herhangi bir dışlanma oluşturduğunu söyleyemeyiz. Bazı öğrenciler ise bursa başvurmak için belirli bir yaş sınırının olduğunu bildirerek burs imkanlarından dışlandığını bildirmiştir. Bazı öğrenciler ise burs imkanları hakkında bilgisizdir. Bu noktada öğrencilere herhangi bir rehberlik hizmeti sunulmadığı ve bu konuda bilgilendirilmediği görülmektedir. Bu da onları burs imkanlarından dışlamaktadır.

Son olarak, öğrencilerin bir kısmı burs aldıkları için yerli öğrencilerden ağır tepkiler gördüğünü bildirmiştir. Bu durum uluslararası öğrencilerin burs almaları nedeniyle Türk öğrenciler önyargıya maruz kaldığını gösteriyor. Bu da öğrencilerin önyargı sonucu sosyal dışlanmaya maruz kaldığının göstergesidir.

İşgücü Piyasasından Dışlanma: Türkiye’ye gelen gelir düzeyi kısıtlı uluslararası öğrenciler ek gelir için çalışmayı tercih etmektedir. İşgücüne katılan öğrenciler hem çalışıp hem de üniversite eğitimi almaktadır. Birçok öğrenci de çalışmak istemekte ama iş bulamamaktadır. Bu noktada katılımcıların aşağıdaki ifadeleri öne çıkmaktadır:

Çalışma saatleri çok uzun. Mesela, benim arkadaşım çalışıyordu. Sabah 8’de girip 4’te çıkıyordu. Üstelik part-time çalışıyordu. K18

Gece çalıştım ilk önce. Ben hiç alışık değildim gece çalışmaya zorlandım o konuda. Günde şu ana kadar en az 8 saat çalıştım. Şu ana kadar 12 saat çalıştığım var. Yaz tatilinde 18-24 ve 52 saat durmadan mesai yapmıştım. Ben 2 gün çalıştığımda yevmiyeli çalışmıştım. Çiftlikte işimi bitirdikten sonra gidip tarlada çalışmıştım. K14

Şu an iş arıyorum. Ama bulamıyorum. Bulduğum işlerin saatleri benim öğrenci olmamdan dolayı bana uymuyor. K13

Ben 4 ay çalıştım. Dinlenme sürelerim vardı ama haftada 7 gün çalışırdım. Yani her gün çalışıyordum tatilde. K9

Türkiye’de iş saatleri özel alanda çalışıyorsan ve bir de yabancı isen iş saatleri senin için 8 saat olamaz. Biz diyelim sabah 8’de işe başlarsak en erken işimiz 7’de falan biter. K4

İşe ilk başladığımda ücretim çok düşüktü. Hatta şaşırabilirsiniz. Haftalık 50 TL alıyordum bu işin karşılığında. Ücretler yabancı öğrenci olmamdan dolayı böyleydi. Bir de dil falan bilmiyordum. Ondan sonra dilim falan geliştikten sonra haftalık 150 TL oldu. K15

Normal bir Türkün aldığı maaşı alamıyoruz. Çok düşük para veriyorlar. Ama mecbursun yani, yaşaman için çalışman gerekiyor. K12

Maaş azdı. 60 TL falan alıyordum günlük. K7

Asgari ücret alırdım. Belki asgari ücretten daha az. Diyelim asgari ücret 2000 TL olsa ben 1800 TL falan alırdım. K3

Mesela, iş yerinde iş sahibi bize yemek veriyor ama şöyle. Mesela, diyelim iş sahibiyle konuşurken şunu der: “Ben size 100 TL veriyorum. Ama yemeğinizi de ben verirsem size 80 TL veririm. 20 TL’yi yemek için keserim.” diyor. K4

Tabii ki sigortasız çalıştırıyorlar. Çalışma izni alamıyor burada yabancı öğrenciler. Bazı ülkelerde yabancı öğrenciler okurken çalışmalarını için çalışma izni falan veriyorlar. K16

Sigortasız çalışıyorum. Zaten pazarda çalışıyorum. Pazarda da sigorta olmuyor zaten. Çalışma izni yok alamadım. İşimin ağırlık oranı yüzde 50-60 falan. Çünkü soğan ve patates çuvallarını falan taşıyoruz. K14

Çalışırken zaten sigorta yapılmadığı için korku içinde yaşıyoruz. Çalışma izni yapmıyorlar bize. K12

Yukarıda katılımcıların en çok vurgu yaptığı kodlamalar olan iş hayatındaki zaman sorunsalı, düşük ücret sorunsalı ve iş yeri şartlarındaki olumsuzluklar alanındaki verilerden alıntılar yapılmıştır. Zaman sorunsalı yaşayan öğrencilerin birçoğu uzun çalışma süreleri ve öğrenci olmalarından dolayı ders ve çalışma hayatı arasındaki uyumsuzluklar gibi alanlarda öğrenciler sorun yaşamaktadır. Öğrenciler, yarı zamanlı çalıştıkları takdirde yine uzun çalışma sürelerinde çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle, öğrenciler ara tatillerde çalışmayı tercih etmektedir. Çalışan öğrenciler de günlük en az 10 saat çalıştığı ortaya çıkmıştır. Hatta çalışmaya katılan K14 numaralı Suriyeli öğrenci hatta 52 saat dayanmadan çalıştığını ifade etmiştir. Bunu ise paraya ihtiyacı olmasıyla ilişkilendirmiştir. Çalışan öğrenciler için bir diğer sorun ders saatleriyle iş saatleri arasındaki uyumsuzluklardır. Özellikle katılımcılardan K14 numaralı öğrenci bazen gece çalıştığını ve gece çalışmanın onun için zor olduğunu söylemiştir. İş bulamayan öğrenciler de dersleri ve iş saatleri arasındaki çakışmalar nedeniyle iş bulamadıklarını öne sürmüştür.

Uluslararası öğrenciler için en büyük sorunlardan bir tanesi de düşük ücretle çalışmak zorunda kalmalarıdır. Özellikle Suriye uyruklu katılımcılar hayatta kalmak için çalışmak zorunda olduklarını ve eşit işe eşit ücret alamadıklarını bildirmiştir. Hatta, bir katılımcı, eskiden haftalık 50 TL, şimdi ise 150 TL ücretle çalıştığını bildirmiştir. Bunun nedenini ise yabancı olması ve Türkçe'yi doğru konuşamaması ile ilişkilendirmiştir. Öğrenciler iş yeri şartları bakımından da olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Esas olumsuzluklar ise ağır çalışma şartları, sigortasız ve çalışma izni olmadan çalışmadır. Tüm bu veriler doğrultusunda, öğrenciler zaman sorunsalı, düşük ücret, işyeri şartları ve bunun içerisinde sigortasız ve çalışma izni gibi haklardan mahrum kalmakta sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte, katılımcıların bu alanda diğer sorunlarını da belirtmişlerdir:

İş yerinde patronların davranışları kötü. Mesela, eskiden ben inşaatta çalışıyordum. Bizim paramızı vermedi. Ben daha müteahhitten parayı alamadım. Hala da 2000 tl paramızı vermedi. Alamıyoruz. K4

İşte yabancılara iyi davranmıyorlardı. Türk arkadaşlar hepsi aralarında iyiydi. Ama bizimle düzgün konuşmazlardı. Bakışları falan da kötüydü. K6

İşyerinde ötekileştirme çok var. Irkçılar yaa! İşyerinde Afgan diye bağıyor. Yabancı olmamdan dolayı iş arkadaşlarım işi üstüme yıkardı. Ama çok fazla bu tarz şeylere boyun eğmem. K3

Yabancı öğrencilere çalışma imkanı yok bence. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki imkanlar gibi değil Türkiye. Ben çalışmadım ama çalışan arkadaşlarım böyle söylüyor. K18

Şu an çalışmıyorum. İş arıyorum. Ama bulamıyorum. İş sahipleri bize niye buraya gelip çalışmak istediklerimizi soruyorlar. Zaten durumumuzun iyi olduğunu ve hepimizin burs aldıklarını düşünüyorlar. Ben bir aydır iş arıyorum ama bulamadım. K10

TÖMER okurken çalıştım. Sırf Türkçe öğrenmek için çalıştım. Ben bir dönerciye gittim. Bir tane abla çalıştırıyordu orayı. O sade Türkçemle iş sahibiyle konuştum. Bayan beni işe almak istemedi. Bana Türkçemin iyi olmadığını ve bu şekilde garsonluk yapamayacağımı bildirdi. K9

Benim Türkçem iyi değil. Ben müşteriyle iyi iletişim kuramadığım için bana kızılıyordu. K4

Türkiye’de hiç çalışmadım. Şu an iş arıyorum. Ama bulamıyorum. Çünkü Türkçe çok iyi konuşamıyorum. K1

Yukarıdaki veriler ışığında uluslararası öğrencilerin yabancılara karşı olumsuz tavırlar ve önyargıyla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, yabancı olmalarından dolayı ağır muameleye maruz kaldıklarını, çalışmayan öğrenciler de mevcut statüleri dolayısıyla iş bulamadıklarını belirtmiştir. Öğrenciler, Türkiye’de uluslararası öğrencilerin çalışma imkanlarının geniş olmadığını ifade etmişlerdir. Son olarak, dil seviyeleri yetersiz olması nedeniyle iş bulamadıklarını ve çalıştıkları durumda da ağır tepkilere maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Türkiye’de Türkçe bilgisinin yeterli düzeyde olması çoğu işyerleri açısından önemli bir kriterdir. Bu durumda araştırmaya katılanların dışlanma yaşadığı söylenebilir.

Eğitim İmkanlarından Dışlanma: Öğrenim amacıyla Türkiye’ye gelen Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin eğitimde dışlanma yaşadıkları alanlar incelenecektir. Veriler sonucunda öğrencilerin dil sorunu, maddi sorunlar, kütüphane sorunları, eğitim etkinliklerine katılamama durumu, internet altyapısı ile ilgili alanlarda sorunlar yaşadığı şu ifadeleri ile de desteklenmektedir:

Eğitim dili açısından burası yabancılar için çok iyi değil bence. Bütün ülkelerde eğitim İngilizce. Ama Türkiye’de ise Türkçe. Bu da yabancıların Türkiye’ye okumaya gelmesini engelliyor. K16

Dil beni derslerde çok zorluyor. Beş senedir burada olmama rağmen dilim hala iyi değil. K14

Dersleri hala anlamıyorum. TÖMER’de verilen Türkçe eğitimi, derslerimizdeki Türkçe aynı değil. Yine biz zorlanıyoruz. TÖMER’de günlük konuşma dili öğretilir. Eğitim dili öğretilmiyor. Akademik Türkçe öğretilmiyor. Yani, TÖMER’in eğitim seviyesi iyi değil. Derste matematik dersinde en basitinden hoca bir “bir artı bir” diyor ama ben anlamıyorum. Artının ne olduğunu bilmiyorum. K10

Dil beni çok zorluyor. Telefon elimde kelimeleri çeviriyorum. Çeviri zamanımı alıyor benim baya...K8

Elde ettiğim parayla bilgisayar ve diğer eğitim ihtiyaçlarını elde edemiyorum. K17

Beni eğitime ulaşımında daha çok maddi yetersizlikler zorluyor. Çalışmak zorundayım. Derslerim aksıyor. Kurslara falan gitmek istiyorum ama zamanım hiç yok. Katılırsam çalışmam, çalışmazsam okuyamam. K14

Hocalar sırf kırtasiye ve yayıneviyle anlaştığı için biz yabancılar zorla kitaplar aldırıyor. Biz de korkuyoruz. Belki hoca oradan soru sorar diye alıyoruz. Hoca hem kitabı aldırıyor hem de kırtasiye notu aldırıyor. Kat kat masraf oluyor. Bazı hocalar dikkat etmeli. Kitaplar benim için önemli ama gereksiz kitaplar önemli değil. K12

Kurslara falan gidemiyorum. Yabancılar için kurslar çok pahalı oluyor. O yüzden gidemiyorum. K3

Kütüphane bence iyi ama eksikler var. İngilizce kaynakta kitaplar az. K16

Ben genelde İngilizce kaynakları okuyorum. Açıkçası, bizim kütüphanemiz bu konuda zengin değil. K9

Alanımla ilgili Türkçe kaynaklar az. O yüzden yabancı dilde kaynaklara ulaşmaya çalışıyorum. K5

Bir de bizim üniversite ve fakültede seminer ve konferanslar bakımından eksiklikler var. Bu konuda bu tarz toplantıların daha çok olması gerekiyor. K9

Eğitim seminerlerine katılmadım. Yabancı ülkeye gitme imkanları hakkında bize bilgi verilmedi. Bu tarz etkinlikler hakkında nereden bilgi alacağımı bilmiyorum. Olursa katılırım. K6

Her yerde internete ulaşımımız yok. İnternet için yurttan kota uyguluyorlar. Bu kota da 10 günde bitiyor. Youtube derslerini izleyemiyorum. K16

Yurttan biraz internet sıkıntılı. Dışarıda internet pahalı telefona yüklemek için...Hatlar falan İran'da daha ucuz. Bu yüzden almada zorlanıyorum. K8

Ben evi tuttum. Dersler için internet azım olduğu için Türk Telecom'a başvuru yaptım. Sonra başvurumu iptal edildi. Uzun zaman sonra ben tekrar internete başvuru için gittim Orada iptalin nedeni de sordum. Bana kimlik güncelleme yapılmadığını söyledi ve 1000 tl ceza kesildi. Ben ödeyemem dedim. O yüzden şimdi de evde internetimiz yok. K4

Sonuçta katılımcıların en fazla dil sorunu nedeniyle sorun yaşadığı görülmektedir. Öğrenciler Türkçe hazırlık okuduğu ve gerekli görülen sınavları geçerek bölüm derslerine başlamalarına rağmen, hala dersleri anlayamadıklarını dile getirmiştir. Öğrencilere Türkçe derslerinde daha çok günlük konuşma Türkçe'si öğretildiği ve bunun da akademik yaşamları için sorun oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, Türkiye'de eğitim dilinin Türkçe olmasını da uluslararası eğitim açısından dezavantajlı bulmaktadır. Bu bakımdan, dil eğitiminin kalitesi öğrenciler için tartışma konusu olmuştur. Dil sorunu öğrenciler için eğitimden dışlanmayla sonuçlanabilmektedir.

Uluslararası öğrenciler eğitimde istenilen faydayı sağlayamama nedenlerinden biri de maddi sorunlarıdır. Öğrenciler maddi sorunlar nedeniyle eğitim etkinliklerine, kurslara katılamadıklarını belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler çalıştıkları için eğitimle ilgili etkinliklere katılamadıklarını, dolayısıyla hem çalışıp hem de etkinliklere katılırlarsa zaman sorunu yaşayacaklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerden bir tanesi çalışamazsa, hiçbir şekilde üniversiteye devam edemeyeceğini bildirmiştir. Bazı öğrenciler maddi sorunlar çerçevesinde öğretim üyelerinin çok fazla kitap aldığını ifade ederek, bu durumun kendilerini maddi açıdan zorladığını ifade etmiştir. Bu bakımdan öğrencilerin eğitim alanında maddi nedenlerle birtakım imkanlara erişemediği ve dışlandığı ortaya çıkmıştır.

Üniversitelerin bilim kaynakları kütüphanelerdir. Bu bakımdan kütüphane imkanlarına erişimdeki sorunlar, öğrencilerin eğitimi için büyük bir dezavantaj

oluşturmaktadır. Öğrenciler alanlarıyla ilgili kaynak bulmada sorun yaşadıklarını, özellikle, İngilizce kaynakların yetersiz düzeyde olduğunu bildirmiştir.

Bilgiye ulaşım internet aracılığıyla mümkün olmaktadır. Bu bakımdan bazı öğrencilerin internete ulaşımında sorunları bulunmaktadır. Bu sorun özellikle yurttan kalan öğrencilerde daha çok olmaktadır. Bununla birlikte, öğrenciler internet erişiminin pahalı olduğunu belirterek, erişimde sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Sağlık Olanaklarından Dışlanma: Sağlık olanaklarından dışlanma üç alanda incelenmiştir. Bunlardan ilki sağlık personeliyle ilişkiler, sağlık hizmetlerinin kalitesi ve sağlık sigortasının kapsayıcılığıdır. Analiz sonuçları, doktor ve sağlık personelinin ilgisizliği, sağlık sigortasının kapsamının geniş olmayışı, sağlık sigortası hakkında bilgisizlik, dil sorunundan dolayı yabancı doktor tercihi ve sağlık hizmetlerinin kötü oluşu gibi başlıklarda toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler şu ifadeleri kullanmıştır:

Devletin sağlık sigortası var. Ama sigortamın tam neleri kapsadığı hakkında bilgim yok. K18

Ben ikamet başvurusu için sağlık sigortası yaptırdım. Ama bana bu sigortanın ne işe yaradığını anlatmadılar. K5

Benim özel sağlık sigortam var. Ama ben daha kullanmadım. Nasıl kullanacağımı da pek bilmiyorum. K2

Gözlük muayenesi oldum. O ücretsizdi. Doktor bana gözlük yaptırmamı söyledi. Ama devlet sigortalı olmama rağmen gözlüğümü ücretli yaptırdım. K16

Özel sağlık sigortam var. Devlet sigortası yaptıramadım. Üniversiteye kayıt olduktan sonra 3 ay içinde yaptıramazsan devlet sigortası yaptırma hakkını kaybediyorsun. Özel sağlık sigortası bizler için hiçbir şeye yaramıyor. Eğer hasta olursam ücretli muayene ediyorlar. K11

Özel sağlık sigortası yaptırdım. Sigorta için 150 TL para verdim. Sigortam sağlık imkanlarının sadece %25'ini kaplıyor. K8

Sağlık sigortam var. Devlet sigortası. Çok pahalı. Yıllık 1250 TL falan para ödüyorum yıllık. Aşırı pahalı! K9

Katılımcıların sağlık sigortası ile veriler incelendiğinde iki başlık öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, sağlık sigortası hakkında bilgisizliktir. Öğrencilerin birçoğu sağlık sigortası

yaptırsalar bile, bu sigorta ile nasıl hak sahibi olacaklarını bilememektedir. Sağlık sigortasının kapsama alanı, sorumlu kişilerce anlatılmadığı iddia edilmektedir. İkinci başlık ise, sağlık sigortasının kapsamının geniş olmaması ile ilgili katılımcıların görüşleridir. Bu sorunu çoğunlukla, özel sağlık sigortasını yaptıran öğrenciler dile getirmiştir. Bu bağlamda, özel sağlık sigortasının kapsama alanının geniş olmadığını görülmektedir. Aynı şekilde devlet sigortasına sahip olan katılımcılardan bir tanesi, gözlük muayenesinin ücretsiz olduğunu, ama gözlük edinmede ücret talep edildiğini bildirerek, kapsamının geniş olmadığını dile getirmiştir. Devlet sigortasının ücretinin yüksek olması da öğrenciler için sorun teşkil etmektedir. Devlet sigortasının daha kapsamlı, özel sağlık sigortası ise daha az kapsamlı olduğu görülmektedir. Devlet sigortası öğrenci kayıt olduktan sonra üç ay içerisinde devlet sigortasını yaptıramazsa, bu sigortadan yararlanma hakkını kaybetmesi yönünden eleştirilmektedir. Bu durumda, öğrenci sonradan devlet sigortası yaptırmayı istediği halde bu haktan mahrum kaldığını bildirmiştir. Sonuç itibariyle, sağlık sigortası kapsamında öğrencilerin dışlandığını düşündükleri noktalar, sağlık sigortası hakkında bilgilendirilmemeleri ve sağlık sigortasının kapsamı ve yararlanma imkanlarının geniş olmamasıdır. Araştırma verileri sağlık sigortasından yararlanmanın dışında, sağlık imkanlarından yararlanma noktasında da uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma yaşadığını göstermiştir:

Acilde çalışanlar yabancı olduğunu görünce bakmıyorlar. Kötü davranıyorlar. Geçen çok hastaydım. Gittim iğne yaptı. Beklememi söyledi. Çok bekledim. Sonra hemşireyi yine buldum. Çağırdım. Bana senin hastalığın neydi diye sordu. Geçiştiyordu. Benim ciddi bir sorunum olmadığını söyledi. Ben daha çok direndikten sonra doktor bana zorla baktı. K18

Doktora gittiğimde, doktor yabancı olduğumu bildiği için benimle ilgilenmiyor. Başından edip gönderiyor. Bazen de yanlış tanı koyuyorlar. Beni göndermek için kafasından bir şeyler söyleyip, gönderiyor. Ama yanlış tanı koyduğunu ben de sağlık alanında okuduğum için görebiliyorum. Önemsemiyorlar. Direk içeri girdiğinde yabancı adına bakıyor. Yabancı olduğunu görüyor. Yüzüne bile bakmıyor. K12

Valla, Arkadaşlarımdan bazıları sağlık hizmetlerinden memnun değil. Mesela, bir arkadaşımı muayene ederken dikkatli bakmamışlar. K7

Doktor bilgisayardan bilgilerime baktı. Bana senin oturum iznin yok dedi. Ama ikametim vardı. Sonra İstanbul'da tedavi oldum. İyileştim. Kastamonu'da iken, doktor bana yüzeysel bakmıştı. K1

Evet, iki kere doktora gittim. Doktor Arap'tı. Dil konusunda anlaşmak için Arap doktora gittim. Türk doktorlarla anlaşmak zor oluyor. K19

Doktorun seninle ilgilenmesi Türkçe bilmene bağlı bence. Türkçe bilmiyorsan doktor kıztıyor. "Ben seninle dil bilmiyorsan nasıl ilgilenirim." diyor. K11

Yukarıda veriler incelendiğinde, sağlık hizmetleri alanında sağlık personeliyle ilişkiler, sağlık hizmetlerinin kalitesi gibi alanlarda sorunlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle, katılımcılar yabancı olmalarından dolayı sağlık çalışanlarının ilgisiz olduğunu, yapılan tedavinin etkili olmadığını ifade etmiştir. Bazı katılımcıların dile bağlı iletişim eksikliğine sebebiyle kendi uyruklarından doktorlara görünmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Sağlıklı yaşam toplum içerisinde herkesin hakkıdır. Bu göçmen olsa bile, katılımcıların bu tarz sorunları yaşaması onların sağlık hizmetlerinden erişim noktasında dışlandıklarını gösterir. Şunu da belirtmek gerekir ki, katılımcıların hemen hemen yarısı sağlık alanında sorun yaşamadığını ifade etmiştir. Sonuç itibarıyla, yaygın olmasa bile katılımcıların sağlık hizmetleri noktasında sosyal dışlanmaya maruz kaldığı söylenebilir.

İl Göç İdareleri ile İlişkiler: Çalışmayla ilgili incelenen en son konu ise, İl Göç İdareleri ile yaşanan sorunlar bağlamında ilişkilerdir. Çalışma sırasında katılımcılara herhangi bir kamu kuruluşunda (İl Göç İdaresi, Valilikler, Polis Şubeleri, Kaymakamlıklar) hizmet alım sırasında dışlanmaya maruz kalınma düzeyleri ile ilgili soru yöneltilmiştir. Katılımcıların hepsi İl Göç İdaresi dışında hiçbir kamu kuruluşunda dışlanma olgusuyla karşılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada veriler incelenirken, başlık olarak İl Göç İdaresi ile ilişkiler incelenmiş ve veriler ortaya konulmuştur. Dışlanma olgusu göç idaresindeki personelin ilgisizliği ve göç idaresindeki sistemsel sorunlar başlıkları altında toplanmıştır. Katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

Göç idaresi çok kaba davranıyor bizlere. Bir defasında arkadaşımın onun işlemleri için gittik. O Türkçe bilmiyordu. Oturuyorduk. Bekliyorduk. Memur iş saati olmasına rağmen, oturmuş çay içiyordu. Saat daha 10-11 falandı. Biz de bekliyorduk. Çağırdık sinirlendi. Sinirli bir şekilde geldi. Evraklarımızın nerede olduğunu sordu. Sanki keyfini böldük. Ama onun iş saatinde gitmiştik. Sonra ben arkadaşımın yavaş yavaş çevirmenlik

yapıyordum. İki dil arasında çevirmek de kolay da değildi. Memur bana baktı ve sinirlice “çevirmeyi bilmiyorsan çık.” dedi. K17

Göç idaresinde gördüğüm kadarıyla çok yavaş çalışıyorlar. Yabancılar karşı daha çok böyleler. Çalışmaya meraklı değiller. K16

Adana’da göç idaresinde baya sorun yaşadım. Mesela, ben geçen sene yol izin belgesi almaya gittim. Çanakkale’ye gelebilmem için gerekli idi. Kapıyı çaldım. İş saati idi. Belge almak için geldiğimi bildirdim. Bana, “Ben şu an çay içiyorum.” dedi. Ne zaman gelebileceğimi sorduğumda bana bilmediğini ve şu an çay içtiğini bildirdi. Ben, biraz acelem olduğunu belirtmememe rağmen, birazdan gel diyorsa biraz gelmem gerektiğini belirtti. Sonra biraz geçtikten sonra ben tekrar kapısını çaldım. Bugün evrak vermeyeceğini bildirdi. Evrak alamadığım için ben o gün Çanakkale’ye gelmem gerekiyordu ama gelemedim. Evraklarda çok getir götür yaptırıyorlar. Mesela, bu yok izin belgesi biz yola çıktığımızda bir çeviri olduğunda göstermemiz için veriliyordu. Bu belgeyi bize verirken, sonra döndüğünüzde bize tekrar getirin diyorlardı. Biz getiriyorduk. Ama kapıda güvenlikçiler kağıdı alıp gözümüzün önünde yırtıyordu. Zaten yırtılacak neden o belgeyi tekrar geri istiyorlar ki? Bu durumlar bizi üzüyor. K15

Ben maalesef, şunu diyeyim. Burada esas önyargı Suriyelilere karşıdır. Nereye gidersem gideyim ilk önce ben Mısırlıyım demem gerekiyor. Sonra başlıyorlar iyi davranmaya. K10

Hemen memur senin yabancı olduğunu bir Suriyeli olduğunu gördüğü zaman sana direk diyor. “Biz sizi istemiyoruz. Siz burada ne yapıyorsunuz?” Düşünebiliyor musunuz? Bunu göç idaresi söylüyor. Eskiden Türkçem iyi olmadığında kendimi savunamıyordum. Ama artık kendimi savunuyorum. Ben burada öğrenci olduğumu bildiriyorum. Bana haksızlık yapılmasına müsaade etmiyorum. Kısaca, yabancılar kaba davranıyorlar. Sürekli kurumda git gele sokuyorlar. Düşünmüyorlar onların bir gün yurt dışında yabancı olabileceklerini ve onlara böyle muamele edilebileceğini. K12

Ben bir kere sorunumla ilgili 157 çağrı merkezini aradım. O zaman ikamet izni için başvuru yapıyordum. Bir sorum için 157’yi aradım. 157 çağrı merkezi bana yapmam gerekenleri söyledi. Ben yapmamı istediklerini yaptım. Yani, 157 çağrı merkezinin dediklerini uyguladım ama göç idaresine gittiğimde yanlış yaptığımı söylediler. 157 beni yanlış yönlendirmiş. K7

Mesela, göç idaresinde memurlar çok kaba davranıyorlar. Hiç saygılı değiller. Mesela, ben Filistinli arkadaşımla gittim. Bir evrakı eksikti. Memur bağırmaya başladı. Niye geldiniz diye. O arkadaşım zor durumda kaldı. K5

Göç idaresine gittim bir kere. Çok kalabalıktı. Güvenlikteyken sıra almamız gerektiğini söylediler. Onu aldık. Sonra biz 4 kişiyiz. Bize bir sıra numarasının yeterli olup olmadığını sorduk. Memur bir sıranın yeterli olduğunu söyledi. Sonra, içeri girdik. İki buçuk saat bekledik. Daha sonra ikamet işlemleri memuru bizi kabul etmedi. Hepinizin ayrı sıra almanız gerektiğini söyledi. K1

İlk defa göç idaresinde sadece dil bilmememden dolayı sorun yaşadım. Bir de çok belge istiyorlardı. İstedikleri belgeleri toplamak çok uzun sürüyordu. K10

Göç idaresinde bazen sistem yenileme falan olduktan sonra sistemsal sorunlar yaşıyoruz. K9

Veriler doğrultusunda katılımcıların il göç idarelerinde sert davranışlar ve sistemsal sorunlar nedeniyle dışlanmaya maruz kaldıkları ortaya çıkmaktadır. Özellikle, Suriyeli öğrenciler ağır dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Türkiye’de sığınmacıların şehirler arası seyahatleri için izin belgeleri İl Göç İdareleri tarafından verilmektedir. Bu belge için müdürlüğe müracaat eden sığınmacı öğrenciler belge alırken, sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, göçmen öğrencilerin İl Göç İdareleri tarafından dışlanmaya maruz bırakıldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, öğrenciler göç idaresine başvurularda onlardan çok fazla belge istendiğini, bürokratik süreçlerin uzun olduğunu belirtmiştir. Bundan başka kuruma olan başvurularda başvuru sisteminden kaynaklanan sorunların olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal dışlanma, bireyin sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan toplumsal alanlardan dışlanmadır. Bireyin geçim sıkıntısı, yoksulluğu, işsizlik sorunu, barınma sorunları, eğitim ve sağlık gibi imkanlardan yararlanamaması, gibi sonuçlar sosyal dışlanmanın tezahürüdür. Sosyal dışlanma, küreselleşme, göç, teknolojik yenilikler, yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler gibi nedenlerle oluşmaktadır.

Türkiye yükseköğretimin uluslararasılaşması alanında gün geçtikçe gelişmektedir. Eğitimdeki ilerleme ve gelişmeler Türkiye'nin eğitim alanında da göç veren ülke konumundan göç alan ülke konumuna gelmesini sağlamıştır. Özellikle, 2000'li yıllara gelindiğinde bu olay daha da derinleşmiştir. Bu noktada, üniversiteler arasında rekabet oluşmuştur. Üniversiteler uluslararası öğrenci kontenjanını artırmış, her ülkeden farklı profillerden öğrenci için Türkiye'de okumak birer fırsat haline gelmiştir. Türkiye hükümetinin uluslararası öğrencilere sunduğu “Türkiye Bursları” projesi de bu durumu destekler nitelikte olmuştur. Burs imkanlarının yanı sıra, büyük çoğunlukta öğrenci kendi hesabına okumayı seçmektedir.

Türkiye’de öğrenim için gelen öğrenci profiline bakıldığında, çoğunlukla, Türki Cumhuriyetler ve Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrencilerin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’nin coğrafi bakımdan Batı ülkelerine yakınlığı Balkan ülkelerinden gelen öğrencilerin de tercih etmesine olanak sağlamıştır.

Tez çalışması içerisinde Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaları nitel veriler doğrultusunda belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşamış olduğu barınma, beslenme, sosyal yaşama entegre olma, sağlık eğitim, kamusal ilişkiler, çalışma hayatı alanında yaşamış oldukları sosyal sorunlar sosyal dışlanma başlığı çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda, araştırma soruları oluşturulmuştur. Araştırma soruları olarak; “Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler ekonomik alan bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı?”, Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler toplumsal alan bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı?”, Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler kültürel alan bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı? Ortadoğu

kökenli uluslararası öğrenciler siyasal yaşam alanı bakımından kendilerini dışlanmış hissediyorlar mı? gibi sorular sorulmuş ve yanıt aranması sağlanmıştır.

Tez çalışması, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. Uluslararası Öğrenci Ofisinden alınan bilgilere göre üniversitede 212 Ortadoğu uyruklu öğrenci eğitim görmektedir. Çalışmaya 20 uluslararası öğrenci ile görüşme tekniği ile dahil edilmiştir. Öğrencilerin 17'si erkek, 3'ü ise kadındır. Katılımcıların uyrukları, Afganistan, Cezayir, Filistin, Irak, İran, Filistin, Lübnan, Mısır, Suriye, Tunus, Yemen gibi ülkelerden oluşmaktadır.

Çalışma nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi olarak Kartopu veya Zincir Örnekleme yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın örneklemini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde öğrenim gören uluslararası öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerini belirlemek amacıyla literatür taraması sonucunda 16 soruluk soru formu hazırlanmış ve katılımcılarla görüşülmüştür. Görüşme sonrasında 20 görüşme incelemeye alınmıştır. Veriler MAXQDA 20 analiz programı incelenmiştir. İncelemeler sonucunda, gerekli veri bulunmadığı için 1 katılımcının görüşme verileri inceleme dışında bırakılmıştır. İncelemeye alınan 19 katılımcının verilerinden 427 kod frekansı ve 7 başlık belirlenmiştir. Çalışma verileri "Tek Vaka Modeli" şeklinde modellendirilmiştir ve her vaka kendi içinde, bağımsız şekilde değerlendirilmiştir. Öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri ilgili modelleme başlıkları; sosyal yaşamdan dışlanma, mülkiyetten ve konuttan dışlanma, mal ve hizmet piyasasından dışlanma, işgücü piyasasından dışlanma, eğitim imkanlarından dışlanma, sağlık imkanlarından dışlanma, il göç idaresi ile ilişkiler şeklindedir. Yedi başlığa ek olarak öğrencilerin Türkiye ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesini tercih nedenleri gibi ek bir başlık da ayrıca 1 başlık halinde ve diğer kısımlardan bağımsız şekilde incelenmiştir.

Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler bakımından sosyal dışlanma olgusu incelendiğinde, öğrencilerin de belirli sosyal dışlanma olgusu ile karşılaştıkları görülmektedir. Özellikle, sosyal dışlanmanın nedenleri arasında olan küreselleşme ve göç gibi nedenler ve uluslararası öğrenciler arasında ilişki bulunmaktadır. Küreselleşme sonucunda, dünya içerisinde sınırların ortadan kalkması, eğitimin de bu küreselleşmeye katılımı sürecinde uluslararası öğrenciler de bu olayın katılımcısı olmuştur. Öğrenciler eğitim göçü ile bir ülkeden diğer ülkeye eğitim almak için gitmektedir. Yaşanan göç sonrası,

her göç sürecinde olduğu gibi, bu alanda da belirli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Hazırlanan tez çalışmasında da Türkiye'ye öğrenim amacıyla gelen Ortadoğu uyruklu uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri araştırılmıştır. Örneklem seçiminde, Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrenciler arasında Ortadoğu uyruklu öğrenci payının yüksek olmasıdır. Özellikle, Türkiye'nin yakın coğrafyası olan Suriye, Irak, Afganistan, Yemen, Filistin gibi ülkelerde yaşanan siyasi sorunlar sonucunda Türkiye'ye doğru olan göç dalgası, bu profilden uluslararası öğrenci sayısının artmasına da etki etmiştir. Uluslararası öğrencilerin başlıca olarak gelir sorunu, barınma, beslenme, sağlık, sosyal ortama katılamama, çalışma gibi alanlarda sorunları olduğu ve bu başlıklar altında sosyal dışlanmaya uğradığı görülmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan öğrenci, topluma entegre olamamakta ve belirli hizmetlerin dışında kalmaktadır.

Araştırma gerçekleştirilirken, öğrencilerin ekonomik durumları, burslu olma/olmama durumları ve sosyal statüleri ile ilgili fark gözetilmemiştir. Çalışmada hem burslu, hem kendi hesabına, hem de çalışarak gelirini sağlayan öğrenciler yer almıştır. Katılımcıların hepsi lisans düzeyinde öğrenim görmektedir. Katılımcıların eğitim süreleri 8 ay ve 4 yıl aralığındadır. Bundan başka, katılımcıların gelir düzeyine bakıldığında, 700 TL-1500 TL aralığındadır. Son olarak katılımcı öğrencilerin yaş aralıkları ise 19-26 yaş aralığındadır.

Katılımcıların Türkiye'de eğitimi tercih nedenleri incelendiğinde 7 başlığın olduğu görülmektedir. 8 katılımcı Türkiye'de okumayı yakınlarının önerisi ile, 8 katılımcı savaş sonucu ülkesinden ayrılmak zorunda kaldığını ve Türkiye'ye yerleştikten sonra eğitime katılmayı kararlaştırdığını, 7 katılımcı Türkiye'de üniversite eğitiminin ucuz olduğunu, 6 katılımcı, eğitimin kalitesinin iyi olduğunu, 4 katılımcı eğitimin kolay olduğunu, 4 katılımcı kültürün ortak ve benzer olduğunu belirtmiştir. Son olarak 4 katılımcı, tercihlerini kişisel nedenler doğrultusunda yaptığını belirtmiştir. Veriler incelendiğinde üniversite tercihinde katılımcıların birden fazla nedenleri olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ni tercih nedenleri de çeşitlilik arz etmektedir. 10 katılımcı Çanakkale şehrini sevdiği için, 5 öğrenci yakınlarının önerisi ile üniversiteye başvurduğunu, 6 katılımcı üniversitenin eğitiminin kaliteli olduğunu, 2 öğrenci ise üniversitenin reytingli olduğunu sebep göstererek tercih yaptığını söylemiştir.

Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin *kültürel alandan dışlanma* bakımından sosyal dışlanma durumları ile ilgili karşılaştıkları sorunlar sosyal yaşamdan dışlanma başlığı

içerisinde incelenmiştir. Nitekim, katılımcıların en fazla sosyal dışlanma yaşadığı alanların başında da sosyal yaşamdan dışlanma gelmektedir. Bu noktada öğrenciler ilk gelişlerinde uyum sorunundan dolayı sosyal dışlanma yaşadıkları gözlenmiştir. Öğrenciler kültürel farklılıklar, dil sorunu, yabancılık çekmeleri ve kabul edilmemeleri, maddi sorunlar gibi nedenler öğrenciler için sorun oluşturmakta ve sosyal dışlanmaya itmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin birçoğu katılımcının milliyetinden dolayı önyargılara maruz kaldığı görülmüştür. Bu nedenler Türk öğrencilerin onlardan uzak durmayı tercih ettiği ve durumun yıpratıcı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte dil sorunu nedeniyle sosyal ortama katılamadıkları görülmektedir. Yukarıda belirtilen sosyal dışlanma olguları üniversite ortamında gerçekleşmekte ve öğrencilerin aktif öğrencilik yaşamlarını etkilemektedir. Şahin (2014: 98) tarafından gerçekleştirilen çalışma bulgularında da sosyal yaşam bakımından öğrencilerin en fazla dil, yabancı olmasıyla ilgili önyargılı tutumlar, Türk öğrencilerin yabancı uyruklu öğrencilere karşı olumsuz tutumlar gibi alanlarda sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bulgular, her iki çalışma arasında ortak bulguların yer aldığını göstermektedir.

Öğrencilerin sosyal etkinliklere katılma noktasında da sıkıntılar olduğu görülmektedir. Öğrencilerin nitelikli aktivite bulamama, zaman sorunsalı, etkinliklerin ücreti olması gibi faktörler öğrencilerin sosyal etkinliklere katılmasını engellemektedir. Ayrıca, öğrenciler sosyal etkinliklere katılım zamanı da milliyetinden dolayı önyargılarla karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. Yaşanan ayrımcılık, kavga ve sürtüşmelerle sonuçlanmaktadır. Özellikle, Suriyeli öğrencilerin bu davranışlara maruz kaldığı görülmüştür. Bu nedenle, öğrencilerin daha çok yabancı öğrencilerle, özellikle, kendi uyruklarından olan öğrencilerle yakınlık kurduğu ve arkadaşlık ettiği görülüyor. Ayrıca, öğrencilerin daha çok yabancılara yönelik sosyal etkinlik ve derneklere katılım gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bu şekilde öğrenciler kendilerini daha rahat hissettikleri gözlenmiştir. Sosyal dernekler bakımından, Çanakkale Uluslararası Öğrenci Derneği'ne olan katılım öğrenciler arasında yüksektir. Uluslararası öğrencilerin toplumun daha geniş kesimi olan Türk toplumundan uzak kalması onların azınlık içerisinde olması dışlanmaya itilmeleri ile sonuçlanmaktadır (Han, 2016: 156-127) tarafından uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirdiği tez çalışmasında %59 oranında öğrenci kesimi sportif ve sanatsal etkinliklerden, %48.4 oranında öğrenci ise kültürel farklılıklar ve dil sorunun dan dolayı sosyal yaşamdan dışlanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu noktada, her

iki çalışmada sosyal yaşam ve sosyal etkinlikler bakımından öğrencilerin sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Han (2016) tarafından hazırlanan tez çalışması nicel veriler sunmaktadır. Mevcut tez çalışmasında ise konunun daha derinliklerine inilmiş ve nedenleri nitel verilerle ortaya çıkarılmıştır.

Elde edilen veriler Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin kültürel alandan sosyal dışlanmaya maruz kalmaları ile ilgili oluşturulmuş araştırma sorusu doğrulanmıştır.

Öğrencilerin *toplumsal alandan dışlanma* durumları içerisinde mülkiyetten ve konuttan dışlanma, eğitimden dışlanma, sağlık imkanlarından dışlanma gibi alanlar incelenmiştir.

Çalışmada mülkiyetten ve konuttan dışlanma açısından verilere ulaşılmıştır. Veriler öğrencilerin Türkiye’de herhangi bir mülk sahibi olmadığını göstermiştir. Konuttan dışlanma noktasında ise katılımcıların belirli dışlanma alanlarının bulunduğu görülmüştür. Konuttan dışlanma alanı yurt ve öğrenci evi ekseninde incelenmiştir. Öğrencilerin evle ilgili sorunları başlıca olarak, mahalle ve komşular tarafından dışlayıcı muamele, ev sahibi ve emlakçıların ev vermemesi ve verilen evin yüksek fiyatlı olması gibi sorunlar, ev giderlerinin karşılanmasında yaşanan maddi sorunlar gelmektedir. Özellikle, Suriyeli öğrencilerin ağır muamelelerle maruz kaldığı, mahallede ve komşular arasında kabul görmedikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin evde kalma durumları incelendiğinde, kalabalık ev yaşamında yaşadıkları ve daha çok yabancı arkadaşlarla evi paylaştıkları görülmektedir. Öğrencilerin ilk geldiklerinde kendi ülkelerinden olan arkadaşlarıyla irtibata geçip onlarla kaldıkları gözlenmiştir. Bunun nedenini ise hem dil bilememe hem de yanlarında kaldıkları arkadaşların yaşadıkları çevreyi iyi tanımalarına bağlamıştır. Burada öğrenciler için dışlanmışlık oluşturan detay onların bilgisizliğidir. Bilgisizlik ekseninde öğrenci çevreyi tanımamakta ve kalacak yeri ayarlayamamaktadır. Bu noktada öğrenciler için danışmanlık hizmetlerinin sunulmaması, onların tanımadıkları toplumda yalnız kalmalarına neden olmaktadır. Kendi ülkelerinden olan önceden gelmiş öğrencilerle yakınlık kurabilen öğrenciler dezavantajlı konumda olmakta ve barınma sorunlarını onların aracılığıyla çözmektedirler.

Çalışmaya katılan öğrencilerin bir kısmı kiralık evlerde kaldığı gibi bir kısmı da devlet ve özel öğrenci yurtlarında yaşamaktadır. Öğrenciler yurt odalarının küçük olduğunu, yurdun şehir dışında olduğunu, ulaşım güçlüğüne olduğunu, internet altyapısının düşük

olduğunu, sosyal yaşam alanlarının kısıtlı olduğunu, yemek hizmetinin iyi olmadığını belirterek yurt tarzı barınma imkanlarında dışlanma yaşadıklarını belirtmiştir. Mevcut örnekleme dahil olan uluslararası öğrenciler için esas sorun oluşturan noktalardan bir tanesi de ara tatillerde yurtların kapanmasıdır. Öğrenciler ara tatillerde evlerine gidemediklerini bunun sonucunda kalacak yerlerinin olmadığını belirtmiştir. Kaldıkları yurtlarda da onlara yemek hizmeti sunulmadığı ve bunun sonucunda dışarıdan yemek almak zorunda kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum onlar için evsizlik sorunu oluşturmakta ve konuttan dışlanmaya neden olmaktadır.

Yurtta kalan öğrenciler için en önemli sorunlardan bir tanesi de arkadaşlık ilişkileri bakımından dışlanmadır. Uluslararası öğrenciler yurt ortamında yerli öğrencilerin onlardan uzak durmak istediğini belirtmiştir. Bu durumda öğrenciler daha çok yabancı öğrencilerle, özellikle, kendi ülkelerinden olan arkadaşlarla vakit geçirdikleri gözlenmiştir. Yurt içi arkadaş ortamından dışlanmanın oluşmasına öğrencilerin dil sorunu da etkili olmaktadır.

Barınma imkanlarından dışlanma olgusu, birçok çalışmada öğrenciler için ana sorun olarak ortaya çıkmıştır. Kocabıyık ve diğerlerinin (2019: 568) gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin devlet yurdunda barınanama (%40), arkadaş ve tanıdıkların barınma alanında yardımlarının olmaması (%35), barınma imkanlarının pahalı olması (%30), ev arkadaşı bulamama (%10) gibi nedenlerle uluslararası öğrencilerin sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ercan (2012: 74-87) gerçekleştirdiği çalışmada barınma alanında uluslararası öğrencilerin birçoğu yurttaki kalabalık odada kaldığını, yurttaki oda arkadaşlarıyla geçinemediğini, yurttaki ısınma sorunlarının olduğunu, yurt görevlileriyle sorunlarının olduğunu, yurt ortamının gürültülü olduğunu, yurttaki ders çalışmak için yer sorunun olduğunu, yurttaki temizlik ve hijyen sorunun olduğunu dile getirmiştir. Bu sorunlar hem bir barınma sorunu hem de bir sosyal dışlanma nedenidir.

Eğitim amacıyla gelen öğrencilerin belirlenen nedenler dolayısıyla eğitim imkanlarından dışlanma yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin eğitim alanında dil sorunu, maddi sorunlar nedeniyle eğitim alanında sorunlarla karşılaştığı sonuçlarla belirlenmiştir. Eğitim dili Türkçe olan programlarda öğrencilerin dil sorunu yaşadığı ortaya çıkmıştır. Öğrenciler dil sorununu, TÖMER hazırlık dil eğitiminin yetersiz oluşuna bağlamıştır. Maddi sorunlar ekseninde, eğitim giderlerini karşılama, ücretli eğitim etkinliklerine katılım noktasında sorunlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, üniversite kütüphanelerinin bazı öğrenciler için yetersiz oluşu, bilimsel kaynaklara ulaşımında

internet imkanlarının yetersiz oluşu da öğrencilerin eğitim imkanlarından dışlanmasına neden olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim alanından dışlanma olgusu ile ilgili elde edilen veriler kıyaslandığı zaman birçok çalışmada öğrencilerin dil sorunu nedeniyle dışlanma yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Yardımcıoğlu ve diğerlerinin (2017: 247-248) gerçekleştirdiği çalışmada, uluslararası öğrencilerin dil sorunu ve sözel dersleri anlamama gibi nedenlerle sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Gül (2019, 96-102)'ün Suriyeli öğrencilerin birçoğunun çeşitli nedenlerden eğitim alanlarından dışlandığını belirtmiştir. Öğrencilerin birçoğu Suriyeli olmasından dolayı, öğretim elemanları tarafından olumsuz tutumlara maruz kaldığını, Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim bedava olmasına rağmen, onlardan para talep edildiğini ve hatta tartışma yaşandığını belirtmiştir. Bu da Suriyeli öğrencilerin eğitim imkanları bakımından dışlanmaya maruz kaldıklarını araştırma bulguları ile göstermektedir.

Öğrencilerin sağlık imkanlarından dışlanma düzeyleri iki başlıkta incelenmiştir. Bunların ilki sağlık sigortası ile ilgili sorunlar, ikincisi ise sağlık imkanları ile ilgili sorunlardır. Sağlık sigortası ile ilgili sonuçlar, sağlık sigortasındaki bilgisizlik, sağlık sigortasının kapsamının geniş olmaması durumu ile ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler, sağlık sigortası yaptırırken onlara hiçbir bilgi verilmediği ve nasıl faydalanacakları konusunda bilgi sahibi değildir. Bundan başka, özellikle, özel sağlık sigortasına sahip olan öğrenciler sağlık sigortasının oturma izni için gerekli evrak olmaktan öteye gitmediğini, yani, hiçbir sağlık hizmetinden yararlanamadıklarını belirtmiştir. Devlet sigortası ile ilgili eleştirilen detay ilk kayıt olmadan üç ay içerisinde devlet sigortasının yaptırılması gerektiği ve yaptırılmazsa hak kaybının yaşanması durumudur.

Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin sağlık hizmetlerinden yararlanması noktasında dışlanma da sonuçlarla ortaya çıkmıştır. Özellikle, sağlık personelinin yabancı öğrencilere olan davranışlarının kötü olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, yabancı oldukları için sağlık personelinin onlara karşı ilgisiz olduğunu ve dolayısıyla, gösterilen sağlık hizmetlerinin kalitesinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Han (2016: 110) tarafından gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların %64'lük bir kısmı sağlık imkanları bakımından dışlanma yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, öğrenciler hastalık, malullük, ölüm gibi risklere karşı sosyal koruma tedbirlerinin yeterince olmadığını belirtmiştir.

Mülkiyetten ve konuttan dışlanma, eğitim imkanlarından dışlanma, sağlık imkanlarından dışlanma, sosyal yaşamdan dışlanma gibi alanlarda elde edilen veriler

katılımcıların toplumsal alandan dışlanması ile ilgili oluşturulmuş araştırma sorusu doğrulanmıştır.

Çalışma ile ilgili belirlenen üçüncü alan ise öğrencilerin *ekonomik alandan dışlanma* sorunları ile ilgilidir. Bu alanda mal ve hizmet piyasasından dışlanma ve işgücü piyasasından dışlanma gibi alanlarda öğrencilerin sosyal dışlanmaya maruz kalma düzeyleri ortaya çıkarılmıştır.

Ortadoğu kökenli uluslararası öğrenciler için mal ve hizmet piyasasından dışlanma noktasında, gelir sorunu, yaşanan fiyat artışları, ulaşım giderlerinin yüksek olması ve ülkeler arası para gönderim işlemlerindeki sorunlar noktasında olduğu görülmektedir. Öğrencilere elde edilen para yeterli olmamakta ve bunun sonucunda mal ve hizmetlere erişim için sorun oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Öğrencilerin mal ve hizmet piyasasından dışlanma düzeyi ile ilgili bölümde katılımcıların beslenme imkanlarından faydalanma düzeyleri de incelenmiştir. Bulgular, öğrencilerin kısıtlı beslenme düzeyinde beslendiğini, et yiyemediğini, sağlık beslenme imkanlarında sorun yaşadığını ortaya çıkarmıştır. Sağlıklı beslenme noktasında üniversite yemeklerin öğrenciler için yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu şekilde öğrencilerin beslenme imkanlarının kısıtlı olması onlarda dışlanma meydana getirmektedir.

Apaydın ve diğerleri (2020: 469) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin ekonomik sorunlarıyla ilgili bulgular yer almıştır. Bulgular, öğrencilerin ekonomik sorunları yaşama düzeyleri, sosyo-kültürel sorunları yaşama düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Yaşadıkları şehrin pahalı olduğu, gönderilen paranın yetmediği ve en fazla ulaşım ve ulaşım ve sağlık imkanlarındaki fiyat artışları öğrencilerin yaşadığı temel ekonomik sorunlardır. Şahin ve Demirtaş'ın (2014: 105) uluslararası öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ve yaşadıkları sosyal sorunlar üzerine gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin %25'inin maddi sorunlar yaşadığı, %19 hayat pahalılığının olduğunu bildirmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin bir kısmı burs imkanlarından yararlanarak eğitim almaktadır. Burs imkanlarıyla ilgili dışlanma iki eksenle ortaya çıkmıştır. Bir yandan burs alan bazı öğrencilerin çeşitli nedenlerden dolayı dışlanmaya maruz kalması ile, diğer yandan ise burs imkanlarına erişimdeki sorunlar ile ortaya çıkmaktadır. Burs alan öğrenciler, burs imkanlarına erişimde bürokratik süreçlerin uzun ve yorucu olduğunu ve burs alan öğrencilerin yerli öğrenciler tarafından milliyete dayalı önyargı içeren tepkilere maruz

kaldığını öne sürerek dışlandıklarını ifade etmiştir. Milliyete dayalı önyargılar konusunda yerli öğrencilerin onlara haksız yere burs verildiğini belirtmiştir. Bazı öğrenciler de burs imkanları hakkında bilgisiz olduğunu, bazı öğrenciler yaş sınırı nedeniyle burs imkanlarından yararlanamadıklarını belirtmiştir. Ercan (2012: 85) tarafından gerçekleştirilen çalışmada burs imkanlarından dışlanma ile ilgili bulgulara burs miktarının yetersiz olması, burs konusunda Türk öğrenciler tarafından önyargıya maruz kaldıkları gibi başlıklar dikkat çekmektedir. Savaşan ve diğerleri (2017: 238) yaz aylarında memleketlerine gidemedikleri için kaldıkları yurttaki yemek hizmeti alamadıklarını ve dışarıda yemek yemek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Bu durumun onların maddi durumlarını olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin gelir sorunları olduğu ve bir kısmının da hem çalışıp hem okuduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktada, öğrencilerin işgücü piyasasından dışlanma sorunları incelenmiştir. İşgücü piyasasından dışlanma sorunu yine çalışanlar ve iş arayıp bulamayanlar ekseninde incelenmiştir. Çalışan öğrencilerin en çok sorun yaşadığı alanlar, iş hayatındaki zaman sorunsalı, düşük ücret sorunsalı, işyeri şartlarındaki olumsuzluklar, işyerinde maruz kalınan milliyete dayalı önyargılar, çalışma izinlerinde yaşanan aksaklıklar, işverenlerin yabancı öğrencilere karşı önyargıları ve iş hayatındaki dil sorunu ile ilgilidir. Öğrenciler uzun çalışma saatleriyle çalıştıklarını, hak ettikleri ücreti alamadıklarını, çalışırken onların çalışma izinlerinin alınmadığını ve sigortasız çalıştıklarını, çalıştıkları işlerin ağır olduğunu belirterek dışlandıklarını bildirmiştir. Ayrıca, çalışamayan öğrenciler de şehir içinde yabancılar için iş imkanlarının düşük olduğunu, dil sorunundan dolayı iş bulamadıklarını ve iş saatleriyle çalışma saatlerinin uyuşmaması sebebinden çalışamadıklarını ileri sürmüştür.

Çalışma sonuçları işgücü piyasasında öğrencilerin önyargı ve milliyete dayalı önyargılarla karşı karşıya kaldığını gösteriyor. Bu nedenle fazla çalıştırıldıkları, iş sahiplerinin ve iş yerinde diğer Türk arkadaşların onlara karşı davranışlara maruz kaldıkları dile getirilmiştir. Han (2016: 97) uluslararası öğrencilerin %10'unun milliyetinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldığını, %31'si işsiz olduğunu ve iş aradığını, %96.3'ü sigortasız çalıştırıldığını bulgularla belirtmiştir. Gül (2019: 78-81) Suriyeli öğrencilerin çalışma hayatı bakımından dolayı sosyal dışlanma yaşadıklarını bulgularla ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin birçoğu çalışma izninin olmadığını bu nedendenle iş bulmada zorlandıklarını belirtirken, bir çoğu da çalışma izni olmamasına karşılık istihdamda yer aldıklarını belirtmiştir. Bir başka

ifade ile kayıt dışı ve güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Ücretler konusunda da Suriyeli uyruklu öğrenciler hak ettikleri ücreti alamadıklarını belirtmiştir. Ekonomik alandan dışlanma alanıyla ilgili mal ve hizmet piyasasından dışlanma ve işgücü imkanlarından dışlanma gibi alanlarda uluslararası öğrencilerin dışlanma yaşadıkları ve araştırma sorular doğrultusunda doğrulanmıştır.

Çalışma ile ilgili araştırma sorusu oluşturulan son alan ise *siyasal yaşamdan dışlanmadır*. Bu alanda katılımcıların kamu hizmetleinden dışlanma düzeyleri incelenmiştir. Veri toplaması sırasında uluslararası öğrencilerin Göç İdaresi dışında herhangi bir kamu kuruluşuyla sorun yaşamadıkları görülmüştür. Diğer kamu kurumlarıyla her ne kadar sorun yaşanmasa da, bunun aksine Göç İdaresi ile ağır dışlanma sorununun olduğu görülmektedir.

Çalışma sonuçları, Göç İdaresi ile ilgili sorunlar kurumdaki kaba davranışlar ve sistemsel sorunlar ekseninde olduğu ortaya çıkmıştır. Mevcut sorunları daha çok Suriye uyruklu öğrenciler yaşamaktadır. Özellikle, şehirler arası seyahat izinlerinin alınması, kuruma olan diğer başvurularda personelin bireylere ayrımcı davranışlar sergilediği öğrenciler tarafından dile getirmektedir. Bu doğrultuda çalışma ile ilgili belirlenmiş araştırma sorusu olan siyasal yaşamdan dışlanma ile ilgili başlık içerisinde öğrencilerin bu yönden dışlanma yaşadığı doğrulanmıştır.

Çalışma bulguları sonucunda Türkiye’de okumayı tercih eden Ortadoğu kökenli uluslararası öğrencilerin sorunlarının çözümüne yönelik önerilerde bulunmak gerekmektedir. Çünkü Türkiye’deki uluslararası öğrencilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu öğrenciler toplumsal açıdan belirli hizmet ve sosyal alanlara erişememekte ve bunun sonucunda psikolojik ve sosyolojik açıdan sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Uluslararası öğrencilerle ilgili yaşanan en büyük sorunların başında bilgi eksikliği gelmektedir. Bu bağlamda öğrenciler kendilerine sunulan hakları bilmemektedir. Ayrıca, öğrencileri ilgilendiren hukuksal konularda da bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, hükümetin resmi kurumlarınca hazırlanan bilgilendirme raporu ve broşürlerinin hazırlanıp yayınlanmasında yarar vardır. Ayrıca, bu bilgilerin sınıflandırıldığı bir resmi internet sitesinin oluşturulması uluslararası öğrencilerin bilgisizliği sorununa çözüm olabilir. Uluslararası öğrencilerin birçoğu özellikle üniversite tercihi aşamasında bilgi eksikliği nedeni ile sorunlar yaşamaktadır. Bu nedenle oluşturulan resmi internet sitesinde Türkiye’deki üniversitelerle ilgili ayrıntılı bilgilerin yer alması öğrencilerin bu tarz bilgisizliğine çözüm olabilir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın uluslararası

öğrencilerin bilgilendirilmesi ile ilgili belirli çalışmalar yürütmesinde fayda vardır. Kurum bünyesinde oluşturulacak ve uluslararası öğrencilere yönelik hizmetler sunan Sosyal Hizmetler Ofisi ile öğrencilere danışmanlık hizmetleri verilebilir.

Çalışma verileri incelenirken, öğrencilerin en fazla dışlanma yaşadıkları alanlardan biri de sosyal yaşamdan dışlanmadır. Öğrenciler özellikle ilk geldikleri zamanlarda bilgisizlik ve yabancılık duyguları ile uyumsuzluk yaşamaktadır. Bu nedenle, üniversiteler bünyesinde bulunan Uluslararası Öğrenci Ofislerinin öğrenciler için danışmanlık sunmasında yarar vardır.

Sosyal yaşamdan dışlanma alanında özellikle, Suriye uyruklu öğrenciler olmak üzere Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrenciler dışlanma sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada, öğrencilerin yerli insanlar tarafından kabul edilmeme, ötekileştirme gibi eğilimlere maruz kaldığı görülmektedir. Bu sebeple, toplum içerisinde uluslararası öğrenci kabulünün Türk yükseköğretim sistemi ve ülke için artıları anlatılmalı ve medya burada önemli bir araç olarak kullanılmalıdır. Özellikle, toplum içerisinde oluşmuş Suriyeli öğrencilere karşı olumsuz algıların kırılmasına çalışılmalıdır. Çünkü Suriyeli öğrencilerin Türkiye'ye geliş sebeplerinde bir zorunluluk mevcuttur. Bu bağlamda özellikle bu öğrencilerin durumunun topluma anlatılması ve mağduriyetlerinin giderilmesi için yerel yönetimlerin de katıldığı toplumsal platformlar oluşturulmalıdır. Yerel düzeyde de toplantılar yapılarak kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

Üniversite ortamında öğrencilerin Türk öğrencilerden uzak durduğu ve onlarla yakınlık kurma noktasında eksiklerin olduğu gözlenmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılmasında Uluslararası Öğrenci Ofisi'ne büyük iş düşmektedir. Öncelikle, Uluslararası Öğrenci Ofisi'nin gerçekleştireceği etkinlikler ile mevcut öğrencilerin üniversiteye kazandırılması gerçekleştirilmelidir. Özellikle, yapılan etkinlikler uluslararası öğrenciler ile Türk öğrencileri bir araya getiren etkinlikler olmalıdır. Ayrıca, üniversite tarafından gerçekleştirilen gezi ve diğer etkinliklerde her iki profilden öğrencilerin eşit sayıda katılımının sağlanması gerekmektedir. Bir başka ifade ile uluslararası öğrencilerin oryantasyon sürecinde Uluslararası Öğrenci Ofisi'ne aktif görevler düşmektedir.

Öğrencilerin üniversitedeki dernek ve diğer etkinliklere katılımında uluslararası öğrencilerin daha çok yabancılara yönelik olan derneklere ve kulüplere katılımı gözlenmektedir. Bu nedenle, üniversitedeki kulüpler ve dernekler uluslararası öğrencilerin

de aktif şekilde katılımını sağlamalıdır. Bu konuda hem Türk hem de uluslararası öğrencilere eşitlikçi davranılmalıdır.

Kulüplere katılımın eşitlikçi ve aktif olması amacıyla; kulüplere katılımları sırasında sistem oluşturularak, kulüplerden dönem içindeki aktifliklerine bağlı olacak şekilde 100'lük sistemde aktivite puanının alınması ve bu puanın seçecekleri bir dersin akademik göstericilerine bu puanın %10 oranının eklenmesi öğrenciler arasında kulüp ve derneklere katılımı arttırabilir. Bu hem Türk hem de uluslararası öğrenciler için yapılabilir. Bu şekilde kulüplere merak duymayan uluslararası öğrenciler de bu tarz sosyal aktivitelere merak duyacak ve sosyal bütünlük sağlanacaktır.

Öğrencilerin en fazla dışlanma yaşadıkları alan olarak ise mülkiyet ve konuttan dışlanma alanıdır. Bu durumu öğrenciler hem yurt hem de kiralık daire ekseninde yaşamaktadır. Öncelikle, yeni üniversiteyi kazanan öğrenciler için üniversite bünyesinde bir danışmanlık ofisinin faaliyet göstermesinde fayda vardır. Çünkü öğrenciler ilk geldikleri ve çevreyi tanımadıkları için bu konuda yabancılik çekmektedir. Bu noktada Uluslararası Öğrenci Ofisi'nin de bu konuda destek sağlaması öğrencinin rahat bir şekilde yerleşmesine fayda sağlayacaktır. Oluşturulacak danışmanlık ofisi ile yurt ve kiralık ev sahipleri irtibata geçerek evlerinin ve yurt odalarının kiralanmasını sağlayabilirler. Bu şekilde hem ev sahipleri hem de öğrenciler için memnuniyet sağlanmış olur. Öğrenciler kendi başlarına emlakçılara başvurduklarında yabancı olmalarından dolayı, kira fiyatının artışına maruz kalabilmektedir. Sunulan danışmanlık hizmetleri oluşabilecek suni fiyat artışlarının da önüne geçebilir.

Yaşanılan yurdun fiziksel özellikleri ile ilgili, öğrencilerin büyük sorun yaşadığı gözlenmektedir. Öğrencilerin odalarının küçük ve kapasitesinin fazla olduğu ve fiyatlarının öğrencilere özel yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Bu şekilde öğrenciler için kullanışlı alan bulunmadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte ara tatillerde yurtların kapanması öğrenciler için mağduriyet oluşturmaktadır. Yaşanılan olumsuzlukların önüne geçilmesi için yurtların bağlı olduğu Milli Eğitim Bakanlığı'na denetimlerinin sıklaştırılmasında yarar var. Özellikle, yıl içerisinde müfettişler tarafından yurtların teftiş edilmesi ve sorunların ortaya çıkarılması önemli bir adımdır.

Yurtlar bünyesinde uluslararası öğrencilerle Türk öğrencilerin birbirleri olan bağlarının kurulması amacıyla ister özel isterse de devlet yurtlarında kaynaştırıcı tedbirlerin uygulanmasında fayda vardır. Bu nedenle, yapılabilecek müzik, spor, sanat, gezi gibi

etkinlikler faydalı olabilir. Özellikle, bu konuda ders dönemlerinin başında tanışma toplantıları, parti gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesi hem yerli ve uluslararası öğrenciler arasında bağların kurulması açısından etkili olabilir.

Öğrencilerin mal ve hizmet piyasasından dışlanma noktasında belirli sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle, yaşanan fiyat artışları, ulaşım ücretlerinin yüksek olması ve ülkeler arası para gönderme sorunları gibi sorunlar öğrencileri etkilemektedir. Bu noktada, özellikle ulaşım alanında belediyelerin yürütebileceği çalışmalar vardır. Özellikle, Çanakkale Belediyesi tarafından sunulan ulaşım imkanlarının pahalı oluşu da hem Türk hem de uluslararası öğrenciler için sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle, öğrenciler için Çanakkale Belediyesi'nin sağlayacağı imkanlar gözden geçirilmelidir. Bundan başka, T.C. Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne ait yurtların şehir dışında ve ulaşımın zaman alıcı olması hem Türk hem de uluslararası öğrenciler açısından sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle, belediyenin ulaşım imkanlarının yeniden gözden geçirilmesi faydalı olacaktır.

Uluslararası öğrencilerin burs imkanlarına erişim bakımından zorlukları olduğu görülmektedir. Özellikle, birçok öğrencinin bu tarz imkanlardan habersiz olduğu görülmektedir. Öğrencilerin burs imkanlarıyla ilgili bilgilerinin olup olmadığı sorulduğunda sadece Türkiye Bursları hakkında bilgi sahibi olduklarını bilmektedir. Bu noktada, üniversitede gerçekleştirilecek danışmanlık hizmetleri ile öğrenciler burs imkanları hakkında bilgilendirilebilir. Bu doğrultuda, merkezi şekilde oluşturulan sosyal ağ aracılığıyla uluslararası öğrenciler diğer alanlarda olduğu gibi burslarla ilgili de bilgi sunulabilir.

Öğrencilerin eğitim alanında dil sorunu yaşaması, öğrenciler için büyük sorun oluşturmaktadır. Öğrenciler üniversiteyi kazandıklarında Türkçe bilgileri yeterli düzeyde olmadığı için bir yıllık TÖMER hazırlık sınıfında eğitim görmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler TÖMER eğitiminin kalitesinin onları memnun etmediği, ileriki yıllarda daha çok zorlandıkları görülmektedir. Bu nedenle, TÖMER bünyesinde öğrencilerin alana yönelik Türkçe bilgilerinin genişletilmesinde fayda vardır. Bu doğrultuda, öğrenciler belirli seviyeye ulaştıktan sonra onlara alana yönelik dil bilgilerinin genişletilmesi için ödevler verilebilir. Ayrıca, uluslararası öğrencilerin Türkçe okuma alışkanlıklarının genişletilmesi amacıyla; kitap okuma, film izleyerek eleştirilerini içeren yazılar ve diğer alanlarda dil eğitimine katkı sağlayan kompozisyon ödevlerinin gerekli görüldüğünde artırılmasında fayda var. Ayrıca,

öğrenim sırasında çeşitli ödüller içeren TÖMER dil yarışmalarının düzenlenmesi öğrencilerde dil öğretimi ile ilgili rekabeti ve hevesi artırabilir.

Kütüphane bünyesinde bulunan kaynakların yeterli olmayışı ile ilgili bildirimlerde bulunmuş ve bu eksiklerin özellikle alana yönelik İngilizce kaynaklarda olduğu ileri sürülmüştür. Bu noktada kütüphanelerin kaynakların zenginleştirilmesi noktasında çalışmalar yürütmesinde fayda vardır.

Öğrencilerin Genel Sağlık Sigortasından faydalanma noktasında eksiklerin olduğu gözlenmektedir. Öğrenciler sağlık sigortasını pahalı olduğunu ve öğrenciliğe başladığı dönemden itibaren üç ay içerisinde sigortaya başvuru yapmazsa hak kaybı yaşadığını belirtmiştir. Bu nedenle, uluslararası öğrencilere yönelik genel sağlık sigortası yaptırma koşullarına yeniden bakılmasında ve belirli değişiklikler yapılmasında yarar vardır.

Son olarak, öğrenciler, öğrenci ikametleri ile ilgili İl Göç İdarelerinde sorunlarla karşılaştıkları gözlenmiştir. Özellikle, hizmet alırken öğrencilerin gördüğü ağır muameleler onların sosyal dışlanmaya uğramasına sebebiyet vermektedir. Bu yüzden kurumun merkez yönetimi tarafından denetimlerin sıklaştırılmasında fayda vardır.

Türkiye'deki üniversitelerin birçoğunda Öğrenci Temsilcilikleri Konseyleri bulunmaktadır. Bu temsilcilikler öğrencilerin ortak sesi olmakta, gerektiğinde yönetim karşısında belirli sorunları dile getirerek, çözüm arayışı içerisine girebilmektedir. Ayrıca, temsilcilikler, üniversite yönetimine yönetim ile ilgili önerilerde bulunabilmektedir. Bu noktada, uluslararası öğrenciler tarafından sadece uluslararası öğrencilere yönelik bir öğrenci konseyinin oluşturulması öğrencilerin sorunlarını doğrudan yönetime iletebilmeleri bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abalı, Gürkan (2005). *Eğitim Bilimleri Lisansüstü Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının Küreselleşme ve Yükseköğretime Etkileri Konusundaki Görüşlerinin Belirlenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Akkutay, Emine. A (2017). *Yükseköğretimde Küreselleşme ve Yansımaları*. JRES Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi , 4(1), 1-16.
- Aktan, Can. C; Özkıvrak , Özlem (2008). *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul : Okutan Yayınları
- Akyıldız, Yasin (2017). *Dünya`da ve Türkiye`de Evsizlik Sorunu ve Çeşitli Uygulamalar* . LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 67-91.
- Akyüz, Yahya (1997). *Türk Eğitim Tarihi: Başlangıtan 1997`ye*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Apaydın, Çiğdem; Akundova , Zhyldyz; Ünver , Ayşe; Korkut , Gülcan; Tonbak, Zeynep (2020). *Akdeniz Üniversitesi`nde Eğitim Uluslararası Öğrencilerin Karşılaştıkları Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları*. 3. Uluslararası Öğrencilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 451-470). Konya : Necmettin Erbakan Yayınları .
- Altınsoy, Hülya (2019). *Türkiye`de Uygulanan Sosyal İçerme Politikalarının AB Üyesi Ülkeler İle Mukayeseli Değerlendirilmesi*. Kamu-İş, 14(4), 37-68.
- Arslan Cansever, Belgin (2009). *Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türkiye`nin Bu Politikalara Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi* . International Online Journal if Educational Sciences , 1(1), 222-232.
- Aslan, Kadir (2004). *Küreselleşmenin Eğitim Boyutu* . Ege Eğitim Dergisi (5), 1-5.
- Aslan, Senem (2016). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Genç Suçluluğu* . Antalya : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi .
- Ateş, Toktamış (1994). *Demokrasi: Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler* Ankara : Ümit Yayıncılık
- Aytaçlı, Berrak (2012). *Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış* . Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi , 3(1), 1-9.

- Balay, Refik (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim . *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- Balıkçı, Servet ; Demirtaş , Zülfü (2014). *Küreselleşme ve Son On Yıllık Süreçte Türk Eğitim Politikaları Üzerine Etkileri* . 9. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi Bildiri Kitapçığı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları , 2-4
- Başaran, İbrahim. E (1996). *Türkiye Eğitim Sistemi* (buraxılış 3). Ankara: Yargıcı Matbaası
- Bayri, Osman. (2013). *Türkiye`de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurum ve Kapsam Olarak Gelişimi Ve Sosyal Güvenlik Adaleti* . *Sosyal Güvenlik Dergisi* , 3(2), 18-60.
- Bölükbaşı, Betül (2008). *Türkiye`de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk*. İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Çakır, Özlem (2002). *Sosyal Dışlanma* . Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 4(3), 83-104.
- Çakmak, Gökçe (2018). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarının Sosyal Dışlanma Bağlamında Bir Araştırması: Çanakkale İli Örneği* . Çanakkale : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. .
- Çalık, Temek; Sezgin , Ferudun. (2005). *Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim*. Kastamonu Eğitim Dergisi , 13(1), 55-66.
- Çavdar, Tomris (2003). *Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Avrupa Sosyal Modelinin Eğitim Politikaları Açısından Değerlendirilmesi* . Ankara.
- Çavmak, Şeyda; Çavmak , Doğancan. (2017). *Türkiye`de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı* . *Sağlık Yönetimi Dergisi* , 1(1), 48-57.
- Çetin, Aysun (2007). *Küreselleşme Sürecinde Üniversiteler ve Geleceğin Üniversitesi Üzerine Kavramsal Bir Çalışma* . İCANAS 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 9/2007
- Çetinsaya, Gökhan (2014). *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası* (buraxılış 1). Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Basımevi
- Çomuk, Pınar. (2018). *Türkiye`de Sosyal Dışlanma: Ekonometrik Yaklaşım* .Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Dağlı, Abidin (2007). *Küreselleşme Karşısında Türk Eğitim Sistemi* . D.Ü Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi. (9), 1-13.
- Ercan, Mehmet S. (2012). *Uluslararası Öğrencilerin Uyum Sorunlarının İncelenmesi ve Bu Sorunların Çözümüne Yönelik Beklentilerin Araştırılması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Uzmanlık Tezi,
- Ergin, Gözde; Türk, Fahri (2010). *Türkiye`de Öğrenim Gören Orta Asyalı Öğrenciler* . Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(1), 35-41.
- Eşidir, Yusuf (2017). *Yükseköğretimde Barınma Politikalarının Değerlendirilmesi ve Türkiye İçin Öneriler* . Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi,
- Genç, Yusuf; Çat, Güldane (2013). *Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi*. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1), 363-393.
- Genç, Yusuf; Taylan, Hasan H; Barış, İsmail (2015). *Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü*. International Journal of Social Science (33), 79-97.
- Gençer, Gülşah (2009). *Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Politikaları ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri* . İstanbul : Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Göktaş, Atilla; İşçi, Öznur (2010). *Türkiye`de İşsizlik Oranının Temel Bileşenli Regresyon Analizi İle Belirlenmesi*. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 10(20), 279-294.
- Gönülaçan, Ayşenur; Çolak, Çağrı (2017). *Türkiye`de Göçmen Sorunları ve İl Göç İdarelerinin Etkinliği: Trabzon Örneği*. Elazığ: Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, 2316-2331.
- Gür, Bekir, S. (2011). *Türkiye`de Eğitim: 2000`li Yıllar* . İstanbul : Meydan Yayıncılık .
- Gül, Meryem (2019). *Suriyeli Mülteci Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Görüşleri: Uşak Üniversitesini Örneği* . Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güllüpnar, Fuat (2015). *Türkiye`de İktisadi Dönüşümler ve Eğitim Politikaları*. (Editör): A. Gümüş , Türkiye`de Eğitim Politikaları . Ankara: Nobel Yayıncılık .

- Gündüz Ustabaşı, Dilara. (2018). *Farklı Sosyokültürel Değerlere Sahip Birey ve Gruplara Yönelik Sosyal İçerme Politikaları* . Ankara : Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. .
- Gürbüz, Yunus. E (2018). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye`de İşgücünün Yapısal Değişimi: Küresel Aktörlerin Rolü* . İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi .
- Gürüz, Kemal (2003). *Dünyada ve Türkiye`de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, Ankara : ÖSYM Yayınları .
- Güven, İsmail (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.
- Han, Oğuz (2016). *Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Türkiye`de Sosyal Dışlanma Düzeylerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Alan Araştırması* . Sakarya : Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. .
- Hekimler, Oktay (2012). *Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme* . Tekirdağ S.M.M.M Odası Sosyal Bilimler Dergisi (1), 1-28.
- Karaman, Kasım (2010). *Küreselleşme ve Eğitim*. Zeitschrift fur Die Welt der Twrken . Journal of World of Turks, 2(3), 131-144.
- Karataş, Zeki (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 60-80.
- Karataşoğlu, Soner (2014). *Gelir Seviyesinin Sosyal Dışlanmaya Etkisi: Mardin İli Örneği* . Sakarya : Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi .
- Karataşoğlu, Soner; İslamoğlu, Emel (2016). *Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Çalışma İlişkileri Dergisi, 7(1), 12-41.
- Kasapoğlu, Önder; Balcı, Ali (2010). *Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programının 2007 Yılında Programdan Yararlanan Türk Öğrenciler Üzerinde Etkileri*. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 9(2), 93-116.
- Kılıçlar, Arzu; Sarı, Yaşar; Seçilmiş, Sarı (2012). *Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunların Akademik Başarılarına Etkisi: Turizm Öğrencileri Örneği*. Bilig Dergisi (61), 157-172.

- Kıroğlu, Kasım; Kesten, Alper; Elma, Cevat (2010). *Türkiye`de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları*. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26-39.
- Kocabıyık, Oya O; Bacioğlu, Seda D; Güvendir, Meltem A (2019). *Yükseköğretimde Öğrenim Gören Uluslararası Öğrencilerin Sorunları* . International Journal of Human Sciences , 16(2), 56-581.
- Kumcağız, Hatice; Dadashzadeh, Rahim; Alakuş, Kamil. (2016). *Ondokuz Mayıs Üniversitesindeki Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Yaşadıkları Sorunlar*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35(2), 37-50.
- Miser, Rıfat. (2002). *Küreselleşen Dünya`da Yetişkin Eğitimi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 35(1), 55-60.
- Nurdoğan, Ali K. (2018). *Şehit Yakınları ve Gazilerin Sosyal Dışlanma Algıları ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi* . Isparta : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi .
- Oral, Abdurrahman İ; Şişman, Yener (2013). *Sosyal Politika* . Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2628.
- Öz Kılınç, Meltem (2009). *Küreselleşme SürecininEğitim Üzerine Etkileri ve Öğretmen Kimliği*. İzmir : Ege Üniversitesi Sosyal Bİlimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. .
- Özen, Yener; Gül, Abdülkadir (2010). *Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örnekleme Sorunu*. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi , 0(15), 394-422.
- Özer, Mahmut (2012). *Türkiye`de Uluslararası Öğrenciler*. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2(1), 10-13.
- Özoğlu, Murat; Gür, Bekir S; Coşkun, İpek (2012). *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye`de Uluslararası Öğrenciler*. Ankara: SETA Yayınları .
- Öztürk, Selim (2014). *Büyük Öğrenci Projesinden Türkiye Bursları Projesine Geçiş Süreci ve Türkiye`nin Öğrenci Politikasında Değişim*. Ankara: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Uzmanlık Tezi.

- Sabuncuoğlu, Zeyyat (2005). *Uygulamalı İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa : Alfa Aktüel Basım-Yayın .
- Sağlam, Mustafa; Özüdoğru, Fatma; Çıray, Funda (2011). *Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğiti Fakültesi Dergisi, 8(1), 87-109.
- Sancak, Ayşenur (2009). *Kültürlerarası Diyalog Açısından Öğrenci Değişim Programları: Erasmus Örneği*. Sakarya : Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Sapancalı, Faruk (2005). *Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri*. Çalışma ve Toplum, 3, 51-70.
- Sapancalı, Faruk (2007). *Avrupa Birliği'nde Sosyal İçerme Politikaları*. Tisk Akademi (2), 56-108.
- Sapancalı, Faruk (2003). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Sargın, Sevil (2007). *Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(5), 133-150.
- Savaşan, Fatih; Yardımcıoğlu, Fatih; Beşel, Furkan (2015). *Yabancı Uyruklu Lisans ve Lisansüstü Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Problemleri: Sakarya Üniversitesi Örneği*. 2015 Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı. İstanbul : Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP). 389-422
- Sedaghatnia, Sepidah; Lamit, Hasanuddin; Abdullah, Ahmad S; Ghahramanpouri, Amir (2015). *Experience of Social Inclusion among Students in University Campuses of Malaysia*. Sepideh Sedaghatnia et al./ Procedia- Social and Behavioral Sciences , 170, 89-98.
- Selvitopu, Abdullah; Aydın, Ayhan (2018). *Türk Yükseköğretiminde Uluslararasılaşma Stratejileri: Süreç Yaklaşımı Çerçevesinde Nitel Bir İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 33(4), 803-824.
- Sert, Gülşen; Kurtoglu Erden, Meltem; Akıncı, Ahmet; Seferoğlu, Sadi (2012). *Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış*:

- Bir İçerik Analizi Çalışması*. Uşak: Akademik Bilişim 12-14 Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. 351-357
- Snoubar, Yaser (2017). *International Students İn Turkey: Research On Problems Experienced And Social Service Requirements*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(50), 800-808.
- Şahin, Günay (2020). *Suriyeli Kadın Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Mersin Üniversitesi Örneği*. Sivas : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Şahin, Münir; Demirtaş, Hasan (2014). *Üniversitelerde Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeyleri, Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Milli Eğitim , 88-113.
- Şener, Burçin (2018). *Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları Bağlamında Göçmenlerin Sosyal Dışlanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şenkal, Abdülkadir (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul : Alfa Yayınları .
- Şenol, Esin (2010). *İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerinde Etkileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şeremet, Mehmet (2015). *Türkiye ve İngiltere Yükseköğretimindeki Uluslararasılaşma Politikalarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 5(1), 27-31.
- Tanilli, Server (1994). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*. Cem Yayınevi.
- Tartanoğlu, Şafak (2011). *Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası*. İstanbul Journal of Sociological Studies, 0(42), 1-13.
- Tekin, Hasan H. (2012). *Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(13), 101-16.
- Terzi, Çetin (2005). *Uyum Sürecinde Türkiye Eğitim Politikalarının Avrupa Birliği Politikaları Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Tokol, Aysen; Yusuf , Alper (2017). *Sosyal Politika*. Bursa : Dora Basım-Yayın Dağıtım .
- Türnüklü, Abbas (2000). *Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nite Bir Araştırma Tekniği*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 6(24), 543-559.
- Uçkan, Banu (2002). *Küreselleşme ve Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO)*. Çimento İşveren Dergisi, 16(6), 5-17.
- Varlık, Ali.B (2009). *Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu'ya Etkileri* . Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. .
- Yağcı, Esed; Çetin, Sevdâ; Turhan, Bıgay (2013). *Erasmus Programı ile Türkiye'ye Gelen Öğrencilerin Karşılaştıkları Akademik Güçlükler* . Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (44), 341-350.
- Yardımcıoğlu, Fatih; Beşel, Furkan; Savaşan, Fatih (2017). *Uluslararası Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözüm Önerileri (Sakarya Üniversitesi Örneği)*. Akademik İncelemeler Dergisi, 12(1), 203-254.
- Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Sinem; Yenihan, Bora (2013). *Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler*. Mevzuat Dergisi, 16(184), 1-13.

İnternet Kaynakları

- Adaman, Fikret; Keyder, Çağlar (2006). *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf. Erişim Tarihi: 15.06.2020
- Aydın, Ramazan (2010). *Küreselleşme ve Yükseköğretim*, <http://ramazanaydin.com>, Erişim Tarihi: 24.02.2020
- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, *2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı Yabancı Uyruklu Öğrenim Harçları* . <https://cdn.comu.edu.tr/cms/student/files/59-2019harclar.pdf>. Erişim Tarihi: 24.10.2019

- European Union. https://ec.europa.eu/programmes/erasmusplus/sites/erasmusplus/files/files/resources/charterturkey_tr.pdf. Erişim Tarihi: 05.10.2019
- Hacettepe Üniversitesi, *Yabancı Öğrenci Öğrenim Harçları*. http://www.oid.hacettepe.edu.tr/web_alt_sayfalar/docs/yos/yos_2019/20190318_tr_2019_ogrenim_ucretleri.pdf. Erişim Tarihi: 24.10.2019.
- Marmara Üniversitesi, *2019-2020 Yabancı Uruklu Öğrenim Ücretleri*. http://dosya.marmara.edu.tr/oidb/2019-20_Yabanc_Uruklu_Liste.pdf. Erişim Tarihi: 24.10.2019.
- Sakarya Üniversitesi, *Bölüm Bazlı Öğrenim Harçları*. http://studyinsau.sakarya.edu.tr/sites/studyinsau.sakarya.edu.tr/file/UOM__DUYU_RUSU_YAPILACAK_BOLUM_BAZLI_HARCLAR_V21.pdf. Erişim Tarihi: 24.10.2019.
- Sherwani, Jawwad J. (2015) *Social Exclusion of Foreign Degree Seeking Students in Sabanci University*. Sabancı Üniversitesi Özgür Proje. <http://myweb.sabanciuniv.edu/bac/files/2013/10/JawwadReport.pdf>. Erişim Tarihi: 29.11.2019.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. *Genel Müdürlüğün Görevleri*. <https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugun-gorevleri>. Erişim Tarihi: 18.10.2019
- T.C.Vakıflar Genel Müdürlüğü. *Sıkça Sorular Sorular*. <https://www.vgm.gov.tr/sikca-sorulan-sorular>. Erişim Tarihi: 19.10.2019.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı . *Uluslararası Öğrenciler Türkiye Bursları*. <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari>. Erişim Tarihi: 19.10.2019.
- T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, *Mevlana Değişim Programı Kitapçığı*. https://mevlana.yok.gov.tr/Documents/Anasayfa/Mevlana-Kitapcik-Yeni_08.06.2015_%C4%B0statistiksiz.pdf . Erişim Tarihi: 04.11.2019.
- T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasilasma/bologna/temel-bilgiler/bologna-sureci-nedir>. Erişim Tarihi: 07.10.2019

T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. *Prag Bildirgesi*
<https://uluslararası.yok.gov.tr/uluslararasıilasma/bologna/temel-bildirgeler-ve-geli%C5%9Fmeler/prag-bildirgesi>. Erişim Tarihi: 31.10.2019

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr. Erişim Tarihi: 18.07.2019.

Timothy, Penn; Podvorská, Agata; Segit, Marta. A (2013, 10 31). *Shared Foreignness: Student Experiences of Social Inclusion and Exclusion During Study Abroad*. Reinvention: an International Journal of Undergraduate Research, 6(2).
https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/iatl/reinvention/archive/volume6issue2/penn/
 Erişim Tarihi: 10.05.2020.

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar>. Erişim Tarihi: 31.10.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1>,
 Erişim Tarihi: 03.11.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/okul-e%C4%9Fitimi-program%C4%B1>. Erişim Tarihi: 03.11.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim-program%C4%B1> Erişim Tarihi: 03.11.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/mesleki-e%C4%9Fitim-program%C4%B1>. Erişim Tarihi: 03.11.2019.

Türkiye Ulusal Ajansı: <http://ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/yeti%C5%9Fkin-e%C4%9Fitimi-program%C4%B1>. Erişim Tarihi: 03.11.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. . <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/gen%C3%A7lik-program%C4%B1>. Erişim Tarihi: 03.11.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/merkezi-faaliyetler/bilgi-ortakl%C4%B1klar%C4%B1>. Erişim Tarihi: 03.11.2019

Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/merkezi-faaliyetler/sekt%C3%B6rel-beceri-ortakl%C4%B1klar%C4%B1>. Erişim Tarihi: 03.11.2019

- Türkiye Ulusal Ajansı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/merkezi-faaliyetler/jean-monnet>. Erişim Tarihi. 03.11.2019
- Türkiye Ulusal Ajansı: <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/merkezi-faaliyetler/spor>. Erişim Tarihi: 03.11.2019
- T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*: <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim Tarihi: 13.10.2019
- T.C. Yükseköğretim Kurul Başkanlığı. *Yurtdışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esaslar*: https://www.yok.gov.tr/Documents/Ogrenci/yurtdisindan_ogrenci_kabulune_iliskin_esaslar_15052019.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2019
- T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>. Erişim Tarihi: 29.09.2019
- T.C.Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. <https://istatistik.yok.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 29.09.2019
- T.C. YüksekÖğretim Kurulu Başkanlığı. *Yükseköğretimde Uluslararası Belgesi 2018-2022*: https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasıilasma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf. Erişim Tarihi: 06.11.2019
- Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu. *Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu Hakkında*: <https://www.udef.org.tr/tr/sayfalar/hakkimizda/>. Erişim Tarihi: 23.04.2020
- Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı. <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari>. Erişim Tarihi: 07.10.2019

Diğer Kaynaklar

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. R.G.11.04.2013/28615.

6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu. R.G.28.07.2016/29800.

T.C.Anayasası . R.G 07.11.1982/2709.

T.C. Bakanlar Kurulu. *2018-2019 Eğitim Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar*. R.G:27.06.2018/12007

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Orta Vadeli Program (2007-2009)*. R G. 31.05.2005.

OECD. (2014). *Education at a Glance 2014*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2019). *Education at a Glance 2019*. Paris : OECD Publishing .

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Gelmesi* . Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Araştırma Projesi Raporu .

WHO. (2015). *Sağlıkta Stratejik Planlama: Türkiye Örneği* . Ankara : Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Belge Ofisi .

Ek 1

Görüşme Soruları

Ortadoğu Ülkelerinden Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Algılarının Belirlenmesi Üzerine Nitel Araştırma Soru Formu

Demografik Bilgiler ile İlgili Sorular

1. Yaşınız.....
2. Cinsiyetiniz.....
3. Uyruğunuz.....
4. Eğitim seviyeniz.....
5. Türkiye`de üniversite eğitiminde eğitim süreniz.....
6. Maddi gelir durumunuz.....
7. Maddi gelir kaynağınız.....

Sosyal Dışlanmayı Belirlemeye Yönelik Sorular

1. Türkiye`de üniversite okumaya nasıl karar verdiniz?
2. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi`ni tercih etme nedeniniz nedir?
3. Yurtta yaşıyorsanız veya eskiden yaşadıysanız yaşadığınız yurdun özelliklerinden, arkadaşlık ilişkilerinden, beslenme imkanlarından bahsedebilir misiniz?
4. Evde yaşıyorsanız veya eskiden yaşadıysanız yaşadığınız evin özelliklerinden, komşuluk ilişkilerinizden, evin kullanışlılığından, evdeki arkadaşlık ilişkilerinden, ev sahibiyle ilişkileriniz ve ev aramadaki zorluklarınızdan bahsedebilir misiniz?
5. Üniversitedeki arkadaş ortamınızı, arkadaşlarınızın size olan tutum ve davranışlarını bir yabancı olarak değerlendirir misiniz?
6. Toplum içinde kendi dilinizde konuşurken, herhangi bir önyargı veya negatif bir durumla karşılaşır musunuz?
7. Sosyal aktivitelere katılım bakımından öğrencilik yaşamınızı değerlendirin.
8. Üniversite hayatına alışma sürecinizi anlatır mısınız?
9. Öğrencilik döneminde çalıştınız mı? Şuan çalışıyorsanız ve iş arayıp bulamıyorsanız bu durumlar bakımından çalışma hayatınızı değerlendirin. (sigortalı olup olmama, çalışma saatleri, işyerinde ilişkiler, ücret ve diğer olumsuzluklar bakımından).
10. Sağlık sigortası ve sağlık imkanları bakımından Türkiye`deki üniversite yaşamınızı lütfen değerlendirin. (Sağlık sigortasının kapsama alanları, Sağlık sigortası ve sağlık hizmetlerinden memnuniyet ve sağlık personelinin tutum ve davranışları).

11. Belli kamu kurumları ve banka gibi hizmet yerlerinden (bankalar, il göç idareleri, valilik ve belediye) hizmet alırken ne tür zorluklarla karşılaşmaktasınız? (Personelin size karşı tutum davranışları, sorun çözmedeki zorluklar, evraklardaki sıkıntılar ve diğer).
12. Elde ettiğiniz gelir bakımından Türkiye`deki öğrenci yaşamınızı değerlendirir misiniz? (Gelirin gereklilikleri karşılama durumu, zamlar ve ekonomik krizin etki gücü, faturalar, kiralar ve diğer ödemelerdeki yetme durumu).
13. Türkiye`deki burs imkanlarına ulaşım bakımından Türkiye`deki üniversite yaşamınızı değerlendirir misiniz? (Burs imkanlarına başvuru ve erişimdeki sıkıntılar).
14. Beslenme imkanlarınızı değerlendirir misiniz? (Kampüs içinde beslenme imkanları, evdeki beslenme imkanları).
15. Eğitim imkanlarına ulaşım bakımından Türkiye`deki üniversite yaşamınızı değerlendirir misiniz? (Kütüphane hizmetleri, bilgisayar ve internete ulaşım, gerekli kitap ve araç gereçlere ulaşım, kurs ve seminer gibi yerlere katılım).
16. Üniversite hocaları, kütüphane, öğrenci işleri, yemekhane ve üniversitedeki diğer hizmet alanlarındaki personelin size olan tutum ve davranışlarını değerlendirir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Ali Rzayev
 Uyruğu :Azerbaycan
 Doğum Tarihi ve Yeri : 06.04.1995/Bakü, Azerbaycan
 Telefon : +90 (542) 290 49 37
 E-mail : azcomu2018@gmail.com

Eğitim Bilgileri

Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	22.08.2016-Devaam ediyor
Lisans	Bakü Kafkas Üniversitesi	22.06.2016
Lise	Bakü 270 numaralı Orta Okul/Lise	31.05.2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015-2016	Bakü Atatürk Lisesi	Stajyer Öğretmen
2019	The Best Life Bodrum Center Hotel	Ön Büro Görevlisi

Yabancı Dil

Türkçe (Çok İyi)

İngilizce (İyi)